N. MIHĂESCU

LIMBA NOASTRĂ

probleme de lexic și construcții gramaticale

N. MIHAESCU

LIMBA NOASTRĂ

Probleme de lexic
şi construcţii gramaticale

EDITURA DIDACTICĂ ŞI PEDAGOGICĂ
1963

Scanned with OKEN Scanner

Moto: „...de-aș fi gramatic,
aș călători pe toate malurile românești
și aș culege limba".

Alecu Russo

Scanned with OKEN Scanner

INTRODUCERE

Expresia, ca atare, *cultivarea limbii* a fost folosită, pentru întîia oară la noi, în anul 1956, de către acad. Iorgu Iordan, cu înțelesul de „prelucrare îngrijită și pe baze științifice a mijlocului celui mai important de înțelegere între membrii unei societăți“ [1].

Considerînd că, „spre a-și atinge scopul pentru care a fost creat de-a lungul veacurilor și mileniilor, acest admirabil instrument de comunicare (limba, *n.n.*) trebuie mereu îmbunătățit și perfecționat“, acad. Iorgu Iordan deschidea, începînd chiar cu numărul revistei în care apărea articolul semnat de dînsul, o rubrică anume destinată *cultivării limbii*.

Cercetările științifice întreprinse după 23 August 1944 în domeniul lingvisticii au scos în evidență succesele remarcabile pe care limba noastră națională le înregistrează, ca urmare a transformărilor profunde din viața politică, socială, economică și culturală a poporului.

În adevăr, faptul că în orînduirea socialistă, dispărînd clasele antagoniste, se creează condițiile prielnice dezvoltării unei singure culturi — a întregului popor — „duce treptat la atenuarea deosebirilor existente mai înainte între aspectul așa-zis cult și aspectul «popular» al limbii“ [2].

Prin aceasta, este semnalată o primă caracteristică a limbii noastre naționale, și anume *tendința ei tot mai accentuată spre unificare*. „Vorbirea muncitorilor și a țăranilor conține numeroase neologisme și nu numai dintre acelea care desemnează obiecte concrete și metode de lucru, toate noi, legate direct de munca lor zilnică. Termenii

---

[1] „Limba română“, 1956, V, nr. 5, p. 5.

[2] Iorgu Iordan, *Dezvoltarea limbii noastre naționale în anii puterii populare*, în „Limba română“, X, 1961, nr. 4, p. 291.

abstracți fie existenți de mai înainte în limbă, fie apăruți de curînd, de asemenea se întîlnesc adesea în vorbirea maselor". [1]

O altă trăsătură esențială a limbii noastre actuale o reprezintă *marea ei bogăție și varietate lexicală.* În primul rînd, trebuie să semnalăm faptul că o bună parte a vocabularului tehnic, politic și ideologic, care a sporit considerabil în ultima vreme, nu este propriu numai vorbirii unei categorii restrînse de specialiști sau de intelectuali, ci și unor mase tot mai largi de oameni ai muncii, al căror nivel cultural crește pe zi ce trece.

O contribuție directă la dezvoltarea și perfecționarea limbii naționale o aduc oamenii de știință, tehnicienii, scriitorii, publiciștii, precum și membrii corpului didactic de toate gradele, activiștii culturali.

Demnă de relevat în această ordine de idei este activitatea pe care o desfășoară, în condițiile deosebit de prielnice ale regimului democrat-popular, institutele de lingvistică ale Academiei Republicii Populare Romîne. Elaborarea și apariția unor lucrări cum sînt: *Gramatica limbii romîne, Dicționarul limbii romîne literare contemporane, Dicționarul limbii romîne moderne,* precum și a altor numeroase scrieri, fie de strictă specialitate, fie de un interes mai general, au avut darul să explice științific felurite fenomene de ordin lingvistic și, totodată, să îndrumeze practica limbii, ținînd seama de legile ei interne de dezvoltare.

De un real folos în acțiunea de cultivare a limbii a fost rezolvarea problemelor de ortografie și de punctuație. Multă vreme, după cum se știe, limba noastră nu a avut un sistem ortografic unitar. Încercări de a stabili unele norme de scriere corectă de care să se țină seama nu au lipsit în trecut; ele însă n-au putut rezista, fiindcă nu se bazau pe criterii științifice.

Abia în anii puterii populare au fost elaborate pe temeiuri rationale normele ortografice ale limbii noastre. Ele au fost aprobate printr-o hotărîre a Consiliului de Miniștri și au intrat în vigoare începînd cu data de 1 aprilie 1954.

Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație, alcătuit și publicat de Institutul de lingvistică din București al

[1] Iorgu Iordan, *Dezvoltarea limbii noastre naționale în anii puterii populare,* în „Limba romînă", X, 1961, nr. 4, p. 291.

Academi
El cupri
norme o
cu indic
acelea c
De a
tărilor li
sta la
acesteia.
cu carac
Limb
limbii în
tinuu pri
astăzi în
grup ling
artistice,
mentelor
„Expr
materialu
du-se as
scrise". [2]
Astfel
literare),
nistrativ,
literaturi
literare -
sînt iden
Desig
caracter
care le p
tuturora
maticale,
le împiec
Cine
peră fru
direcția s
strucții si

[1] v. I
cercetări lir
(privire ge
[2] D. M
„Limba rom

Scanned with OKEN Scanner

Academiei R.P.R., a răspuns unei necesități adînc simțite. El cuprinde, pe lîngă expunerea și argumentarea noilor norme ortografice ale limbii romîne, un *index de cuvinte* cu indicații de scriere și de pronunțare corectă pentru acelea care pun astfel de probleme.

De asemenea, de un real folos pentru orientarea cercetărilor lingvistice și pentru precizarea criteriilor menite a sta la baza studiului limbii literare a fost definirea acesteia. Multă vreme a dominat ideea că numai scrierilor cu caracter beletristic le este proprie limba literară.

Limba literară reprezintă aspectul cel mai evoluat al limbii întregului popor, aspect ce se perfecționează continuu prin activitatea marilor scriitori [1]. Limba literară este astăzi înțeleasă ca limba tuturor oamenilor culți ai unui grup lingvistic întreg. Ea este, deopotrivă, limba operelor artistice, a celor științifice și ideologice, a presei, a documentelor oficiale etc.

„Exprimînd conținuturi diferite, limba își organizează materialul după natura conținutului exprimat, constituindu-se astfel așa-numitele stiluri ale limbii vorbite sau scrise". [2]

Astfel se deosebesc: *stilul beletristic* (stilul operelor literare), *stilul științific, stilul publicistic, stilul administrativ,* fiecare dintre acestea avînd specificul său, limba literaturii artistice fiind cea mai răspîndită formă a limbii literare — ceea ce a și determinat în trecut opinia că ele sînt identice.

Desigur, nici unul dintre stilurile literare nu are un caracter absolut independent; trăsăturile particulare pe care le prezintă fiecare nu anulează ceea ce le este comun tuturora — adică respectarea normelor fie propriu-zis gramaticale, fie cele de ordin fonetic sau ortografic — și nu le împiedică să se influențeze reciproc.

Cine cercetează evoluția limbii noastre literare descoperă fructuoasele eforturi creatoare ale scriitorilor în direcția sporirii tezaurului de nuanțe semantice și de construcții sintactice ale limbii poporului.

---

1 v. Iorgu Iordan, *Despre „limba literară"*, în „Studii și cercetări lingvistice", 1954, nr. 1—2, p. 151—163; *idem, Limba literară* (privire generală), în „Limba romînă", III, 1954, nr. 6, p. 52—77.

2 D. Macrea, *Despre problemele studiului limbii literare*, în „Limba romînă", IV, 1955, nr. 3 p. 22.

Scanned with OKEN Scanner

Prin opera lor artistică și, deopotrivă, prin lupta pentru promovarea limbii pînă la cele mai înalte trepte, poeții și prozatorii și-au afirmat dragostea față de acest bun spiritual al colectivității naționale.

În *Epistola către Voltaire,* Grigore Alexandrescu trasa, în 1838, un adevărat program de luptă pentru perfecționarea limbii naționale, în calea căreia se ridicau mari piedici, așa cum nu avuseseră de întîmpinat clasicii literaturii franceze :

La toate-ai fost norocit : nu crez c-atît izbuteai
De-ai fi avut să formezi limba în care scriai ;
Dar veacul te-a ajutat ; în vremea cînd te-ai născut,
Stilul era curățit și drumul era făcut,
Altfel e în țară la noi : noi trebuie să formăm,
Să dăm un aer, un ton limbii în care lucrăm,
Pe nebătute cărări loc de trecut să găsim
Și nelucrate cîmpii de ghimpi să le curățim.

Zece ani mai tîrziu, autorul inspirat al poemului în proză *Cîntarea Romîniei,* Alecu Russo, dă glas concepției pe care o aveau scriitorii din generația lui 1848 asupra căilor de dezvoltare a limbii naționale. „Nenorocirea literaturii — afirma el — pedantă în condei, pedantă în formă, pedantă în idei, care înecă și omoară în Țările Romînești dezvoltarea spiritului și a închipuirii, vine din pricina neștiinței limbii și a tradițiilor părintești ; literatura aceasta nu are tradiții, nu dă roade...". [1]

În dragostea fierbinte, statornică, față de ceea ce constituie valorile permanente ale limbii poporului avea să-și afle izvorul opera literară atît a marilor noștri clasici N. Bălcescu, Alecu Russo, C. Negruzzi, V. Alecsandri, M. Eminescu, Ion Creangă, Al. Odobescu, I. L. Caragiale, George Coșbuc, Delavrancea — spre a nu numi decît pe unii dintre ei — cît și a celor care îi continuă, contemporanii noștri, însuflețiți de același crez al desăvîrșirii mijloacelor de expresie ale limbii.

Normele limbii literare actuale s-au impus ca generalizări ale cîștigurilor unei experiențe scriitoricești cu adînci rădăcini în graiul viu al poporului.

[1] Alecu Russo, *Scrieri alese,* E.S.P.L.A., 1959

Practica limbii literare — indiferent în care dintre *stilurile* ei — impune respectarea unor norme unanim recunoscute și acceptate. Orice încălcare a acestor norme, chiar dacă exprimarea se face nu în scris, ci oral, constituie o *abatere* de ordin lingvistic.

Asupra acestui fel de a considera problema normelor limbii literare și a respectării lor există astăzi o opinie unanimă. Concludentă este, în acest sens, poziția luată de numeroși scriitori, oameni de știință, publiciști, actori, profesori etc. față de fenomenele negative ivite în scrierea limbii literare — considerată în înțelesul expus mai înainte.

Redăm în această privință cîteva păreri exprimate cu prilejul unei discuții publice asupra normelor pe care le implică exprimarea corectă. La întrebarea: *Ce credeți că trebuie să se înțeleagă prin cultivarea limbii,* prozatorul Ion Agîrbiceanu a răspuns: „*A cultiva* limba literară înseamnă a ține seama de următoarele postulate:

a) a păstra materialul lexical încetățenit în limbă, ca și formele gramaticale, sintactice, de topică, așa cum le-am moștenit de la cărturarii înaintași, cînd le aflăm exacte, și cuvintele neîmbătrînite;

b) a elimina cuvintele vetuste sau prea uzate, care nu mai acoper înțelesul de azi al cuvîntului, a le înlocui cu altele care dau înțelesul complet al conceptului despre un lucru așa cum ni se prezintă el azi, evoluat în cuprins;

c) a îmbogăți limba cu vorba nouă luată din limba neaoșă romînească, adică din graiul universal înțeles de toți romînii. Uneori, *cînd e nevoie,* și cînd se descoperă un termen dialectal, *frumos, expresiv, plin,* limba poate fi îmbogățită și cu el, dar numai prin stilul unor veritabili creatori de literatură frumoasă;

d) mai rar, în cazuri stringente, cînd ne lipsește un termen, se poate împrumuta și un cuvînt din limbile afine[1] celei romînești;

e) a îmbogăți limba cu epitete nouă, legînd de substantive adjective tinere, rar folosite, dar care întineresc întreg cuvîntul“ [2].

La rîndul său, poetul Demostene Botez răspunde: „Cultivarea limbii înseamnă lucrarea ei pentru a o ferti-

---

[1] *afin* = rudă prin alianță (Cf. *Dicționarul limbii romîne moderne*).
[2] „Limba romînă“, IX, 1960, nr. 3, p. 24.

Scanned with OKEN Scanner

liza, îngrijirea ei, înseamnă a o face să crească, să se dezvolte. E o acțiune ca aceea de lucrare a pămîntului, pentru a obține cele mai bune roade. În cuprinsul acestei acțiuni intră în primul rînd preocuparea de a păstra acel fond de cuvinte, format și mereu șlefuit prin generații, așa cum ni s-a transmis din moși-strămoși în vorbirea poporului, marele și eternul paznic al limbii, precum și de a respecta formele ei gramaticale, îmbinarea firească, nesiluită, a cuvintelor în propoziții și a propozițiilor în fraze și rînduirea lor în vorbire după regulile scrise și nescrise specifice limbii noastre (...). A cultiva limba înseamnă totodată a avea grijă de a cerne, de a selecționa cuvintele noi, chemate pe buze de necesitatea de a exprima noțiuni noi, sentimente mai complexe, impuse de progres și de rafinarea sensibilității umane (...). A cultiva limba înseamnă iarăși a o feri de formule gata făcute, puse cap la cap, stereotip, fără nici o schimbare, pînă la lipsirea lor de orice putere de expresivitate, pînă acolo încît atunci cînd le auzi nu-ți mai spun nimic" [1].

Lucia Sturdza-Bulandra, artistă a poporului, formula astfel răspunsul său la întrebarea amintită: „Prin cultivarea limbii literare cred că trebuie să înțelegem efortul comun al instituțiilor și al oamenilor de cultură pentru apărarea limbii de invazia neologismelor, a excesului de terminologie tehnică, a regionalismelor, a cuvintelor ermetice, inaccesibile. Pe de altă parte, este datoria noastră să luptăm împotriva închistării limbii, care trebuie să reflecte permanent actualitatea, să corespundă stadiului avansat în care se află revoluția noastră culturală" [2].

Extinzînd înțelesul noțiunii de cultivare a limbii, acad. Tudor Vianu sublinia, în răspunsul său, nu numai obligația de a respecta formele corecte ale limbii „așa cum sînt ilustrate de paradigmele [3] gramaticii", dar și ținuta aleasă, demnă, a exprimării: „Trebuie, în același timp, ca vorbitorul să manifeste în comunicările lui acea atitudine a unei sociabilități mai înalte, care îl împiedică să dea frîu liber formelor de limbă înjosite sau înjositoare, acelea care scot la iveală un fond uman primitiv sau vulgar.

[1] „Limba romînă", X, 1961, nr. 1, p. 34—35.
[2] *Idem*, IX, 1960, nr. 3, p. 23.
[3] *paradigmă* — ansamblul formelor flexionare ale unei părți de vorbire; exemplu, model, pildă (Cf. *Dicționarul limbii române moderne*).

Scanned with OKEN Scanner

O greșeală de limbă nu este numai o abatere de la normele gramaticale, dar o încălcare a oricăreia dintre regulile prescrise de gîndirea logică, de simțul literar, de civilizație în raporturile sociale. O formulare incoerentă, confuză, improprie sau trivială alcătuiește o abatere de la norma limbii literare tot atît, dacă nu mai mult, decît o greșeală de acord sau decît o formă coruptă de limbă" [1].

Un consens unanim s-a vădit și în răspunsurile privitoare la întrebarea: *În ce constă o greșeală de limbă?* Participanții la discuția inițiată de revista „Limba romînă" au cuprins în sfera abaterilor de la corectitudinea exprimării nu numai greșelile gramaticale propriu-zise, dar și acele cazuri care merg „pînă la lipsa de sesizare a unor nuanțe ca aceea dintre *copac* și *pom*" (Demostene Botez, în răspunsul citat).

Fundamentată teoretic prin intervențiile oamenilor de cultură și, în primul rînd, prin cercetările celor care lucrează în domeniul lingvisticii și, în același timp, justificată practic de necesitatea combaterii greșelilor de exprimare evidente în unele texte tipărite, acțiunea de cultivare a limbii a fost întîmpinată cu viu interes de cercurile largi ale opiniei publice.

Sînt, în acest sens, edificatoare desele sesizări pe care le fac oamenii muncii — în presa zilnică sau în cea periodică — asupra unora dintre greșelile de limbă observate de ei în cutare sau cutare tipăritură.

Dar cea mai elocventă dovadă a atenției deosebite cu care sînt urmărite dezbaterile publice asupra normelor limbii literare ca și asupra respectării lor o constituie, desigur, răsunetul puternic stîrnit în marea masă a cititorilor de articolul apărut în ziarul „Scînteia" [2].

Articolul intitulat: *Cum scriem și cum vorbim* a luat în dezbatere problema cultivării limbii sub multiplele ei aspecte. Conținînd propuneri și sugestii pe baza unei minuțioase analize a problemei și sprijinindu-și argumentele pe citate care dezvăluiau abateri de tot felul de la corectitudinea exprimării, articolul s-a bucurat de o caldă primire în rîndurile maselor largi de cititori — ceea ce rezultă din bogata corespondență sosită la redacția ziarului.

---

[1] „Limba romînă", IX, 1960, nr. 1, p. 36.
[2] v. „Scînteia", nr. 3682, 29.III.1962.

Scanned with OKEN Scanner

Un interes viu se manifestă și în marele număr de scrisori adresate acad. Al. Graur, titularul *cronicii limbii* la Radio, de către ascultători, care solicită explicații privitoare la unele chestiuni lingvistice sau sugerează teme menite a fi dezbătute în emisiunile difuzate.

De asemenea, redacția ziarului „Informația Bucureștiului", care, după cum se știe, publică săptămînal o rubrică intitulată *Limba noastră,* primește din partea celor mai diverse categorii de cititori o numeroasă corespondență, în care sînt atinse mai toate laturile problemei și se atrage atenția asupra unor greșeli de exprimare ilustrate prin citate felurite, desprinse fie din cărți, fie din publicații. Cea mai mare parte a cazurilor discutate în prezenta lucrare au constituit obiectul comentariilor apărute la rubrica amintită.

În capitolele următoare sînt expuse și analizate o serie de cazuri, grupate după natura lor gramaticală, destinate să releve unele dintre cele mai frecvente abateri de la normele limbii literare.

Astfel, sînt comentate, într-un capitol, faptele de limbă care privesc *lexicul,* în altul — cele referitoare la *morfologie,* iar în următorul — cele de ordin *sintactic;* un alt capitol se ocupă de aspectul *fonetic* al cuvintelor și de cel *ortografic* — strîns legate între ele — iar ultimul privește cîteva dintre principalele *reguli de punctuație.*

Scanned with OKEN Scanner

Sensul exact al cuvintelor

Condiția de căpetenie pentru a nu greși în ceea ce privește mînuirea vocabularului este aceea de *a cunoaște exact sensul cuvintelor* pe care le întrebuințăm. Cine ar putea contesta aceasta ?

Și totuși nu o dată se întîmplă ca unele cuvinte să fie folosite în mod greșit.

Izbitor este, în această privință, faptul că nu numai unele cuvinte de curînd intrate în limba noastră — neologismele — apar cu sensuri pe care ele nu le au, dar chiar și multe din fondul lexical mai vechi.

Să ilustrăm afirmația prin cîteva exemple, referindu-ne întîi la unele cuvinte mai vechi.

Indeobște, bunăoară, e cunoscut sensul verbului *a adăsta (=a aștepta)*. Și, cu toate acestea, iată ce înțeles i se atribuie în textul următor, în care este vorba de o expoziție de manuscrise : „Au cîte ceva de învățat tinerii critici literari, zăbovind măcar un ceas cu privirea lor scrutătoare asupra manuscrisului lui Bălcescu *Romînii sub Mihai-Voievod Viteazul*, au nespus de mult de învățat tinerii poeți *adăstînd* o oră în fața manuscrisului pe care Eminescu a așternut versurile nemuritoare ale *Luceafărului*".

Din acest context, rezultă că *a adăsta* înseamnă *a zăbovi, a sta mai mult într-un loc*. Autorul rîndurilor pe care le-am reprodus a evitat, desigur, să folosească pe *a zăbovi*, deoarece mai întrebuințase o dată acest verb și nu a vrut să-l repete — ceea ce, din punct de vedere stilistic, reprezintă un merit. Aceasta însă nu trebuia să aibă drept urmare includerea în formulare a verbului *a adăsta* cu un înțeles ce-i este străin.

Iată, acum, verbul în discuție folosit cu sensul lui propriu, în *Istoria arheologiei* scrisă de Al. Odobescu, care, după cum se știe, trece drept unul dintre iscusiții mînuitori ai limbii noastre : „... cînd pe la jumătatea

Scanned with OKEN Scanner

secolului al XV-lea, magnificul duce Lorenzo de Medicis întemeie în Florența prima catedră de arheologie, Italia intrase în secolul de aur. În sînul ei, soarele culturii renăștea. Lumea modernă *adăsta* în neastîmpăr acea deșteptare a artelor antice, ca, după datina lor, să plămădească culori pentru penelul lui Rafael și să ascută o daltă demnă de mîna lui Michel-Angel".

Sînt și alte cazuri în care cuvinte din fondul lexical mai vechi al limbii noastre apar impropriu folosite. Vom mai cita cîteva: „Munceau în frig, într-un șopron descoperit; dinspre stepă, sufla un vînt aspru care *rășluia ca o pilă* obrajii femeilor".

Dar, *o pilă nu poate rășlui*. (Și încă: *obrajii* femeilor.) *A rășlui* înseamnă: *a smulge, a desprinde așchii, părți din ceva*.

Sau: „...*își dezlănțuie măiestria* în iureșul jocului popular sau în gingășia baletului clasic". Este evident că *măiestria* nu *se dezlănțuie*; ea se poate *manifesta*, sau *dovedi*, sau *arăta*.

Despre arhaisme, regionalisme și neologisme, în context

În numeroase cazuri, *arhaismele* și chiar *regionalismele* nu supără, fiindcă înțelesul lor se lămurește din context. Iată un exemplu din povestea *Ivan Turbincă* de Ion Creangă: „— Cine-i acolo? — Eu. — Care eu? — Eu, Ivan. — Și ce vrei? — Tabacioc este? — Nu-i. — Votchi este? — Nu-i (...) — Lăutari sînt? — Nu-s, Ivane, ce mă tot *cihăiești* de cap?". E clar pentru oricine că în acest pasaj regionalismul *cihăiești* nu poate însemna altceva decît: *ce mă bați la cap, de ce mă plictisești*.

În anumite împrejurări, însuși autorul textului găsește de cuviință să explice direct sau prin mijlocirea unui personaj din povestire un termen vechi despre care știe că nu are o întinsă circulație și pe care a trebuit să-l întrebuințeze pentru a desemna un anume obiect cunoscut numai în unele părți ale țării. Este cazul — între altele — al cuvîntului *coșcană* din citatul ce urmează: „...La dreapta mea, Culai, după ce-mi rostise numele către

ceilalți trei în desăvîrșita lor nepăsare, ca și cum ar fi fost vorba de dealuri ori de văi, se îndeletnicise o vreme cu straiele mele, întinzîndu-le la o parte pe *coșcană*. — Coșcană, răspunse Culai nedumeririi din ochii mei, se cheamă stuful ars ori tăiat la fața bălții, ori pe plavie. În coșcană, măi Iliuță, cată să umbli și să calci cu băgare de seamă, ca între cuțite" (Mihail Sadoveanu, *Nada Florilor*).

Cîteodată, din nevoi stilistice, spre a nu repeta un cuvînt, scriitorul întrebuințează alternativ, pentru aceeași noțiune, termeni arhaici sau regionali și pe cei integrați în limba literară. Redăm și din această categorie un exemplu: „Cu toate că în ziua aceea cerul nu făgăduia vreme bună, cuconașul, hotărît ca întotdeauna, dădu ordin să se pună caii la *droșcă*. Apoi căută hîrtiile trebuitoare, băgă de seamă să i se așeze în cufăr toate lucrurile de care credea că va avea nevoie, stătu la masă în fugă și, foarte grăbit, porunci să-i vie *trăsura* la scară" (Mihail Sadoveanu, *Sluga*, Opere I).

Alteori însă, mai ales cînd nu sînt absolut necesare, arhaismele și regionalismele sînt supărătoare. Și sînt încă mai supărătoare atunci cînd nici măcar nu-s folosite cu sensul lor adevărat, așa după cum am văzut din unele exemple.

Dar, cum e și firesc, problema aceasta a folosirii cuvintelor cu înțelesul ce le este propriu privește și neologismele mai de mult sau mai de curînd intrate în limba noastră.

Dacă în jurul întrebuințării acestei categorii de cuvinte se poartă de mult discuții aprinse și contradictorii în legătură cu necesitatea lor, asupra unei chestiuni pare însă a se fi stabilit un acord, și anume ca neologismele să fie folosite cu înțelesul care le este propriu.

Din păcate, această cerință — am zice, elementară — nu e respectată întotdeauna. Iată cîteva exemple culese de noi în această privință:

„Cuvîntul lui de ordine (al lui Moș Teacă, *n.n.*) e supunerea inferiorului, iar raționamentul îl încurcă cu înjurătura *venală* și cu pumnul". Injurătura *venală*? Dar, *venal* (din latinescul *venalis*) înseamnă: *cel ce se vinde pe bani, care face tranzacții cu conștiința, lăsîndu-se plătit*.

Și: „Recurgînd arareori la epitete, scriitorul concretizează imaginea doar prin proprietatea și *concrețiunea*

Scanned with OKEN Scanner

substantivelor". Autorul acestui pasaj a crezut că termenul *concreţiune* e sinonim cu *caracter concret*. *Concreţiune* înseamnă altceva, şi anume: „depunerea de roci sedimentare în jurul unui corp străin, prin concentrarea substanţelor minerale din soluţii apoase" *(D.L.R.M.)*.

Şi: „Tinere talente în plină *ascendenţă* . . ." Cuvîntul subliniat nu se potriveşte în acest context. În adevăr, *ascendenţă* desemnează linia de rudenie mergînd spre obîrşie. Ascendenţii fiecăruia dintre noi sînt părinţii, bunicii, străbunicii. Sensul cuvîntului *ascendenţă* nu are, aşadar, nici o legătură cu ideea exprimată în fraza din care am citat fragmentul de mai sus. Altul era cuvîntul care trebuia să fie folosit în acest caz, şi anume: *ascensiune*, căci acesta, luat în sens figurat, înseamnă ceea ce a vrut să exprime autorul formulării — *dezvoltare, creştere, în (plină) ascensiune*, care, în această formă, înseamnă: *în (plină) dezvoltare*.

Ce rezultă, aşadar, din cazurile citate în legătură cu felul în care unii vorbitori folosesc neologismele? Rezultă că neologismele nu trebuie adoptate fără discernămînt, ci totdeauna cu sensul care le aparţine.

Firesţe — aşa cum am mai spus — depinde de discernămîntul nostru justa întrebuinţare a unei categorii lexicale, ca şi a celeilalte. Regionalismele, arhaismele sau neologismele pot fi folosite în scriere şi vorbire, dar cu mult discernămînt, atunci cînd ele sînt necesare.

Un strălucit exemplu ilustrativ din acest punct de vedere aflăm în opera maestrului Mihail Sadoveanu, care ştie să îmbine de minune un cuvînt străvechi cu unul nou, dînd astfel expresiei precizie, mlădiere, putere de sugestie, într-o sinteză stilistică armonioasă.

Să ne adresăm uneia din cărţile maestrului şi să citim acest pasaj: „Pe *sforul* undelor, sfărîmături din grinzi soseau amestecate . . . cu sălcii smulse care pluteau rostogolindu-se *fantastic* . . . Grinzile se izbiră sunînd adînc în *şăici*, — şi deodată podul începu să pîrîie grozav: părea un ţipăt de *disperare*; crescu şi clocotul apei. *Odgonul* scăpătă din partea cealaltă. Urmă o năruire pripită de grinzi, de lemne, de scînduri. Şăicile se hotărîră să pornească la Galaţi, prin mijlocul rîului, împresurate de sfărîmături. Partea ceastălaltă de pod rămase atîrnînd.

Scanned with OKEN Scanner

Și oamenii, cu cângile, făceau semne zadarnice și *comice* spre *flotila* care se ducea . . ." (Mihail Sadoveanu, *Venea o moară pe Siret*).

Fără îndoială că mișcarea și varietatea de aspecte pe care le cuprinde acest tablou își au izvorul în ascuțitul spirit de observație al marelui nostru scriitor, în multitudinea de impresii, exprimate în imagini artistice, deopotrivă, prin cuvinte vechi, ca: *sforul* undelor (curentul din mijloc al apei), *șăici* (luntre făcute din trunchiuri de copaci scobiți), *odgon* (funie groasă și lungă), și prin neologisme, cum sînt: *fantastic, disperare, comice, flotilă.*

Un vocabular corect și, în același timp, pe înțelesul cît mai multora trebuie să fie folosit chiar în unele texte de știință popularizată. Nu toți autorii unor astfel de texte vădesc însă preocuparea de a întrebuința un astfel de limbaj. În unele cazuri nici nu e măcar vorba de o terminologie de specialitate — pentru care nu s-ar fi putut găsi cuvinte echivalente pe înțelesul marelui public — ci de un vocabular așa-zis „distins", „cult".

Ilustrativ poate fi în această privință următorul citat: „Astă-seară vom vorbi despre o boală care *s-a dezvoltat foarte frecvent* și care *a afectat nu numai adulții, dar* din păcate, *într-o frecvență* destul de mare, *copiii școlari*. Boala este *importantă* nu numai *prin frecvența*, dar și prin evoluția ei . . .".

Fără îndoială, medicinei îi este proprie o anume terminologie științifică la care nu se poate renunța, dar care, pentru a fi înțeleasă, se obișnuiește a fi explicată prin cuvinte cu sens echivalent și prin perifraze. După cum e însă lesne de observat, în pasajul amintit nu e vorba de folosirea unor termeni științifici care să exprime noțiuni din domeniul medicinei, ci pur și simplu de un vocabular nu numai inaccesibil ascultătorilor, dar — am zice — chiar impropriu folosit, spre a nu mai vorbi de o supărătoare repetare lexicală (*frecvent, frecvența* și iarăși *frecvența*).

În adevăr, se poate spune că *o boală se dezvoltă frecvent?* O boală se dezvoltă repede sau încet — mai propriu spus: *se răspîndește* repede sau încet. Apoi, e proprie exprimarea prin care se relevă faptul că „boala este . . . *importantă* nu numai . . . etc."? Nu era mai propriu spus — și adăugăm, mai pe înțelesul tuturor — dacă se zicea că boala respectivă *a atins nu numai adulții?* Nu e

Scanned with OKEN Scanner

propriu folosit, în contextul citat, nici atributul *tardive* pe lîngă substantivul *complicații*.

În realitate, nu e vorba de *complicații tardive*, ci de complicațiile pe care le poate avea boala atunci cînd prescripțiile medicului nu sînt respectate. În sfîrșit, boala „a afectat" într-o „frecvență" destul de mare și copii, sau : într-o „proporție" destul de mare ?

Paronime

Dar sînt și alte cauze care provoacă întrebuințarea greșită a unor cuvinte. Ne gîndim, bunăoară, la confuzia pe care unii vorbitori o fac între acele cuvinte care, deși în parte se aseamănă sub aspect formal, se deosebesc totuși, în mod esențial, din punctul de vedere al sensului. Ne gîndim, în mod special, la cuvintele denumite *paronime*, adică asemănătoare ca sunete.

Există — după cum se știe — în limba romînă unele cuvinte care au o formă asemănătoare (doar un singur sunet nu e la fel înăuntrul fiecărui grup de sunete), dar care se deosebesc din punctul de vedere al înțelesului. De aceea, ori de cîte ori cuvintele de acest fel apar unul în locul altuia, comunicarea care le cuprinde poate da naștere la confuzii.

Exemplificînd, *Dicționarul limbii romîne literare contemporane* citează ca paronime pe „iminent" și „eminent", pe „imigra" și „emigra". Se înțelege că, întrebuințînd un termen în locul altuia, sensul comunicării se modifică.

Dar cele două cazuri pe care le citează lucrarea lexicografică amintită nu sînt singurele.

Nu arareori ne este dat să întîlnim în vorbirea curentă, și chiar în scris cîteodată, un cuvînt în locul altuia din categoria paronimelor. În rîndurile ce urmează ne vom referi la cele mai des întîlnite substituiri de termeni de acest fel.

Astfel, unii vorbitori confundă pe *literar* cu *literal*, întrebuințînd pe unul în locul altuia. Greșeala este evidentă, căci primul termen, referindu-se la literatură, e la locul lui într-o formulare ca aceasta : *limbă literară*, iar cel de-al doilea, semnificînd *redarea întocmai a unui text — cuvînt cu cuvînt, literă cu literă* — poate fi folosit

Scanned with OKEN Scanner

într-o construcție de felul celei următoare: *„traducerea e literală* (adică exactă), dar nu și literară".

Extrem de numeroase sînt și cazurile în care întîlnim greșit întrebuințați termenii: *original — originar* și *familial — familiar.*

Dintr-o revistă: „Eusebiu Mandicevski era *original* din Romînia". Desigur Eusebiu Mandicevski nu putea fi decît *originar* din Romînia! — adică din Romînia. *Original* înseamnă, printre altele, *nou, neimitat după altcineva, personal.*

Dintr-o altă publicație, desprindem pasajul: „Condițiile vieții lui *familiare,* ca și condițiile în care locuia familia lui modestă...". Felul în care este aici folosit cuvîntul *familiare* (acesta luînd locul lui *familiale:* condiții de viață legate de familie) ar putea arăta că autorului frazei citate nu i-au fost *familiare* — adică *apropiate, cunoscute* — noțiunile respective.

În unele cazuri, confuzia ce se face între *familial* și *familiar* provoacă adevărate nonsensuri, ca în acest citat: „Pe guvernator era gata să-l lovească damblaua și, curînd după aceea, își dădu demisia din motive *familiare*" (?!). E de presupus că guvernatorul respectiv și-a dat demisia din motive *familiale* (= motive care țin de familie), și nu *familiare,* deoarece cuvîntul acesta exprimă, după cum am menționat, noțiunea de *simplu, apropiat, fără pretenții.*

Pleonasmul

Amintim, în sfîrșit, de încă o sursă a greșelilor de exprimare, din punctul de vedere al mînuirii vocabularului, și anume de ceea ce dă naștere *pleonasmului* (= greșeală de exprimare provenită din folosirea unor cuvinte care repetă în mod inutil aceeași idee).

Pleonasmul poate rezulta din mai multe cauze: fie că nu e cunoscut bine înțelesul cuvintelor întrebuințate, fie că vorbitorul nu e atent la înțelesul lor, fie că vrea să impresioneze pe cititor sau ascultător cu cultura sa.

Pleonasmul apare sub diferite forme: una dintre acestea constă în asocierea a două cuvinte al căror sens identic nu poate scăpa nimănui — nici chiar autorului

Scanned with OKEN Scanner

exprimării pleonastice, dacă ar fi mai atent în această privință.

Din această categorie fac parte: *avansați înainte (a avansa* știe toată lumea că înseamnă *a merge înainte)*; „Formația de estradă a sindicatului D.R.N. Constanța *a înmănuncheat un buchet* de viguroase talente". (Un buchet este un *mănunchi* și, ca atare, exprimarea e pleonastică); „Oamenii muncii *înfăptuiesc* epocale *realizări*". *(A înfăptui = a realiza.)*

Chiar atunci cînd încearcă să se ascundă cu ajutorul unor neologisme (mai de curînd s-au mai de mult intrate în limbă), pleonasmul nu e mai puțin flagrant, așa cum se întîmplă în exemplele următoare: *„sorginte originară"*; „... personajele reprezentînd tipul inadaptabilului cuprind *diverse* și *variate* categorii sociale". Știind, și nu numai atît, dar și ținînd seama de faptul că *sorginte* înseamnă *origine* și că prin *divers* se înțelege *variat, felurit,* vom evita astfel de formulări care — repetăm — nu rămîn mai puțin pleonastice, chiar dacă autorii lor recurg la sinonime — la cuvinte cu formă diferită, dar cu înțeles identic.

Pleonasme «aparente»

Se ridică nu o dată întrebarea dacă formulări de tipul *„am auzit cu urechile mele"* și *„am văzut cu ochii mei"* nu cumva constituie o exprimare pleonastică.

Se pretinde că ar fi de ajuns să se spună *au auzit* și *au văzut,* deoarece sensul complinirilor *cu urechile* și *cu ochii* este deja exprimat, respectiv, de cele două verbe, că doar nu poți auzi decît cu urechile și nu poți vedea decît cu ochii!

În pofida unei astfel de „argumentări", cele două expresii sînt totuși întru totul corecte și ele își au o deplină îndreptățire să circule atît în limba vie a poporului cît și în textele tipărite.

În limba noastră există o serie de formulări în care acumularea unor cuvinte din aceeași sferă a noțiunilor se face cu scopul de a întări afirmația și a mări impresia de autenticitate, ca în exemplele: *fugi repede, aleargă iute* și altele.

Scanned with OKEN Scanner

Din această categorie fac parte și cele două expresii aflate aici în discuție.

Să deschidem — iată — cronica lui Ion Neculce — acel cronicar „excepțional înzestrat și povestitor artist", cum l-a caracterizat Mihail Sadoveanu — la episodul în care ni se istorisește cum „leșii și cazacii moldoveni au luat pre Duca-vodă și pre alți boiari pre toți". Zice Ion Neculce în această pagină a cronicii sale: „Cînd îl duceau pe drum (pe Duca-vodă), îl pusese într-o sanie cu doi cai, unul alb și unul murg și cu hamuri de tei, ca vai de dînsul, ocări și sudălmi *de auzea cu urechile*".

Înțelesul expresiei în acest pasaj se nuanțează deosebit de sugestiv: cronicarul vrea să spună că Duca-vodă, el însuși, auzea ocările și sudălmile pe care le merita.

Același efect al notării sensului se obține și prin cealaltă expresie. Iată un exemplu desprins din poezia *În miezul iernii* de Vasile Alecsandri:

Joacă hora tristă lupii din răstoace.
Vulpile codane, urșii cu cojoace –
Joace!
Eu văd prin scîntei.
Văd cu ochii mei
Goale salamandre
prinse-n hora vie
Ce la glas de greieri
saltă-n veselie.

Nu e nici un motiv, așadar, să fie ocolite expresiile *a auzit cu urechile (lui)* și *a văzut cu ochii (lui)*.

Un cuvînt rău folosit: «alternativa»

Cuvîntul *alternativă* înseamnă — așa cum îl explică și *Dicționarul limbii romîne moderne*: „posibilitatea de a alege între două soluții".

Înțelesul lui exact poate fi ilustrat printr-un exemplu pe care l-am întîlnit într-un articol de ziar. Articolul se intitulează chiar *Alternativa* și se referă la unele sesizări pe care mai mulți oameni ai muncii din Mangalia le-au făcut redacției ziarului. Astfel, ni se relatează că, în corespondența lor, locuitorii din Mangalia își exprimă satis-

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

fația de a vedea cum și orășelul lor înflorește zi de zi: se construiesc mari blocuri, se deschid noi magazine și restaurante, se efectuează importante lucrări de modernizare și înfrumusețare urbanistică. Totodată, ei au arătat în scrisorile trimise ziarului că, timp de 8 luni pe an, cu excepția sezonului balnear, sînt nevoiți adesea să se deplaseze la Constanța. În fața acestei stări de lucruri, comentatorul se întreabă: „Ce e de făcut?" și — pentru a afla răspunsul — recurge la un procedeu stilistic nuanțat ironic, propunînd rezolvarea cazului prin una din următoarele două soluții: „Ori să fie mutată populația Mangaliei — după cum sînt de părere unii — pe timp de iarnă la Constanța, ori — așa cum socotesc alții — să fie obligate U.R.C.C., I.C.I.L.-ul și celelalte organizații de aprovizionare să lucreze tot anul" (Scînteia, nr. 4791).

Cele două soluții propuse de autorul comentariului citat alcătuiesc termenii înșiși ai unei *alternative*.

Uneori însă fiecare dintre cele două soluții pe care un vorbitor le are în vedere este luată drept o *alternativă*, ajungîndu-se astfel să se atribuie cuvîntului o accepție greșită, ca, de pildă, în exemplul ce urmează: „Prea sîntem răsturnători în pictură! — observa el — în această privință și *între alternativa* de a considera operele expresionismului, futurismului, cubismului și celorlalte „isme" drept cea mai înaltă manifestare a geniului artistic, deci de a porni de la ele, și *între alternativa* de a-i lua ca punct de plecare pe clasici, o alegea pe cea din urmă".

În afară de faptul că prepoziția *între*, care precedă cel de-al doilea cuvînt, *alternativă*, este de prisos (nu se poate spune: „între alternativa... și între alternativa"), observăm că autorul pasajului citat consideră pe fiecare dintre cele două soluții comunicate drept o *alternativă*, ceea ce duce la concluzia că e vorba de două alternative, adică de... patru soluții.

Iată încă un citat, în care cuvîntul aflat aici în discuție este rău folosit: „După *c* din exemplul de mai sus, nu poate urma decît *b*, deci există o singură *alternativă*".

De fapt, autorul pasajului amintit a vrut să spună că, în situația dată, nu exista decît o singură *posibilitate* — căci am văzut în ce situații anume se întrebuințează cuvîntul *alternativă*. Prin urmare, ar fi trebuit să se spună: „După *c* din exemplul de mai sus, nu poate urma decît *b*, deci există o singură posibilitate".

Intrînd în anumite formulări cu valoare de locuțiune sau de expresie consacrată, cuvîntul *perspectivă* este un termen care se bucură de o largă circulație. *Se bucură* e un fel de a spune, căci, propriu-zis, nu poate fi vorba de așa ceva cîtă vreme el se pomenește că e folosit prea adesea în construcții necorecte. Care sînt acestea? Le vom dezvălui îndată. Să relevăm însă mai înainte sensurile pe care le are cuvîntul *perspectivă* — așa cum sînt ele înregistrate în *Dicționarul limbii romîne moderne*: „1. Imagine obținută prin proiectarea unui obiect pe un tablou (în general plan), folosind raze divergente sau paralele. 2. Privire generală asupra unui peisaj sau asupra unui obiect văzut din depărtare. 3. Ceea ce se întrevede ca posibil în viitor. — Posibilitatea de dezvoltare în viitor a cuiva. — Locuțiune adjectivală și adverbială: În perspectivă = pe cale sau cu șanse de a se îndeplini în viitor".

Dar, cuvîntul *perspectivă*, luat în sens figurativ, intră nu numai în locuțiunea pe care o consemnează amintita lucrare lexicografică, ci și în foarte răspîndita expresie *în perspectiva (timpului, anilor, vremii* etc.), întrebuințată pentru a pune un obiect în relație cu anumite condiții determinate de trecerea timpului considerată ca o perspectivă, de obicei, deschisă spre viitor. De pildă, putem spune despre o carte cu excepționale însușiri de conținut și de expresie că și *în perspectiva veacurilor* își va păstra neștirbită marea ei valoare.

Cum apare însă această expresie în unele texte tipărite? Să vedem, oprindu-ne numai la cîteva exemple: „Și critica noastră nu o face îndeajuns, nu o face mai cu seamă *din perspectiva* acestor înnoiri care îmbogățesc mereu patrimoniul prozei noastre contemporane". Sau: „Punctul de vedere în schiță nu înseamnă doar un principiu de organizare formal, ci o cale de exprimare a concepției de viață, a *perspectivei* ideologice *din care sînt privite* lucrurile". Și: „Cîteva din nuvelele volumului de față, reluînd *sub* altă *perspectivă* imaginile acestei umanități primitive, relevă în Eugen Barbu un mare scriitor al tragicului existențelor mărunte..."

Scanned with OKEN Scanner

După cum se vede, în aceste trei exemple — ca, de altfel, în multe altele asemănătoare — termenul *perspectivă* nu se mai află în legătură cu noțiunea timpului, ci se combină, prin extinderea sensului, cu elemente lexicale care exprimă idei de altă natură. Dar și în acest caz expresia nu poate fi folosită decît ca atare = *în perspectiva*. **Din** *perspectiva*, **sub** *perspectiva*, **în altă** *perspectivă* etc. sînt greșite. Corect ar fi trebuit să se spună, așadar: „în perspectiva acestor înnoiri", „perspectiva în care sînt privite lucrurile" și „reluînd în altă perspectivă imaginile".

În alte exemple — și acestea destul de numeroase — probabil sub influența expresiei corecte „văzut prin prisma" se ajunge la formula greșită: „văzut prin perspectiva"! Iată: „Nuvela (e vorba de *Sultănica* de Barbu Delavrancea, *n.n.*) conține puternice elemente ale romantismului progresist, dar și o anume idilizare a satului, *văzut prin perspectiva* antagonismului cu orașul..."

Astfel de construcții, considerate — ca să zicem așa — în perspectiva corectitudinii pe care o impune limba literară, sînt cu totul nerecomandabile.

«În contextul...»

Dicționarul limbii romîne moderne explică astfel termenul *context*: „Text mai larg într-o scriere în care se încadrează un cuvînt sau un pasaj interesant dintr-un anumit punct de vedere".

Acesta este sensul fundamental al cuvîntului *context* și el poate fi ilustrat prin următorul exemplu: „Diferitele nuanțe semantice ale unor adjective se valorifică în funcție de locul pe care acestea îl ocupă în *contexte* de tipul *Bun mai este leacul recomandat* și *Leacul recomandat este bun*".

Pornindu-se de la acest prim înțeles, termenul aici discutat circulă ca expresie: În *contextul...*, ajungînd să aibă unele întrebuințări forțate, asupra cărora vrem să atragem atenția.

Înainte însă de a ne opri la cazurile de această natură, să citățm un pasaj în care cuvîntul *context* apare cu sensul care îi este propriu. „În nuvela *Domnișoara Aurica*, prozatorul luminează excepțional infirmitatea morală a unei ființe zăvorîte de individualismul ei sufocant, prin notarea

reacțiilor personajului la un eveniment ce zguduie o lume întreagă. Detașate din *context*, notațiile înfățișînd marșul către...".

Este evident că, în acest citat, *context* are accepția consemnată la începutul rîndurilor de față. Alteori, în schimb, așa după cum menționam, termenului respectiv i se atribuie înțelesuri pe care nu le are și nici nu le poate avea. Bunăoară, în fragmentul ce urmează el ia locul altui termen, și anume cuvîntului *ansamblu*: „Cercetarea unui domeniu mai periferic al graficii ne arată cît de largă este sfera de cuprindere a acestei arte atît de legate de contemporaneitate. De la probleme esențiale ale vieții culturale pînă la detaliul semnificativ, prezența ei ne întîmpină pretutindeni. În acest *context*, grafica ambalajelor pentru produse industriale este un mijloc important al educării gustului estetic al maselor".

În pasajul citat, nu este vorba de nici un „text mai larg într-o scriere în care se încadrează un cuvînt sau un pasaj", ci de cu totul altceva — adică de o noțiune pe care o desemnează cuvîntul *ansamblu*: „tot unitar rezultat din unirea unor elemente izolate aparținînd aceluiași domeniu".

Uneori, în pasajul respectiv nu e vorba nici de *ansamblu*, nici — se-nțelege — de *context* ci, pur și simplu, de o anumită *situație* sau *stare de fapt*, ca în următorul citat dintr-o relatare asupra unor discuții despre perspectivele artei plastice romînești, citat în care se consemnează intervenția unui critic de artă: „A fost binevenită în acest *context* al discuțiilor (adică, în acest punct al *discuțiilor, n.n.*), reamintirea de către criticul R. B. a unei celebre fraze a lui Tițian...".

Dar, în afară de faptul că, așa după cum am văzut, expresia *în contextul...* e folosită cu înțelesuri care nu-i sînt proprii, ea apare foarte frecvent, avînd astfel și neajunsul de a fi devenit un șablon stilistic. Precizăm că ultimele două exemple comentate aici sînt desprinse numai din cuprinsul unui singur număr de revistă și că ele nu sînt singurele care ar putea fi citate din aceleași pagini ale publicației respective.

Scanned with OKEN Scanner

Cum apare uneori articolul posesiv (genitival)

Numeroase sînt cazurile în care feluritele forme ale articolului proclitic posesiv apar greșit întrebuințate — în sensul că una ia locul alteia, ca în acest citat: „...drama Wilhelm Tell a devenit o adevărată piesă populară care reprezintă una din *culmile* creației schilleriene și *a* dramei clasice în general". Este evident că articolul posesiv (genitival) din acest exemplu stînd în legătură cu substantivul *culmile* trebuia să aibă forma pluralului: *ale* (una din culmile creației schilleriene și *ale* dramei clasice), iar nu aceea a singularului: *a*.

Dacă într-o astfel de împrejurare folosirea uneia sau a alteia dintre formele corecte ale articolului posesiv nu întîmpină dificultăți, cu toate că — așa cum am văzut — se mai produc și abateri de la regulă, în alte situații se ivesc, în adevăr, unele greutăți.

Să luăm, ca prim exemplu, această formulare: „Problemele prezentării istorice ale folclorului". Este, oare, bine întrebuințat, în acest caz, pluralul feminin al articolului posesiv, adică *ale*?

Răspunsul nu poate fi decît negativ, dacă ținem seama de faptul că acordul articolului de care ne ocupăm trebuie să se efectueze cu numele obiectului posedat. Care este în formularea citată numele obiectului posedat? El este cuvîntul *prezentarea*, care apare în forma genitivului: *prezentării (istorice)*, fapt care impunea întrebuințarea singularului feminin al articolului posesiv, adică *a*. Am fi avut, dacă s-ar fi procedat la aplicarea corectă a regulii gramaticale, această exprimare: „Problemele prezentării istorice a folclorului" — căci, în această construcție, *problemele* sînt *ale prezentării* istorice, iar *prezentarea* istorică este *a* folclorului.

Scanned with OKEN Scanner

Pe temeiul aceluiași raționament, este la fel de greșită și o exprimare ca aceasta: „criterii de asemănare ale trunghiurilor", căci nu *criteriile* sînt *ale triunghiurilor*, ci *asemănarea* și deci corect este să spunem: „criterii de asemănare *a* triunghiurilor".

Academicianul Iorgu Iordan, referindu-se în lucrarea sa *Limba română contemporană* la acest tip de construcție gramaticală, analizează exemplul „un efort de explicare al operei" și face în legătură cu greșita folosire a formei *al*, care a luat locul lui *a* (un efort de explicare *a* operei), următoarele judicioase observații: „În loc să spună ce a gîndit, anume că cineva a depus un efort pentru explicarea operei, autorul spune aproape contrariul, transformă opera din obiect în subiect al explicării, efortul de a explica este atribuit nu unei persoane, cum a fost intenția autorului, ci operei, care tocmai trebuie explicată" *(op. cit., p. 605—606)*.

Și mai flagrante sînt cazurile în care, deși numele obiectului posedat constituie, din punctul de vedere al înțelesului, o singură unitate cu atributul său, o sintagmă, acordul se efectuează totuși nu cu substantivul determinat, ci cu partea care determină, ca în acest exemplu: „Orchestra de *mandoline ale* căminului din Comarnic s-a prezentat cu un bogat program artistic". Firește, chiar dacă și mandolinele sînt ale căminului, exprimarea corectă a acestei idei trebuie să fie: „Orchestra de mandoline *a* căminului cultural"..., căci *orchestra de mandoline* formează — cum spuneam — o sintagmă și, ca atare, articolul posesiv trebuie să fie pus în relație cu substantivul de bază *(orchestra)*.

Așadar, cu puțină atenție, dificultatea pe care o ridică efectuarea acestui fel de acord gramatical poate fi înlăturată.

Dacă avem de-a face cu o sintagmă cum este *„Certificatul de naștere* al Universității...", se înțelege că folosirea articolului posesiv *al* ne apare ca îndreptățită, căci cuvintele *certificatul de naștere* exprimă o unitate semantică și, ca atare, obiectul posedat este substantivul *certificatul* (*de naștere* avînd funcțiunea unui determinant). În schimb, formulări de tipul: *regimul de funcționare* și *centrul de distribuire* nu sînt simțite ca sintagme: cuvin-

Scanned with OKEN Scanner

tele nu exprimă o unitate semantică și, de aceea, cînd ele intră în relație cu un substantiv care e la genitiv, articolul posesiv va sta în legătură nu cu substantivele *regimul* și *centrul*, ci cu: *funcționare* și *distribuire*. Astfel, va trebui să spunem: „regimul de funcționare *a* tranzistorului" și „centrul de distribuire *a* laptelui", iar nu „regimul de funcționare *al* tranzistorului" și nici „centrul de distribuire *al* laptelui".

Și în alte cazuri articolul genitival nu e bine folosit...

Folosirea greșită a articolului posesiv (sau genitival) poate fi întîlnită și sub un alt aspect.

Să pornim de la aceste construcții care respectă norma gramaticală: „E o problemă de sănătate a maselor largi", sau: „Un exemplu de îndeplinire conștiincioasă a datoriei..." sau: „De aceasta depinde, în bună măsură, desfășurarea unei serii de activități".

Dar, în locul acestor formulări firești, pot fi întîlnite, uneori, construcțiile următoare: „Socotim că este de datoria redacției colecției „Medicina pentru toți" să privească cu mai mult simț de răspundere publicarea acestei colecții care își propune să lămurească probleme de *sănătatea* maselor largi de oameni ai muncii" și: „Aceasta este un exemplu de *îndeplinirea* conștiincioasă a sarcinilor..." și, în sfîrșit: „De aceasta depinde, în bună măsură, desfășurarea *a o serie întreagă* de activități"...

În ce constă greșeala de ordin gramatical din ultimele formulări citate și din altele de același tip? Răspundem: în alcătuirea defectuoasă a construcției genitivale prezente în fiecare dintre exemplele semnalate, deoarece spunem *probleme de sănătate*, nu *de sănătatea*; *exemplu de îndeplinire* — nu *de îndeplinirea*. Dacă substantivele sînt urmate de determinări genitivale (*maselor* și *sarcinilor*), atunci acestea sînt precedate de articolul genitival (*al, ai, a, ale*).

Așadar, corect trebuie spus: *probleme de sănătate* a *maselor*, *exemplu de îndeplinire* a *sarcinilor*.

Scanned with OKEN Scanner

Cît privește cel de-al treilea caz, el atestă, de asemenea, o construcție genitivală necorectă de data aceasta însă, prin folosirea fără folos și incorectă a articolului posesiv *a*. Corect ar fi trebuit să se spună *desfășurarea unei serii întregi de activități* sau, într-un eventual alt context, *obligații de desfășurare (nearticulat) a unei serii întregi*.

Romînește nu se poate spune *desfășurarea a o serie*.

Observînd ambele formulări considerate corecte, constatăm că, atunci cînd substantivul regent primește articolul hotărît *(desfășurarea)*, genitivul ce-i urmează *(unei serii)* nu e introdus cu articolul posesiv *a*, așa cum se întîmplă în al doilea caz, în care substantivul regent e fără articolul hotărît *(desfășurare)*.

Adjective care nu au grade de comparație

Se știe că însușirea pe care o poate avea un obiect sau altul, exprimată gramatical prin *adjectiv*, are grade diferite. Bunăoară, spunem că *zahărul e dulce*, dar că *mierea e* **mai** *dulce*, că *o carte e frumoasă*, că *alta e* **mai** *frumoasă*, iar *alta* **foarte** *frumoasă*.

Adjectivele au, așadar, — cum se spune în gramatică — diferite grade de comparație care se exprimă în limba romînă, de regulă, perifrastic (comparativul cu adverbele *mai, mai puțin, tot atît de*, puse înaintea adjectivului; superlativul cu adverbele *foarte* sau *cel (cea) mai*). De exemplu: *bun*, **mai** *bun*, **foarte** *bun* sau **cel mai** *bun; harnic*, **mai** *harnic*, **mai puțin** *harnic*, **tot atît de** *harnic*, **foarte** *harnic* sau **cel mai** *harnic*.

Există însă în limba noastră cîteva adjective care sînt în limba de origine din care le-am împrumutat fie la comparativ, fie la superlativ, ca: *superior, inferior, major, anterior, ulterior, exterior, optim* și altele. Acestea și-au păstrat înțelesul comparativ sau superlativ și pentru aceasta nu le putem trata ca pe celelalte.

Superior înseamnă *mai sus decît, mai presus de; inferior — mai jos decît: major — mai mare; optim — cel mai bun.*

Scanned with OKEN Scanner

De aceea nu putem spune: *cele mai optime condiții* în loc de *condiții optime; mai superior*, în loc de *superior, mai major*, în loc de *major* fără a fi învinuiți de exprimare pleonastică, și chiar de incultură.

Există și o altă categorie de adjective, cum sînt: *asemenea, complet, întreg, unic* și altele, care nu pot fi folosite decît în forma amintită, adică la gradul pozitiv, deoarece exprimă însușiri ce nu pot fi comparate.

Trebuie să reținem însă că, în anumite cazuri, unele dintre adjectivele aparținînd ultimei categorii se întrebuințează și la alte grade de comparație. Aceasta se întîmplă numai cu acele adjective care au și înțelesuri secundare, cum sînt, de pildă, *întreg* și *complet*. *Gramatica limbii romîne* (vol. I) citează aceste două exemple: „Nu mi se pare un *om întreg*. — Ba-i *foarte întreg*"; „Acest referat e *mai complet?*".

În primul exemplu, *întreg* e luat în înțeles moral și, din acest punct de vedere, un om poate fi *foarte întreg*, sau chiar *mai puțin întreg;* în cel de-al doilea exemplu, *complet* apare cu înțelesul de *cuprinzător*, ceea face posibilă formularea citată.

«Suficient» și «suficienți»

În vorbirea curentă și chiar în texte tipărite, cuvîntul *suficient* apare cu funcție adjectivală după substantiv și la masculin plural. Întîlnim, de pildă: „Au fost de față oameni *suficienți*"...

Formularea nu e recomandabilă, în primul rînd pentru că dă naștere la un echivoc: *suficient* nu are, ca adjectiv, numai înțelesul de *atît cît trebuie, de ajuns, destul, îndestulător;* el desemnează și însușirea unui om „care se crede capabil fără să fie, plin de sine, înfumurat, vanitos, îngîmfat" *(Dicționarul limbii romîne literare contemporane)*. Ar putea rezulta deci, dintr-o formulare ca aceea pe care am semnalat-o, că oamenii respectivi erau... înfumurați. Dublul înțeles al cuvîntului poate fi evitat dacă acesta intră într-o construcție cum e următoarea: „au fost de față oameni într-un număr suficient".

Scanned with OKEN Scanner

Dar, deși corectă, o astfel de exprimare este, recunoaștem, mai greoaie. Atunci? Atunci putem apela la un sinonim al adjectivului *suficient*, și anume *destui*, pentru a spune: „au fost de față oameni *destui*".

În al doilea rînd, chiar dacă nu ar fi fost echivocă, forma *suficienți*, raportată, în general, la un substantiv care desemnează un nume de ființă, ia un caracter forțat. Astfel pare silită și o exprimare de felul acesta: „pe cîmp erau *cai suficienți*". Supără, e drept, mai puțin construcția în care adjectivul *suficienți* este așezat înaintea substantivului, ca în acest exemplu: „La ședință au fost *suficienți oameni*..." Echivocul la care ne-am referit nu mai apare de astă dată.

În schimb, determinînd substantive ce exprimă nume de obiecte, adjectivul pare mai la locul lui după substantiv. Astfel, putem spune: *becuri suficiente, stîlpi suficienți*.

Să amintim și de situația în care — de asemenea greșit — apare adjectivul *suficienți* în locul adverbului *suficient*. Iată un exemplu dintr-un studiu despre populația aborigenă din Australia: „Cînd sînt *suficienți* de pregătiți (e vorba de adolescenți, *n.n.*) în această școală a vieții, dau — în fața sfatului bătrînilor — un examen"... Corect ar fi trebuit să se spună: „*suficient* de pregătiți".

Cum se schimbă forma pronumelui de întărire

Se întîmplă, nu o dată, să auzim pe cîte cineva: „*Eu însuși* am fost de față"... Cel care vorbește astfel greșește, căci pronumele de întărire, cînd cuvîntul determinat e la persoana întîi, numărul singular, este *însumi* pentru genul masculin și *însămi* pentru genul feminin — iar nu *însuși*. Dacă persoana care vorbește e de sex feminin și, de pildă, spune: „Eu însumi am greșit", constatăm că ea cu adevărat a greșit, căci ar fi trebuit să întrebuințeze forma corespunzătoare a pronumelui de întărire — adică: *eu însămi*.

Scanned with OKEN Scanner

Lucrurile ar părea că sînt simple: trebuie să spunem: eu însumi (însămi), tu însuți (însăți), el însuși (însăși), noi înșine (însene), voi înșivă (însevă), ei înșiși (înseși sau însele). Am trecut în paranteze formele pentru cazurile în care obiectul determinat prin accentuare este de genul feminin. Aceasta, deoarece pronumele de întărire sînt flexibile și se acordă în persoană, gen și număr cu pronumele sau substantivele pe care le determină sau pe care le înlocuiesc.

Se vede însă că lucrurile nu sînt chiar atît de simple, de vreme ce nu numai în vorbire, dar și în scris întîlnim destul de des întrebuințarea greșită a acestui pronume. Să luăm, de pildă, o frază ca aceasta: „Vorbele citate exprimă *gîndurile însăși* ale personajului principal"... Exprimarea e incorectă, deoarece, așa cum precizam, pronumele de întărire se acordă cu substantivul pe care îl determină, în persoană, gen și număr. În exemplul nostru, substantivul *gîndurile*, avînd formă feminină la plural, ca orice substantiv neutru, cere folosirea corespunzătoare a pronumelui de întărire — adică *înseși (gîndurile înseși)*, deși mai romînește ar fi fost „chiar gîndurile personajului principal".

Dacă, bunăoară, ne-am opri și la acest exemplu: „Vinovații au recunoscut *ei înșiși* faptele..." am constata, de asemenea, greșita întrebuințare a pronumelui de întărire, căci corect este să spunem, după cum am arătat mai sus, *ei înșiși (vinovații înșiși)*, deoarece substantivul *vinovații* e de gen masculin și se află la numărul plural.

E de observat că, mai mult decît oricare alt pronume de întărire, *însuși* este acela care se întrebuințează și atunci cînd nu e cazul.

În *Gramatica limbii romîne* (vol. I) se arată că la această stare de lucruri contribuie și valoarea adverbială a lui *însuși* invariabil și cu sensul de *chiar*, valoare pe care a avut-o în limba de altădată: „Nu există altul (alt subiect) mai nou, mai bogat, mai întins, mai poetic și voi zice *însuși* mai fabulos, măcar că totdeauna adevărat" (M. Kogălniceanu, *Opere*).

S-ar putea ca explicația propusă de *Gramatica limbii romîne* să fie justă. Dar aceasta poate fi, cel mult, invo-

Scanned with OKEN Scanner

cată ca o explicație, nu și ca o scuză de către cei care întrebuințează greșit pronumele de întărire. Este, de asemenea, de remarcat faptul că pronumele *însuși* cu înțeles adverbial nu se mai folosește în vorbirea curentă.

«El» și «dînsul»

Unii dintre vorbitori se întreabă dacă există vreo deosebire între pronumele *el* și *dînsul*. „Cînd se întrebuințează unul și cînd celălalt ?".

Întrebarea pornește, desigur, de la constatarea că, în vorbirea curentă, cele două forme lexicale nu au, întotdeauna, valori identice : uneori *dînsul* este folosit pentru a fi marcată atitudinea de politețe față de persoana la care pronumele se referă.

Destul de des pot fi întîlnite însă cazurile în care *el* și *dînsul* alternează, fără a i se atribui acestuia din urmă vreo semnificație deosebită de a celuilalt.

Să observăm, din acest punct de vedere, pasajul următor, desprins din povestea *Harap Alb* de Ion Creangă : „Și-apoi afară de aceasta, omul acela era ceva de spăriet : avea niște urechi clăpăuge și niște buzoaie groase și debălăzate. Și cînd sufla cu *dînsele,* cea de deasupra se restrîngea în sus peste scăfîrlia capului, iar cea de dedesubt atîrna în jos, de-i acoperea pîntecele".

Poate avea, oare, acest *dînsele,* care se referă la *niște buzoaie groase și debălăzate,* alt înțeles decît acela al pronumelui personal *ele* ? Fără îndoială, nu.

Nu o dată, așa cum am menționat, cele două pronume sînt întrebuințate alternativ în cuprinsul aceluiași context, ca în acest exemplu, cules dintr-o altă pagină a marelui nostru povestitor Creangă *(Povestea lui Stan Pățitul)* : „..... de la o vreme, și babele și prietenii, lehămetindu-se, l-au dat în burduful dracului și l-au lăsat pe sama lui, să facă de-acum înainte ce-o știi *el* cu *dînsul*". Alteori, ca în rîndurile ce urmează, desprinse din romanul lui Mihail Sadoveanu *Frații Jderi,* apare, pentru aceeași persoană, cînd un pronume, cînd celălalt : „Avem un prieten — zise Samoilă Căliman — care ne-a pus alte porecle decît cele pe care le avem. Umblăm cu *el* la vînat, și nu este în acest meșteșug altul mai priceput decît *dînsul*".

Procedeul iscusit al alternării lui *el* cu *dînsul* pentru aceeași persoană ne întîmpină, de pildă, și în versurile de mai jos spicuite din *Călin* de Eminescu:

El s-așează lîngă *dînsa*
și o prinde de mijloc,
Ea șoptește vorbe arse
de al buzelor ei foc.
— „O șoptește-mi — zice *dînsul*
tu cu ochii plini d-eres
Dulci cuvinte ne-nțelese,
însă pline de-nțeles..."

Este evident că în ultimele trei exemple, alternarea pronumelui *el* și *dînsul* e dictată de considerente stilistice.

Nu rezultă, așadar, din formulările amintite, că *dînsul* ar avea o altă valoare decît *el*. Aceasta a determinat, desigur, pe autorii *Gramaticii limbii romîne* să-l treacă pe *dînsul* în rîndul pronumelor personale, și nu în categoria celor de politețe. Trebuie să adăugăm însă că, în aceeași lucrare, se menționează tendința unor vorbitori de a-l folosi pe *dînsul* ca pe un pronume de politețe.

«Care» sau «ce»?

E corect că unii vorbitori întrebuințează cele două pronume relative: *care* și *ce*, fără a face distincția că primul trebuie să se refere la ființe, iar al doilea — la lucruri?

In general, practica limbii vorbite, ca și a celei scrise dă un răspuns afirmativ acestei întrebări. Uneori însă lucrurile se întîmplă și altfel, fără ca la mijloc să fie vorba de vreo abatere de la regulile limbii.

Cînd, de pildă, numele desemnează o ființă sau chiar un lucru și se află în cazul nominativ (cazul subiectului), atunci legătura cu substantivul determinat poate să se facă prin pronumele *care*: „A fost odată un vînător care, de cîte ori mergea la vînătoare, avea obiceiul să ia cu dînsul pe slujitorul său, iar cînd se întorcea înapoi, povestea cui vrea să-l asculte o mulțime de întîmplări minunate care

de cînd lumea nu trecuse nimănui prin vis" (Al. Odobescu, *Pseudokyneghetikos*).

Sau: „Ne strecurăm pe lîngă ei într-o galerie care, de data aceasta, coboară... Pe urmă urcăm o pantă... și ne aflăm în spatele oamenilor care lucrează" (Geo Bogza, *În mină, la Roșia-Montană*).

Iată deci că determinativele unor substantive care arată fie nume de ființe, fie de lucruri sînt introduse prin *care*. Uneori însă, chiar în determinările pentru numele de ființe, pronumele *ce* alternează cu pronumele *care*, mai ales în practica exprimării versificate.

M. Eminescu (în *Epigonii*) spune:

„Văd poeți ce-au scris o limbă ca un fagure de miere..."

Iar Tudor Arghezi (în *Psalm de taină*) scrie, alternînd ambele forme, cu măiestria ce-i este proprie:

O, tu aceea de-altădată
ce te-ai pierdut din drumul lumii!
Care mi-ai pus pe suflet fruntea
și-ai luat într-însul locul mumii...

Deci *ce* ca pronume relativ poate să apară în locul lui *care*, mai ales, după cum am văzut, în versuri. El nu poate să ia însă locul lui *care*, atunci cînd acesta trebuie să fie precedat de prepoziția *pe*. În capitolul privitor la raporturile sintactice dintre cuvinte, cititorii vor găsi semnalarea unor astfel de cazuri („Interesul *ce*-l poartă..." în loc de: *pe care*-l poartă).

«Acel» și «acea»

După cum se știe, *acel (acela)* și *acea (aceea)*, cînd însoțesc un nume de ființă sau de lucru, au o funcțiune determinativă, fiind socotite, în astfel de situații, adjective demonstrative: „Oamenii lui Jder din acea parte, și el însuși, fură un timp strînși de acel puhoi de animale speriate și-și făcură cu mare greutate loc la lărgime" (Mihail Sadoveanu, *Opere*, vol. XIII).

Scanned with OKEN Scanner

E de remarcat, desigur, nu numai valoarea strict gramaticală a lui *acel* și *acea*, dar și semnificația lor stilistică într-o construcție de felul celei citate, în care substantivele determinate (parte și puhoi) dobîndesc, datorită caracterului demonstrativ al adjectivului însoțitor, un anume relief expresiv.

Dar, în afară de rosturile amintite, *acel* și *acea* îl au și pe acela (adică — rostul) de a înlesni — ca în însăși formularea de față — evitarea repetării unor substantive pe care astfel le înlocuiesc, avînd rol de pronume demonstrativ. O astfel de situație a lui *acel — acea* ne întîmpină și în această frază desprinsă dintr-un articol al academicianului Iorgu Iordan, care, după ce se referă la înclinația unor vorbitori de a primi fără discernămînt în limbajul lor neologismele, scrie: „Se observă și tendința contrară, aceea de a recurge, cu orice preț, la cuvinte „neaoșe", considerate superioare din punctul de vedere al efectului artistic" („Limba romînă", an. V, nr. 5, p. 10).

În exemplul citat, *aceea* ține locul substantivului *tendința*: „Se observă și tendința contrară, aceea (adică, *tendința*) de a recurge...".

Dar, cu toate că, în astfel de cazuri, este absolut necesar — așa cum s-a putut constata din cele arătate — să nu lipsească din construcția frazeologică pronumele demonstrativ, acesta este totuși, uneori, omis.

Să ne oprim — cu titlu ilustrativ — la trei pasaje desprinse din texte diferite.

Primul exemplu: „Cît privește morala, ce poziție decît a clasei care și-a luat sarcina să lichideze cu prețul celor mai grele sacrificii orice formă de înjosire a omului..." Corect gramatical era să se spună: „Cît privește morala, ce poziție decît *aceea* a clasei care...".

Aceeași observație și în ceea ce privește citatul următor: „O asemenea polemică furibundă nu putea avea alt efect decît de a face vid în juru-i..." în loc de: „nu putea avea alt efect decît *acela* (adică, *efectul*) de a face...".

Al treilea exemplu: „Tema vieții cazone și a militarismului au făcut obiectul criticii și în restul activității scriitorului Bacalbașa". Dacă spunem: „Tema vieții cazone și a militarismului..." înseamnă că e vorba de o singură temă și, ca atare, nu are sens să trecem la plural predicatul: *au făcut*. Pluralul acesta apare justificat numai

Scanned with OKEN Scanner

dacă — așa cum trebuia să sune fraza — autorul acesteia nu omitea pronumele demonstrativ, adică dacă scria: „Tema vieții cazone și *aceea* a militarismului...".

Procedînd altfel decît așa cum am încercat să arătăm că e bine, autorii exprimărilor de tipul celor semnalate prin ultimele exemple reușesc — e drept — să fugă de un cusur de ordin stilistic — acela al repetării unui cuvînt dar, în schimb, dau peste neajunsul alcătuirii unei construcții greșite din punct de vedere gramatical.

Verbe și conjugări

I

În vorbirea de toate zilele și, nu arareori chiar în scris, apar greșit întrebuințate formele flexionare ale unor verbe. Astfel, unii spun: „Copiii *alerg, transpir* și *răcesc*". Dacă al treilea verb: *răcesc* e corect folosit, fiindcă verbele de conjungarea a IV-a, cu infinitivul în *-i, -ire* (*a răci — răcire, a iubi — iubire*) au desinența *-esc* pentru forma plurală a persoanei a III-a: *răcesc, iubesc,* celelalte două verbe ar fi trebuit să sune altfel în exprimarea citată, și anume: *aleargă* și *transpiră,* deoarece ele aparțin conjugării I. Se știe doar că această categorie de verbe, terminate la modul infinitiv în *-a, -are* (*a alerga — alergare, a transpira — transpirare, a mînca — mîncare*), au aceeași formă pentru persoana a III-a singular și a III-a plural: *el aleargă, ei aleargă; el transpiră, ei transpiră; el mănîncă, ei mănîncă.* Pentru același motiv, necorect este și atunci cînd spunem: oamenii (*ei*) *cînt* (în loc de: *cîntă*).

Cum se explică această greșeală? Cauza trebuie să fie teama unor vorbitori de a nu greși conjugarea verbelor. Raționamentul acestor vorbitori e, pesemne, următorul: dacă nu putem spune *ei merge,* ca la persoana a III-a, singular, ci *ei merg,* atunci nu e corect să ne exprimăm nici *ei cîntă,* ca la persoana a III-a sigular! Desigur, raționamentul acesta este greșit, fiindcă — așa cum am arătat — verbele de conjugarea I urmează altă regulă pentru persoana a III-a singular și plural, la indicativul prezent, decît cele de conjugarea a III-a și, în parte, a IV-a.

Scanned with OKEN Scanner

Această greșită întrebuințare a verbelor de conjugarea I stă, desigur, și sub influența pe care o au unele licențe poetice, adică acele forme negramaticale permise autorilor de versuri, pentru a satisface exigențele de ordin prozodic (e vorba de o silabă mai puțin: *flutur*, în loc de *flutură*). Cînd marele nostru Eminescu spune:

Și dacă ramuri bat în geam
Și *se cutremur* plopii;

sau:

Vezi, rîndunelele se duc,
Se scutur frunzele de nuc.

cele două verbe: *cutremur* și *scutur*, topite în armonia fermecătoare, inimitabilă, a versurilor, își răscumpără (nu *răscumpăr*), din plin, imperfecțiunea gramaticală, ceea ce, de bună seamă, nu e cazul cu exprimările de acest fel în proză.

De asemenea, greșit sînt întrebuințate în vorbire și chiar în scriere unele forme ale verbelor *a plăcea* și *a prevedea*. Astfel, nu e corect să spunem: „Copilul nu ar refuza mîncarea, dacă i-*ar place*". Corect este: „dacă i-*ar plăcea*", fiindcă verbul aparține conjugării a II-a: *a plăcea — plăcere* (nu: *a place — placere*, ca *a face — facere*). La fel de greșit — din aceleași motive — este să spunem: „Dacă *s-ar prevede* (în loc de *s-ar prevedea*) în planul de lucru...".

II

a) După cum se știe, unul și același cuvînt poate să aibă sensuri deosebite, fie că e folosit de sine stătător, fie că se combină cu alte părți de vorbire. De pildă, *a sta* poate avea mai multe valori: dacă e întrebuințat ca verb plin *(stă la masă)*, el exprimă ideea de continuitate a acțiunii, fără ca acesteia să-i putem determina începutul sau sfîrșitul; dacă însă intră într-o construcție ca *stă să plouă*, atunci el dobîndește un rol semiauxiliar, care numai

Scanned with OKEN Scanner

împreună cu verbul principal (în exemplul nostru *a ploua*) formează predicatul propoziției. Sensul lui are, în acest caz, o altă nuanță decît în prima formulare: el arată că acțiunea verbului principal *(a ploua)* e gata să înceapă dintr-o clipă într-alta.

Cu un ascuțit simț al nuanțelor expresive, Eminescu a putut deci spune (în *Floare albastră*): „Stînca stă să se prăvale / În prăpastia măreață".

Este însă cu totul neindicată o construcție de felul celei care urmează: „Priveam de pe malul rîului, spre piscul muntelui, de unde *da să cadă* o stîncă uriașă". În realitate, stînca *sta să cadă*. Exprimarea: „stînca *da* (sau *dă*) *să cadă*" nu e corectă, fiindcă ea arată o stare de lucruri nu numai gata să se producă, dar și urmînd unei alte acțiuni, ca în exemplul: „căruța încărcată (care merge) dă să se răstoarne".

b) Un alt caz. De pildă, de la infinitivul lung al verbului *a mulțumi — mulțumire,* s-a format, în mod corect, *automulțumire,* cu înțelesul de *mulțumire de sine.* Cineva, apoi, a „creat" de la *automulțumire* verbul *a automulțumi,* întrebuințîndu-l la forma activă, adică în construcții cu un complement direct, ca în acest exemplu, cules dintr-un reportaj: „Realizările de pînă acum nu au *automulțumit* însă acel harnic colectiv...". Numai că a *automulțumi* e o formă nu numai incorectă, dar și inutilă, de vreme ce îl avem pe *a mulțumi.* Cum s-ar fi putut exprima autorul rîndurilor pe care le-am citat? Astfel: „Realizările de pînă acum nu au mulțumit însă acel harnic colectiv...".

c) Dar, nu numai în astfel de construcții unele verbe nu se bucură de tratamentul ce li se cuvine; un alt caz ni se înfățișează în exemplul următor, în care două forme flexionare ale aceluiași verb *(a reflecta)* cu sensuri distincte sînt confundate: „Expoziția reușește să reflecteze acest lucru ca și puterea economică crescîndă a patriei"... În limba noastră forma *să reflecteze* s-a statornicit cu înțelesul de *să gîndească* (pictorul *reflectează,* adică — gîndește). Pentru a exprima ideea din fraza citată: *să oglindească,* recomandabilă ar fi fost forma *să reflecte* (pictorul *reflectă* — adică *oglindește în opera sa...*).

Scanned with OKEN Scanner

«A crea»

Multor vorbitori conjugarea verbului *a crea* (= a produce ceva ce nu exista înainte; a inventa; a născoci; a întemeia; a înființa; a organiza; a pregăti; a forma cadre pentru o carieră sau pentru o misiune; a crea un rol — a da viață unui personaj) le pare deosebit de complicată. Aceasta reiese din modul greșit în care acest verb este întrebuințat la unele forme de conjugare.

Trebuie să știm că *a crea* se comportă ca un verb de conjugarea I — așa cum îi este firea cea adevărată. Ca atare, ia formele cu desinențele corespunzătoare categoriei lui gramaticale, adică — să zicem — ca și *a lucra*. Să exemplificăm, ținînd seama că rădăcina verbului *a crea* (care se rostește în două silabe: a *cre-a*) este *cre-*, iar în *a lucra: lucr-*. Deci *cre-ez* ca și *lucr-ez; cre-ează* ca și *lucr-ează; cre-at* ca și *lucr-at; cre-ăm* ca și *lucr-ăm; cre-înd* ca și *lucr-înd*.

Așadar, în exemplele ce urmează, *a crea* apare corect scris:

„Cred că și autorul a fost nemulțumit de lumea sufletească a eroilor săi și a căutat s-o îmbogățească, creînd pentru ei situații umane elocvente".

Și:

„Rebreanu a creat în Ion al Glanetașului un personaj viu și viabil".

Și:

„Fără a înlătura incoerența, inconsistența compoziției, nu s-ar putea realiza sarcina creării literaturii clasice...".

In schimb, e greșită forma pe care verbul *a crea* o ia în această formulare întîlnită în aceeași publicație literară din care am desprins și exemplele anterioare: „Sentimentele estetice au o mare valoare educativă, căci ele intră în componența personalității omului care trăiește în condițiile vieții noastre de azi, a (ar fi trebuit: *ale, n.n.*) transformării sociale, cînd omul se eliberează de exploatare și *crează* o nouă orînduire socială". Corect: *cre-ează*, căci aceasta este, după cum am văzut, forma verbului la persoana a III-a singular și plural, indicativul prezent.

Aceleași greșeli se observă și la folosirea verbului *a agrea*.

E bine să știm că și el se comportă ca și *a crea* și *a lucra*, de aceea, în conjugare, la rădăcina lui — care este *agre* — adăugăm desinențele corespunzătoare modului, timpului, persoanei, numărului.

Trebuie să scriem, așadar: *agre-ez, agre-ăm, agre-am, agre-ează, să agre-eze, agre-înd, agre-at*, ca și *lucr-ez, lucr-ăm, lucr-am, lucr-ează, să lucr-eze, lucr-înd, lucr-at*.

Verbele «a aparține» și «a merita», în anumite construcții

Deseori se întîmplă — cum e lesne de observat — ca din două formulări corecte să rezulte o a treia greșită. În ce fel se produce aceasta? Se iau din construcțiile juste unele părți cu care se alcătuiește o exprimare nouă, dar defectuoasă din punctul de vedere al raporturilor gramaticale.

Să ne oprim la două citate cu caracter ilustrativ. Iată primul dintre ele:

a) „Cuvîntul lied are și o a doua accepțiune ce *aparține de domeniul* formelor muzicale". Exprimarea e defectuoasă, deoarece verbul *a aparține* se construiește cu un substantiv sau cu substitutul lui în cazul dativ: *aparține cuiva*. Corect deci este să spunem: „...accepțiune ce *aparține domeniului* formelor muzicale".

De bună seamă, formularea greșită a pornit de la o construcție în care verbul impune cu îndreptățire folosirea prepoziției *de*. Este vorba de construcția: *a ține de* (Raionul Segarcea *ține de* regiunea Oltenia). Dacă am vrea ca ideea, consemnată în propoziția din paranteză, să fie exprimată prin mijlocirea verbului *a aparține*, ar trebui să spunem: raionul Segarcea *aparține regiunii* Oltenia, iar nu: *aparține de regiunea...*

b) O altă construcție, de asemenea greșită și destul de frecventă în vorbire, este aceea în care intră verbul *a merita* la persoana a III-a (merită) și participiul trecut al unui verb oarecare (evidențiat, lăudat, citit): *merită evidențiată, merită lăudată, merită citită*.

Într-o astfel de situație, lui *merită* trebuie să-i succeadă forma persoanei a III-a a conjunctivului lui *a fi (să fie)*, urmată de participiul trecut al verbului respectiv.

Scanned with OKEN Scanner

De pildă, corect este să spunem: *merită să fie lăudat*, (cartea) *merită să fie lăudată* și *merită să fie citită*.

Acest tip de formulare greșită, cu privire la care am socotit că *merită să fie* făcute observațiile de față (deci, nu *merită făcute* observațiile...), stă sub influența unei construcții corecte. Este vorba de *trebuie*, care poate fi urmat numai de participiul trecut al unui verb oarecare, fără a fi nevoie și de prezența lui *să fie*. Cu alte cuvinte, e corect dacă spunem: *cartea trebuie citită*, dar e incorect *cartea merită citită*.

«A împrumuta»

Față de tendința tot mai accentuată a autorilor unor texte tipărite de a introduce pe *a împrumuta* în construcții nefirești limbii noastre, se cuvine a stărui asupra acestui verb, al cărui sens este îndeobște cunoscut. *A împrumuta* — după cum se știe — înseamnă: *a da cuiva* — sau *a lua de la cineva* — *ceva, sub rezerva restituirii* în ambele cazuri, și *a lua de la cineva sau de undeva obiceiuri, cuvinte etc.*

De pildă, spunem: „*Împrumut* această carte *unui coleg* de-al meu", sau: „*Am împrumutat* această carte *de la un coleg* de-al meu".

În primul caz, verbul *a împrumuta* se construiește cu un substantiv în dativ *(împrumut unui coleg* sau *colegului)*, în cel de-al doilea, cu o parte de vorbire în acuzativ precedată de prepoziție, ca în exemplul nostru *(am împrumutat de la un coleg)* sau ca în alte situații, bunăoară: „Motivele inspirației poetului *sînt împrumutate din* folclor".

Nu o dată se întîmplă însă ca în unele texte tipărite verbul *a împrumuta* să fie greșit întrebuințat.

Iată, în acest sens, cîteva pasaje desprinse din unele studii literare care au apărut la date diferite și nu aparțin aceluiași autor, ceea ce poate denota tendința de generalizare a unui procedeu sintactic cu totul nerecomandabil: „...în descrierea plaiurilor Bisocei, unde comparațiile și metaforele *sînt împrumutate domeniului* valorilor vizuale...". Sau: „Mult mai numeroase sînt elementele lexicale, formale și construcțiile pe care *le împrumută* Bălcescu *limbii vechi* — elemente, forme și construcții

păstrate în parte și în limba populară...". Și: „Motivul poemului e, de altfel, *împrumutat poeziei noastre populare*".

În exemplele semnalate — și în altele asemănătoare lor, pe care, din economie de spațiu, nu le mai citățm — verbul *a împrumuta* e construit cu o parte de vorbire în dativ: *sînt împrumutate domeniului; le împrumută limbii vechi* și *e împrumutat poeziei* populare, și nu — cum ar trebui în situațiile date — cu un substantiv (sau cu substitutul lui) în acuzativ cu prepoziție: *„sînt împrumutate din* domeniul valorilor vizuale"; *„le împrumută din* limba veche" și *„e împrumutat din* poezia noastră populară".

«A sesiza» . . .

Provenit din limba franceză, verbul *a sesiza* are o situație specială: el nu numai că nu a izbutit să fie corect asimilat de limba noastră, dar apare, ici și colo, în construcții frazeologice nelegitimate de înțelesurile lui originare.

Ce se poate observa întîi referitor la scrierea și pronunțarea verbului în cauză? Unii se conformează celei mai recente indicații a *Îndreptarului ortografic, ortoepic și de punctuație,* scriindu-l *sesiza;* alții rămîn consecvenți în respectarea recomandării cuprinse în prima ediție a lucrării amintite, ortografiindu-l și rostindu-l: *sezisa.* (N-ar fi exclus să existe și o a treia categorie de vorbitori, care să recurgă cînd la o formă o cuvîntului, cînd la alta...)

Prima formă: *sezisa* părea să fie îndreptățită de faptul că verbul, în limba de origine, deși se scrie *saisir,* se citește *sezir.*

Adoptarea celei de-a doua forme: *sesiza* respectă scrierea ca în limba franceză a cuvîntului, în care — așa cum am arătat — cel de-al doilea *s,* rostit *z,* rămîne grafic neschimbat: *saisir.* Notăm că în romînește verbele împrumutate de felul acestuia primesc sufixul — *iza: a volatiliza, a ateriza* — deci și *a sesiza.* Aceasta este, ca atare, forma ce se recomandă a fi folosită.

Se pare însă că lucrul nu e chiar așa de simplu, căci își croiește drum în rostire (noi am auzit-o) și o a treia versiune: *a seziza,* cel de-al doilea *s* din prima formă

Scanned with OKEN Scanner

recomandată: *sezisa* devenind, sub atracția primului *z*, același sunet ca și acesta.

Relevăm că nici din punctul de vedere al sensurilor verbul nu-și află întotdeauna o justă întrebuințare. În adevăr, ce înseamnă *a sesiza* în limba franceză? El are trei înțelesuri: a prinde, a apuca (în sensul concret, material, al cuvîntului), a prinde cu mintea, a înțelege (deci, în sensul abstract, cu nuanță figurativă) și a încunoștiința pe cineva de un anume fapt.

Cuvîntul a pătruns în limba noastră fără primul sens. Sînt cunoscute numai celelalte două înțelesuri. Astfel, se poate spune de cineva că „a sesizat (adică, a înțeles) aluziile ce i s-au făcut", după cum, de asemenea, este corectă exprimarea: „cititorii sesizează redacția ziarului despre...".

Într-o astfel de formulare, perfect corectă, observăm că verbul *a sesiza* se construiește cu două complemente: unul, drept — al persoanei care este sesizată, și altul, indirect — al obiectului care este sesizat. Dar, sub influența primului tip de construcție: *a sesiza un fapt*, în care complementul drept se exprimă prin obiectul sesizat (un fapt), cel de-al doilea sens al verbului apare greșit în formulări de felul acesteia: „cititorii sesizează unele fapte ziarelor" — cînd corect este a spune: „cititorii sesizează (adică, încunoștiințează) ziarele despre unele fapte".

Pentru a-i asigura verbului în discuție posibilitatea de a intra pe făgașul ortografierii lui unitare și al întrebuințării cu sensul ce-i este propriu, nimerit este să dăm ascultare recomandării din ultima ediție a *Îndreptarului* și, totodată, să-l ferim de a intra în formulări greșite, de felul celei semnalate mai sus.

«A cere», «a dori» și «a vrea» — întrebuințate cu pronumele reflexiv...

Sînt în limba romînă trei verbe pe care unii vorbitori le folosesc în construcții nefirești. Ne gîndim la: *a cere*, *a dori* și *a vrea*, care nu o dată apar întrebuințate și cu pronumele reflexiv, dîndu-se naștere unor formulări nerecomandabile.

Iată-l, mai întîi, pe *a cere* în această ipostază în care verbul nu apare cu valoare de impersonal *(Se cere să vii)*: „Căci și păpușa — de lut în vechi timpuri — *se cere* acordată noilor cerințe"; „...antologia constituie o inițiativă valoroasă, care *se cere* continuată" și „lirica noastră realizează o sensibilă cucerire calitativă care *se cere* mai intim înțeleasă".

Să-l urmărim, acum pe *a dori* în aceste exemple: „Necesitatea de a discuta poeziile publicate în presă, încă înainte de înmănuncherea lor în volum, decurge din caracterul însuși al criticii noastre care *se dorește* activă și utilă"; „Sainte-Beuve *se dorește* a fi un naturalist al spiritelor" și „articolul *se dorește* un examen critic global".

Însoțit de pronumele reflexiv ni se înfățișează și *a vrea* în citatele: „Poezia lui Labiș nu *se vrea* însă o poezie filozofică"; „poetul *se vrea* liric" și „...Dostoievski *se vrea* imparțial".

Forma care li s-a dat verbelor subliniate în pasajele reproduse mai înainte este pe cît de forțată pe atît de necorectă.

Astfel, dacă ne referim la primul grup de exemple, observăm că autorii acestora, în loc să întrebuințeze pe *a cere* cu sensul impersonalului *trebuie,* ceea ce ar fi dus la construcții de tipul: „Căci și păpușa de lut în vechi timpuri *trebuie* (*se cere,* adică *e nevoie*) *să fie acordată...*", au atribuit verbului funcțiunea pe care o exprimă diateza reflexivă.

Aplicarea acestui procedeu gramatical, contrar regulilor limbii noastre, s-a extins și asupra celorlalte două verbe amintite la început, ajungîndu-se la construcții de felul celor citate.

Și în această privință, tipul formulării corecte este: „Critica noastră literară *dorește (vrea) să fie activă*".

Aceeași observație în legătură și cu pasajele la care verbul *a vrea* este folosit împreună cu pronumele reflexiv și care, pentru a deveni corecte, trebuie să aibă o altă construcție. De pildă: „Poezia lui Labiș *nu vrea* (sau: *nu-și propune*) *să fie o poezie filozofică*".

Ar mai fi de relevat faptul că, în afară de aspectul greșit pe care-l au atunci cînd sînt trecute la diateza reflexivă, verbele întrebuințate în acest fel imprimă exprimării o notă de prețiozitate, de falsă distincție.

Scanned with OKEN Scanner

Și despre alte cîteva verbe

Nu întotdeauna unele verbe sînt folosite cu înțelesul ce le este propriu. Pot fi întîlnite, de asemenea, cazuri în care nici formele cerute de acordul gramatical nu sînt respectate. Exemplele la care ne vom opri vor putea ilustra, în ambele privințe, afirmația.

a) În legătură cu *a evidenția*, e de observat tendința de a i se da acestui verb un sens greșit. El, după cum îndeobște se știe, înseamnă: *a se deosebi, a se distinge* (la diateza reflexivă) și: *a recunoaște succesele obținute în muncă de cineva* (la diateza activă). Cu ce înțeles apare însă uneori acest verb? Iată: „Subiectivitatea scriitorului denaturează realitatea obiectivă cînd vine în contradicție cu ea și o *evidențiază* cînd coincide cu ea". Din context reiese că, prin *evidențiază*, autorul rîndurilor pe care le-am citat a vrut să spună: *dă la iveală, pune în lumină*. Dar, după cum am arătat, altul fiind înțelesul lui *a evidenția*, acesta nu poate fi întrebuințat pentru a exprima ideea de *a pune în lumină*, de *a da la iveală* un anume lucru sau fapt. Confuzia ce se face între cele două verbe e înlesnită, desigur, de existența locuțiunii *în evidență*, întîlnită, mai ales, în expresia *a scoate în evidență*, care înseamnă *a scoate la iveală, a face ca un lucru să fie clar* și care are alt sens decît *a evidenția*.

b) Un alt exemplu privește verbul *a plesni*, care are două înțelesuri principale: *a crăpa, a se sparge în bucăți* (în urma unei lovituri) și *a lovi pe cineva* sau *ceva*.

Să vedem pe care din aceste sensuri îl exprimă fraza ce urmează, desprinsă, ca și exemplul precedent, dintr-un text tipărit: „După ce trimit produsele cam în același fel, ei bat în asemenea mod cuiele în șipcile de la ambalajul dulapurilor, încît uneori străpung lemnul mobilei, *plesnindu-l*".

Așa cum e construită fraza, autorul ei atribuie, fără voia lui, cel de-al doilea sens pe care am văzut că-l are verbul, dînd astfel ideii un caracter absurd. Pentru ca verbul să-și fi putut păstra primul sens — așa cum, fără îndoială, a fost în intenția semnatarului rîndurilor citate — el trebuia să aibă o altă formă, și anume: „încît uneori străpung lemnul mobilei, făcîndu-l să plesnească".

Scanned with OKEN Scanner

c) In sfîrșit, să amintim cazul verbului *a consta*, a cărui formă la persoana a III-a, plural, nu este la fel cu cea proprie persoanei a III-a, singular, așa cum se petrec lucrurile cînd e vorba de *a rezida* și *a subzista*.

Să ne referim, bunăoară, la acest citat: „*Calitățile* principale ale ediției romînești a lucrării *constă* în exactitatea științifică a traducerii...". Pasajul acesta trebuie refăcut, spunînd: „Calitățile (...) constau...".

Iată apariția greșită a lui *a consta* și într-un alt exemplu: „În ce *constă* noutatea, ingeniozitatea, originalitatea tehnicei (corect: *tehnicii*) acestui scriitor și care...". Fiind vorba, în acest exemplu, de un subiect multiplu (*noutatea, ingeniozitatea, originalitatea...*), se cuvenea ca și verbul predicativ *a consta* să aibă forma pluralului, adică să se spună: „În ce *constau* noutatea, ingeniozitatea, originalitatea tehnicii...", așa cum am proceda dacă ar fi vorba de *a sta*, căci zicem: *ele stau* — nu: *ele stă*.

d) Să amintim, apoi, că verbul *a se călăuzi*, cînd se află la diateza reflexivă, se construiește, în mod corect, cu prepoziția *după*: *se călăuzește după* principii ferme. Verbul amintit apare cu toate acestea în construcții de felul acesteia: „Scriitorul *se călăuzea de* o concepție nouă". Se cuvine să precizăm, în legătură cu acest caz, că verbul *a călăuzi* se construiește cu prepoziția *de* atunci cînd are forma pasivului. Ca atare, putem spune: „Scriitorul *a fost călăuzit de* o concepție nouă...", dar nu: „*se călăuzea de* o..." — căci, într-o astfel de construcție, așa după cum am menționat, verbul are forma de reflexiv și, ca atare, zicem: „...*se călăuzea după* o...".

e) Greșită este, de asemenea, tendința unor autori de a construi anumite verbe cu substantive în dativ — și nu în cazul acuzativ cu prepoziție. Iată acest pasaj: „Ca proprietar al tipografiei (...), Eliade *se încadrează clasei burgheze...*". Corect este să spunem: „...*se încadrează în clasa burgheză*", sau: „Se integrează în categoria...", iar nu: „...Se integrează categoriei...".

f) Să amintim, în sfîrșit, modul defectuos în care este întrebuințat *a desena*. Avem în vedere texte de felul acestora: „Alternarea dintre cuvintele (corect: alternarea cuvintelor, *n.n.*) ce *desenează* realități grave...", apoi:

Scanned with OKEN Scanner

„....substituirea noțiunii de război printr-un cuvînt ce *desenează* o boală cumplită...“ și : „....cînd nu o *desenează* cu ajutorul expresiei...“.

În toate aceste cazuri, și în altele asemănătoare, verbul *a desena*, care înseamnă *a face un desen, a schița*, a luat locul verbului *a desemna = a arăta, a indica*. Corect trebuie să zicem : „desemnează realități“, „desemnează o boală“, „cînd nu o desemnează cu ajutorul expresiei“.

Scanned with OKEN Scanner

Să nu confundăm sensurile adverbului «ca»

Nenumărate sînt construcțiile sintactice în care este întrebuințat adverbul *ca*.

Ne propunem să ne referim, în rîndurile de față, numai la două dintre ele, și anume la acelea care, cînd sînt greșit alcătuite, dau naștere unor echivocuri, înțelesul uneia putînd fi luat drept al celeilalte.

Amintim întîi de înțelesul comparativ pe care-l are *ca* în unele formulări. Cu alte cuvinte, atunci cînd vorbitorul dorește să compare două sau mai multe lucruri, ființe, situații etc., el recurge la ajutorul amintitei vocabule: „Bumbacul este ca omătul de alb (*ca* este urmat de un substantiv care primește articolul enclitic). Înțelesul lui *ca* în astfel de construcții reiese limpede: el este *la fel cu, întocmai*. Iată-l cu strălucire ilustrat în ultimul vers al strofei eminesciene desprinse din *Atît de fragedă*: „Abia atingi covorul moale, /Mătasa sună sub picior, /Și de la creștet pîn-în poale /Plutești *ca* visul de ușor".

Cea de-a doua accepție a lui *ca* pe care voim s-o relevăm este: *în calitate de*. Ea, de asemenea, ne apare evidentă într-o exprimare de felul acesteia: „Lîna este folosită ca materie primă în fabricarea multor stofe". Un exemplu din *Povestea lui Harap-Alb* de Ion Creangă pune minunat în lumină cea de-a doua valoare gramaticală a adverbului: „Pornesc, Spînul înainte, ca stăpîn, *Harap-Alb* în urmă, ca slugă".

Să observăm acum, în lumina celor înfățișate pînă aici, cum sînt construite formulările ce urmează, desprinse din unele texte apărute în cîteva publicații: „Dimitrie Cantemir s-a născut *ca fiul* serdarului Constantin Cantemir"; „Balakirev s-a distins *ca inițiatorul* grupului de compozitori denumit mănunchiul puternic", „El trebuie socotit *ca reprezentantul* de seamă al clasicismului francez". În sfîrșit, acest pasaj: „Scriitorul s-a remarcat *ca personalitatea* proeminentă a vremii sale".

Scanned with OKEN Scanner

Căruia dintre cele două tipuri de construcție, în care poate intra *ca*, și despre care a fost vorba, aparțin cele patru exemple semnalate mai sus ? Fără îndoială categoriei a II-a, dar ele prin formulare sugerează sensul comparativ și aceasta deoarece *ca* este urmat de substantive articulate cu articol hotărît. Dimitrie Cantemir s-a născut *ca* (adică : *întocmai ca*) *fiul* serdarului Constantin Cantemir..., Balakirev s-a distins *ca* (adică : *întocmai ca*) inițiatorul..., El trebuie socotit *ca* (adică : *întocmai ca*) *reprezentantul de seamă*... și „scriitorul s-a remarcat *ca* (adică : *întocmai ca*) personalitatea proeminentă a...".

De fapt, autorii acestor formulări nu au voit să dea adverbului *ca* acest sens comparativ, ci pe acela de : *în calitate de*. Dar, pentru ca acest înțeles să se fi putut desprinde fără echivoc, ar fi trebuit să se respecte tipul de construcție sintactică respectiv, situație în care — după cum am arătat — substantivul imediat următor adverbului *ca* nu primește articolul hotărît, corect fiind a se spune : „...s-a născut *ca fiu al serdarului...*" ; „...s-a distins *ca inițiator al...*" ; „...trebuie socotit *ca reprezentant de seamă al...*" și : „...s-a remarcat *ca personalitate* proeminentă *a...*".

«De acum» și «deja»

Unii vorbitori cred că pot folosi adverbul compus *de acum* în locul adverbului *deja*.

Aceste două adverbe au oare același înțeles ? Exemplele la care ne vom opri ne vor ajuta să răspundem la această întrebare.

Să lămurim întîi care este semnificația lui *deja*. Cuvîntul e împrumutat din limba franceză (*déjà*) și are rostul de a preciza că o acțiune este gata încheiată. Un exemplu : „Dacă în 1863, din cele 12 867 de așa-zise stabilimente industriale (în care sînt cuprinse micile ateliere, manufacturile etc.) numai 171, adică 1,3%, foloseau puterea aburului, în 1902, *deja*, în 502 întreprinderi din industria mare erau folosite 961 de motoare, care furnizau o energie de 45 211 ½ CP" [1].

[1] *Începutul răspîndirii marxismului în Romînia*, Ed. politică, 1959, p. 17.

Scanned with OKEN Scanner

În formularea pe care am citat-o, *deja* apare corect întrebuințat, rostul lui fiind acela de a preciza că într-un anumit moment (cel indicat în frază) începuseră să funcționeze, în întreprinderile din țara noastră, 961 de motoare.

Un alt exemplu: „La începutul veacului al 19-lea, Moldova are *deja* o tradiție culturală" (G. Ibrăileanu). Și în această propoziție, *deja* marchează faptul că un anumit act a fost încheiat. Cuvîntul se află deci la locul ce i se cuvine.

Dacă astfel se conturează înțelesul cuvîntului *deja*, poate oare acesta să fie înlocuit prin *de acum*? Iată-ne, astfel, ajunși la punctul de a lămuri, în al doilea rînd, ce înseamnă *de acum*. După cum precizam chiar la început, *de acum* este un adverb compus: el e alcătuit din prepoziția *de* și adverbul *acum* și indică fie momentul prezent, fie începutul unei acțiuni în timp, din prezent-înainte. Iată cîteva exemple în care înțelesul exact al lui *de acum*, așa cum l-am definit, apare perfect clar:

Apoi — de vor — m-arunce în margine de drum...
Tot îmi va fi mai bine ca-n ceasul de acum...

(Eminescu, *Despărțire*)

Arabul ia, cu ochii plini
De zîmbet, mia de țechini —
De-acum, de-acum ei sînt scăpați,
De-acum vor fi și ei bogați,
N-or cere la străini!

(G. Coșbuc, *El-Zorab*)

Așadar, întrebuințarea lui *de acum*, cu această semnificație temporară, este perfect îndreptățită. Nu are însă nici un temei logic înlocuirea lui *deja* prin *de acum* într-o formulare ca aceasta:

„La vîrsta de douăzeci de ani, el *vădea de acum* un talent puternic". Înțelesul devine absurd, căci predicatul *(vădea)* e la timpul trecut, pe cîtă vreme adverbul compus *de acum* marchează — așa cum a reieșit și din exemplele citate — o acțiune prezentă sau începută din prezent.

Pentru aceleași considerente de ordin logic, e greșită și următoarea exprimare: „Brigada de tineret *era de acum* în uzină, cînd a sosit inginerul...".

Scanned with OKEN Scanner

Uneori, apare *și* în locul lui *deja*. Unele exprimări permit această înlocuire, ca în cazuri de felul acestuia: „Cei mai mulți dintre mineri se și urcaseră în vagonete". Dar înlocuirea lui *deja* prin *și* nu e posibilă într-o formulare ca aceasta: „Planul însămînțărilor agricole de primăvară va fi *deja* îndeplinit cu 15 zile înainte de termen".

Reiese, așadar, că *de acum* și, uneori, chiar *și* nu pot înlocui pe *deja* și că este cazul ca *deja* să fie întrebuințat cînd este cu adevărat nevoie de el.

«De puțin» și «de departe»

În limbajul sportiv circulă o serie de cuvinte și de expresii al căror înțeles nu este cel obișnuit. Bunăoară, o frază ca aceasta, des întîlnită în cronicile de specialitate: „Fundașul a deschis lung aripa stîngă, care a demarat puternic și a înscris printr-o bombă imparabilă" rămîne ermetică pentru un cititor neinițiat în semnificațiile specifice ale vocabularului sportiv.

Împrumutați, de obicei, din alte domenii, termenii folosiți în stilul sportiv își lărgesc conținutul semantic, dobîndind noi accepțiuni, cele mai multe dintre acestea cu un înțeles metaforic. În fraza citată, sensurile figurate abundă: „a deschide lung" înseamnă a trimite mingea aflată în joc unui coechipier care se găsește la o distanță mai mare, iar „a înscrie printr-o bombă imparabilă" înseamnă că jucătorul a reușit să expedieze mingea în „plasa" apărată de „portarul" echipei adverse, printr-o lovitură atît de puternică, încît „balonul" a putut fi asemuit cu o bombă imposibil de reținut sau de respins („imparabilă").

Dar, dacă un astfel de vocabular, cînd i se cunoaște „cheia", poate fi întrebuințat și înțeles — mai cu seamă că, așa cum am arătat, el poartă, adesea, încărcătura unor valori metaforice care-i dau un anume colorit — el nu trebuie să primească în cuprinsul său cuvinte și expresii nepotrivite cu firea limbii noastre. Dintre acestea, vom semnala în rîndurile de față numai două.

Astfel, foarte des apar în limbajul sportiv formulări de acest tip: „Jucătorul X a ratat *de puțin* o nouă ocazie de a înscrie" sau: „Mingea a trecut *de puțin* pe lîngă bară" și: „Echipa a fost *de departe* sub nivelul posibilităților

sale". Ambele expresii pe care le-am subliniat: „de puțin" și „a fost de departe" sînt — ca să zicem așa — foarte departe de firea limbii noastre. Așadar, nu putem spune „mingea a trecut de puțin pe lîngă bară", ci „cu puțin pe lîngă bară". Formula „de puțin" este, desigur, calchierea expresiei „de peu", folosită în presa sportivă franceză.

Cît privește cea de-a doua exprimare: „Echipa a fost *de departe* sub nivelul posibilităților sale" — ea nu e mai puțin greșită. În adevăr, ce vrea să spună o astfel de formulare și ce spune în realitate? Ea vrea să spună: „Echipa n-a fost *nici pe departe* la nivelul etc.", dar, de fapt, ea lasă să se înțeleagă că echipa a fost sub nivelul posibilităților, dacă o judeci... de departe — pe cîtă vreme, dacă ai aprecia-o mai de aproape, alta ar fi concluzia, căci adverbul compus *de departe* nu poate exprima, în formularea citată, decît un înțeles spațial, și nu unul modal.

Iată-l, spre exemplu, cu sensul lui exact în aceste versuri ale lui Eminescu *(Călin)*:

> De treci codrii de aramă, de departe vezi albind
> Și-auzi mîndra glăsuire a pădurii de argint.

E de adăugat că, din limbajul sportiv, întrebuințarea greșită a adverbului compus *de departe* tinde să treacă în alte stiluri, ca, de pildă, în acela al studiilor literare. Iată această frază: „În proză (e vorba de Grigore Alexandrescu, *n.n.*) publică în 1869 cîteva nuvele care, spre deosebire de fabulele din 1861, sînt *de departe* inferioare prozei spirituale din *Memorial*". Te întrebi: *de departe* sînt inferioare, dar *de aproape*?

Prepozițiile — cuvinte «ajutătoare» și totuși esențiale...

Cît de importantă este pentru claritatea exprimării noastre și — în genere — pentru corectitudinea ei, întrebuințarea justă a unor cuvinte ajutătoare ca prepozițiile va putea reieși — credem — și din analiza cîtorva exemple desprinse de ici, de colo, din unele texte tipărite.

Scanned with OKEN Scanner

Iată întîi această informație: „La unitatea de confecții nr. 153 se află acum un număr mare de jachete trei sferturi pentru femei, flanele, haine din piele și material plastic".

Ce e de observat?

În primul rînd, rezultă că la o unitate de confecții se află de vînzare nu numai lucruri de îmbrăcăminte, cum sînt cele amintite, dar și... material plastic! Autorul informației citate o spune doar — ca să zicem așa — destul de limpede. (Recitiți — vă rog — propoziția.) Înțelesul acesta — greșit, firește — provine din faptul că din redactarea textului a fost omis un mic, dar important — după cum se vede — cuvînt cu funcțiune ajutătoare: prepoziția *din*. În adevăr, dacă s-ar fi spus: „și din material plastic", s-ar fi înțeles — fără nici o putință de echivoc — că e vorba de *haine din material plastic*.

În al doilea rînd, formularea semnalată păcătuiește și prin aceea că o prepoziție a luat — în mod abuziv — locul alteia, căci nu se spune „haine din piele", ci „haine de piele". De altfel această greșeală este destul de frecventă și în scris, și în vorbire.

Uneori, ca în exemplul ce urmează, întrebuințarea corectă a prepoziției *de* alternează cu formularea nerecomandabilă pentru același tip de construcție: „...sobele, atît cele de teracotă cît și cele din tablă, sînt...".

Atunci cînd vrem să folosim, în astfel de cazuri, prepoziția *din*, aceasta trebuie să fie însoțită de un verb, care poate să fie și subînțeles și care indică materia constitutivă a obiectului. Într-o astfel de situație *din* aparține unei construcții prepoziționale: *pîine* (făcută) *din* făină de grîu.

În citatul de mai jos, întîlnim folosirea corectă a celor două prepoziții: „Grilajul de fier, sucit și răsucit, cu bumburi ca niște ghiulele mici, în vîrful lor — iar din loc în loc cu îngerași turnați tot din fier, fiecare uitîndu-se în talpa piciorului, de parcă s-ar fi înțepat cu un ghimpe — înconjura clădirea principală..." (Ion Pas, *Lanțuri*, vol. I).

Uneori, prepoziția *de*, pentru a ajuta exprimarea unei anumite idei — și anume aceea a complementului de agent, care arată de cine e făcută acțiunea verbului la diateza pasivă — se asociază cu o altă prepoziție: *către*. E nevoie de această întovărășire, pentru a se evita unele confuzii.

Dacă, de pildă, citim: „Acest adevăr se spune de X", nu știm ce să înțelegem: adevărul se spune despre X, sau

X spune adevărul respectiv. Dacă am vrea să exprimăm clar ultima idee, formularea ar trebui să fie: „Acest adevăr se spune de către X".

Nu întotdeauna însă este corect ca prepoziției *de* să i se asocieze *către*. Așa, bunăoară, cînd complementul nu este exprimat printr-un nume de persoană, ci este instrumental, adică „nepersonal", trebuie întrebuințată prepoziția *de* (fără *către*). Sînt deci greșite construcțiile de felul acesteia: „Ca să fie apărate de orice tentativă de către zăbrelele groase ale arcadei". Formularea corectă a acestei idei ar putea fi: „...să fie apărate, în eventualitatea oricărei tentative, de zăbrelele groase ale arcadei"... O astfel de exprimare ar avea și avantajul că s-ar evita, din prima versiune, repetarea supărătoare a prepoziției *de*.

Alte dovezi că prepozițiile nu pot fi folosite oricum...

În nuanțarea unor sensuri ale exprimării vorbite sau scrise, prepozițiile au de îndeplinit un rol auxiliar: ele, adică, ajută — după cum menționează lucrările de specialitate — la stabilirea raporturilor sintactice existente între termenii propoziției (dintre substantiv și atribut, dintre verb și complementele lui, dintre adjectiv sau adverb și complementele lor).

Rolul auxiliar al prepozițiilor nu dă însă nimănui dreptul de a le socoti părți de vorbire cu funcțiuni de mîna a doua...

Cîteodată, tratamentul ce li se aplică prepozițiilor merge pînă la totala ignorare a unora dintre ele. Iată un exemplu dintr-o poezie *(Revederea)*: „Văd frații mei cum holdele-mpresoară". Poetul a vrut, desigur, să spună: „Văd pe frații mei...", dar omițînd prepoziția, a ajuns să comunice o altă idee, și anume: „Ei — frații mei — văd — cum holdele-mpresoară...".

Alteori, atitudinea față de prepoziții — să recunoaștem! — nu e chiar atît de radicală: se recurge la... ajutorul unora, dar nu la al celor indicate pentru a da exprimării cuvenita precizie. Un citat: „Cele mai multe jocuri

Scanned with OKEN Scanner

se desfășoară în formație de cerc, fie că fac parte din categoria horelor de mînă, fie că sînt de tip brîu sau sîrbă. *Printre* cele mai interesante amintim Brîul, Bătrînească...". Evident că în această formulare, *printre* a luat — fără nici o îndreptățire — locul lui *dintre*, căci atunci cînd verbul *a aminti* are înțelesul de *a cita, a menționa pe cineva sau ceva*, el se construiește cu ultima prepoziție *(dintre)*, corect, deci, fiind a spune: „Dintre cele mai interesante amintim...".

Dacă — să presupunem — cineva ar manifesta preferință pentru *printre*, atunci altele sînt verbele care ar putea să justifice prezența acestei prepoziții. Printre ele, de pildă, se află și auxiliarul *a fi*. Nu e greșit, cu alte cuvinte, dacă spunem: „Printre cele mai interesante sînt Brîul, Bătrînească...".

Și verbul *a se evidenția*, cînd are sensul lui *a se deosebi, a se remarca*, se construiește cu *dintre (din)*, iar nu cu *între*, ca în acest exemplu: „*Între* soliștii instrumentiști *s-a evidențiat* fluierașul...".

«Între» și «dintre»

În formularea gîndurilor și a sentimentelor noastre, prepoziția *dintre* — după cum am arătat — are de îndeplinit funcțiuni distincte. De pildă, ea poate să exprime ideea prin care să se indice fie locul unui lucru sau al unei ființe în raport cu altele: cabana *dintre* flori; fie punctul de plecare (din mijlocul a două sau mai multor obiecte): *dintre* brazi se aude murmurul pîrîului; fie timpul: noaptea *dintre* 2 și 3 ianuarie.

În general, redarea exactă a sensurilor semnalate nu întîmpină dificultăți. Mai există însă un înțeles pe care-l exprimă *dintre* și care, atunci cînd această prepoziție e înlocuită cu alta, *între*, nu este cel exact. Ne gîndim la acele situații în care este exprimat, printr-un atribut, un raport de reciprocitate și în care folosirea lui *dintre* se impune cu absolută necesitate, ca, bunăoară, în acest pasaj aparținînd *Paginilor din trecut* ale lui Tudor Arghezi: „Rupînd caisa, se ivi la mijloc un sîmbure de cremene. Alianța dintre

țepos și fraged, dintre aspru și gingaș, dintre amar și dulce, pe care fructele o înțeleg, cărturarul nu a înțeles-o..."

Dar, cu toate că — așa cum remarcam — în astfel de cazuri apare ca imperioasă întrebuințarea lui *dintre*, acesta este totuși înlocuit de către unii vorbitori cu *între*. Iată în această privință cîteva dintre formele incorecte pe care le-am desprins din unele texte tipărite și care sînt contrare structurii gramaticale a limbii române: „O bună parte a cărții se împotmolește suprapunînd peste *conflictul între* Lică și Zolovie...", sau: „*Dialogul între* speranță și experiență cu care începe «Anul 1840» abandonează de la început tonul mai vechi al elegiilor...", și: „În amintirile lui, Ghica vorbește de *constrastul între* înmormîntarea unui puternic al vremii (...) și poetul dus la groapă într-un dric sărac...".

În exemplele citate, fiind vorba de atribute care exprimă un raport de reciprocitate, la locul ei era prepoziția *dintre*, și nu *între*, care îndeobște introduce complementul unui verb, ca, de pildă, în aceste stihuri eminesciene:

Și uscat foșni mătasa pe podele,
între glastre,
Între rozele de Siras și lianele
albastre...

E de reținut — pentru împrejurarea în care formularea exprimă un raport de reciprocitate și în care se impune folosirea lui *dintre* — faptul că substantivul care precedă prepoziția este articulat. Pasajele construite eronat, semnalate mai sus, trebuie deci să fie refăcute astfel: „...*conflictul dintre* Lică și Zolovie"; *dialogul dintre* speranță și experiență..." și „...*contrastul dintre* înmormîntarea (...) și poetul dus la groapă...".

Dar confuzia dintre cele două prepoziții se manifestă și în sensul invers al tendinței pe care am semnalat-o, adică prin înlocuirea — tot atît de greșită, evident — a lui *între* cu *dintre*, ca în acest caz: „...sînt conflicte de un fel nou, *conflicte dintre* conștiințe avansate...", corectă fiind, de astă dată, construcția cu prepoziția *între*: „...sînt conflicte de un fel nou, *conflicte între* conștiințe avansate".

De observat că, într-o situație ca aceasta, substantivul care precedă prepoziția nu este articulat: *conflicte între* (spre deosebire de: *conflictele dintre*).

Scanned with OKEN Scanner

Prepoziția *pe* intră în alcătuirea unui mare număr de formulări, de expresii și de locuțiuni.

Ea poate să introducă, bunăoară, un complement direct exprimat printr-un substantiv, ca în această frază: „Trimite Mielușel o strajă s-o trezească pe nevasta notarului și să-i ceară cu împrumut o undrea, o ață groasă de cusut cergile" (Zaharia Stancu, *Desculț*). Să ne închipuim că, printr-o greșeală de tipar, prepoziția *pe* ar fi fost omisă din textul pe care l-am citat: înțelesul frazei ar fi fost schimbat, putîndu-se crede că straja — probabil, puțin adormită — urma să fie trezită de nevasta notarului!

Dar, dacă în legătură cu exemplul amintit omisiunea lui *pe* a fost doar imaginară, nu tot astfel stau lucrurile atunci cînd avem în vedere o frază cum este aceea care urmează și în care am notat lipsa prepoziției *pe,* trecute de noi între paranteze: „...îl copleșește din belșug cu de toate pînă și cu uneltele gospodărești ce-i lipseau, îi mărită cele două fete cu destul de bogată zestre, iar pe feciorul lui mai mare Herolaus (Nicolae) îl face logofăt de taină, serdar *(pe)* al doilea, *(pe)* al treilea vătaf de aprozi, ba și logodnic fiicei sale Safta".

Omițînd de două ori să treacă prepoziția *pe* înaintea complementelor exprimate prin cîte un numeral ordinal *(al doilea* și *al treilea),* traducătorul scrierii lui Dimitrie Cantemir a dat un înțeles greșit frazei: după cum s-a putut vedea, reiese că „atențiile" domnești amintite au copleșit pe una și aceeași persoană — Herolaus! În realitate, e vorba despre trei frați, menționîndu-se pentru fiecare „darul" acordat.

Iată și acest exemplu care, de asemenea, vădește lipsa prepoziției *pe* (trecute de noi, între paranteze, la locul de trebuință); „Vîntul se strecoară, se furișează, te îmbrățișează din toate unghiurile. Îl simți pe după gît, pe obraz, pe la picioare, ca *(pe)* o vulpe vicleană". Izgonită din locul ce i se cuvenea, prepoziția *pe* se răzbună, căci, fără de ea, se înțelege nu că subiectul din fraza citată *(tu)* simte vîntul *ca pe o vulpe* vicleană, ci că el, ca o vulpe vicleană, simte vîntul!

În alte cazuri însă lucrurile se întîmplă dimpotrivă: prepoziția *pe* este introdusă fără să fie nevoie de ea. I se

Scanned with OKEN Scanner

înlesnește pătrunderea chiar și în unele expresii care, îndeobște, au, după cum se știe, o formă fixă, ca în acest exemplu: „Nu vă mai spun cum o duceam. *De pe azi pe mîine*". Expresia e folosită greșit. Singura ei formă corectă este: *de azi pe mîine*, și ea nu poate fi modificată.

În unele împrejurări, *pe* ia, nu mai puțin greșit, locul unei alte prepoziții. De pildă: „Pe o parte și alta a liniei". Exprimarea corectă este: „de o parte și de alta a liniei", căci: „pe o parte și (pe) alta a liniei" înseamnă altceva.

Așadar, prepoziția *pe* cere să nu fie nici admisă, nici introdusă unde nu trebuie, nici înlocuită, fiindcă astfel — am văzut — se răzbună: modifică sensul frazelor.

«Intîi» și «dintîi»

Multe dintre greșelile de exprimare provin din confuzia pe care unii vorbitori o fac între cuvinte. Dacă unele dintre acestea seamănă din punctul de vedere al formei, nu întotdeauna ele au și același înțeles.

Acesta este și cazul lui *întîi* și *dintîi*.

S-ar părea că sensul lor e identic și că n-are nici o importanță dacă unul e folosit în locul celuilalt. Astfel au crezut, desigur, și cele două traducătoare ale romanului *Oblomov* de I. A. Goncearov.

Să vedem, în primul rînd, ce înseamnă atît *întîi* cît și *dintîi*. Sensul fiecăruia va rezulta, credem, mai limpede din cîte un context.

Să ne adresăm, de aceea, operei maestrului prozei literare romînești, Mihail Sadoveanu.

Iată un pasaj: „Cum am rămas descoperiți, se întunecă grabnic, — și ne izbește *întîi* o ploiță rece" (*Opere*, vol. IX).

Acum, un alt citat: „După negura și înfricoșatul frig al iernii, primăvara noastră, așa de dorită, mă înfioară cu *cea dintîi* iubire a tinereții" (*Ibidem*).

Ce observăm? În primul dintre aceste exemple, *întîi* are valoarea adverbială: notează momentul începerii unei acțiuni; în cel de-al doilea, *dintîi* îndeplinește o funcțiune adjectivală. (El este, de altfel, precedat de articolul adjectival *cea* — *cea dintîi* și determină substantivul *iubire* — *cea dintîi iubire*.)

Scanned with OKEN Scanner

Cele două cuvinte exprimă, așadar, nuanțe de sens bine determinate. Cu toate acestea, în unele texte tipărite, *întîi* e înlocuit cu *dintîi*. Aminteam, mai înainte, de traducerea romanului *Oblomov*. Versiunea romînească folosește la tot pasul numai pe *dintîi*, și unde e corect și unde nu trebuie, ca și cînd *întîi* nici n-ar exista în limba noastră.

Iată cîteva exemple: „...se auzi *dintîi* un soi de *mîrîit...*"; „...or porni *dintîi* să dărîme..." ; „Se ducea și Lidia pe acolo, dar eu, *dintîi*, nici n-am băgat-o în seamă" ; „— *Dintîi*, așteaptă să ai..." ; „Dă-o încoace, fac *dintîi* o ciornă...".

Apelînd numai la *dintîi*, era normal ca traducerea să conțină și formulări în care cuvîntul apare bine întrebuințat. Iată un exemplu: „Îndată după primirea *celei dintîi* scrisori..."

Dacă nu pentru a reda just sensul comunicării — căci, așa după cum s-a văzut, una înseamnă *întîi* și alta *dintîi* — măcar dintr-un considerent de ordin stilistic s-ar fi impus folosirea alternantă a celor două cuvinte: am fi avut, poate, în mai multe cazuri, formulări corecte...

Cum sînt folosite unele conjuncții
«Dar» și «însă»

Ca și prepozițiile, unele dintre conjuncții apar greșit întrebuințate.

În exemplul următor, după cum se poate vedea, conjuncția este de astă dată aceea care apare greșit întrebuințată: „Cu pletele ninse de omătul anilor, este un om în vîrstă *dar* cumpătat la vorbă...".

După cum se știe, conjuncția *dar* leagă propoziții sau părți de propoziții adversative, exprimă o opoziție, așa cum se întîmplă în cazul citat, din care rezultă — evident, în mod greșit — că un om în vîrstă nu este, în principiu, și cumpătat la vorbă!

Pentru a evita această confuzie de idei, autorul frazei trebuia să întrebuințeze o altă conjuncție, și anume *și* („Un om în vîrstă și cumpătat la vorbă"). Ideea era astfel clar exprimată.

Și, fiindcă veni vorba de *dar*, să amintim că în vorbirea neîngrijită se aude: *dar însă*, în loc de numai *dar* sau

numai de *însă*. Aceste două conjuncții, avînd același rol în stabilirea raportului dintre propoziții sau părți de propoziție, nu pot fi folosite împreună.

Am crezut că nu e de prisos să stăruim asupra acestei chestiuni, conjuncțiile ca și prepozițiile avînd un rol bine determinat în stabilirea relațiilor corecte dintre cuvinte.

«Or» și «ori»

Deși, după cum se știe și după cum vom încerca să arătăm și noi mai jos, cele două conjuncții incluse în titlul rîndurilor de față îndeplinesc, în propoziții sau în fraze, funcțiuni diferite, bine determinate, ele apar totuși uneori greșit folosite, una luînd locul celeilalte.

Astfel, cea dintîi, *or*, provenită din limba franceză, este identică sub raportul înțelesului cu *dar, însă,* care exprimă un raport sintactic adversativ, ca în acest exemplu: „Pînă acum toți rîdeau de Prepeleac, dar acum a ajuns să rîdă el și de dracul" (I. Creangă, *Povești*). Dacă am înlocui, în citatul acesta, pe dar cu *or,* sensul exprimării nu s-ar schimba. Vom vedea deci că, într-o construcție cum este aceea care urmează, *or* îndeplinește, ca și *dar,* foarte bine rolul cuvenit: „Copiii au crezut că vremea va fi frumoasă și că vor putea ieși la plimbare; *or,* înnorîndu-se deodată și începînd să plouă, ei au rămas în cămin".

Cît despre *ori,* menționăm că acesta face parte din altă categorie a conjuncțiilor, și anume din rîndul celor cu valoare disjunctivă. Așa cum arată și denumirea lor, împrumutată din latinește *(disjungo = separ, despart),* ele exprimă fie o opoziție între idei, fie o alternativă; uneori — mai rar — introduc și idei în succesiune.

Sensul a două acțiuni opuse, una excluzînd-o pe alta, este ilustrat prin acest exemplu:

Dar într-o seară va simți — Iubitul ei și-o va lua,
Că azi e cea din urmă zi — Ori dacă nu, cînd va veni,
Ori vine azi de undeva — El n-o va mai afla.

(G. Coșbuc, *Fire de tort*)

Scanned with OKEN Scanner

Caracterul alternativ al ideilor exprimate reiese din acest citat: „De pe cînd eram un copil și aveam înțelegerea nu cu mult mai presus decît aceea a lui Colțun, vîntul acesta de zbucium, oftări și plîngeri m-a ținut cum mă ținea acuma cu ochii halucinați spre depărtări ori spre trecut“ (M. Sadoveanu, *Nada Florilor*).

Spuneam că *ori* poate să exprime și o succesiune de idei, ca în aceste versuri din balada *Miorița*, cel dintîi cîntec pe care — cum spune maestrul Mihail Sadoveanu — l-au suspinat păstorii sub codru:

Gura nu-ți mai tace!
Ori iarba nu-ți place,
Ori ești bolnăvioară,
Drăguță mioară!

Dacă acestea sînt raporturile sintactice pe care, pe de o parte, le exprimă *or*, iar, pe de alta, *ori*, atunci este evident că înlocuirea uneia cu alta constituie o greșeală, facilitată, desigur, de asemănarea dintre formele lor.

Într-o frază ca aceasta, întîlnită în paginile unei reviste literare: „Ei au pornit la drum obosiți, *ori* urcușul era anevoios...“, trebuia să fie folosită conjuncția adversativă *or* (= *dar*), consemnată cu acest înțeles atît în dicționarele noastre, tipărite în ultimii ani, cît și în *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație*.

De asemenea, în citatul ce urmează, desprins dintr-o altă publicație, greșit apare conjuncția *or*: „*Or* de-avea să plece, *or* de-avea să rămînă acasă, remușcarea nu avea să-i dea răgaz“... În această formulare, era necesară conjuncția disjunctivă *ori*.

Putem evita confuzia dintre cele două conjuncții, dacă sîntem atenți la sensurile lor.

Spre a încheia, putem spune deci că nu este fără importanță dacă, într-o unitate sintactică, folosim ori pe una, ori pe alta dintre cele două conjuncții, deoarece fiecăreia îi este proprie o anume valoare gramaticală.

Despre alte cuvinte cu formă fixă

Sînt în limba noastră unele cuvinte care au o formă invariabilă, nesupusă flexionării. În această categorie intră prepozițiile, conjuncțiile, adverbele, interjecțiile.

Scanned with OKEN Scanner

De pildă, adverbe cum sînt: *cît (cît de mult), destul (destul de mult)* și *atît (atît de mult)* nu-și schimbă forma, chiar dacă ele stau în legătură cu un plural: *cît de mulți, destul de mulți, atît de mulți.*

Cînd spunem nu-și schimbă forma, enunțăm un principiu gramatical, care, din păcate însă, este încălcat uneori.

Așa, bunăoară, unii spun: sînt *destui de mulți,* dînd în felul acesta valoare adjectivală adverbului *destul.* Adjectivul *destul* (la plural) poate intra într-o construcție cum e următoarea: „Colectivul uzinei numără *destui* fruntași în producție", dar nici într-un caz *destui de mulți,* unde *destul* este adverb, nu poate fi admisă.

Dacă am vrea totuși să exprimăm ideea aceasta într-o formulare care să cuprindă adverbul *destul,* atunci ar trebui să spunem: „Colectivul uzinei numără *destul de mulți* fruntași în producție".

Aceeași confuzie între valoarea de adverb și cea de adjectiv, ca în cazul amintit, se produce și atunci cînd este vorba de *atît.* Nu e corect să spunem, așa cum avem nu o dată prilejul să auzim: „Erau *atîți de mulți* spectatori!..." Dacă vrem să folosim adjectivul, atunci altfel trebuie să sune exprimarea noastră, și anume: „Erau *atîția* spectatori!".

Formulări greșite de felul celor semnalate se întîlnesc mai mult în vorbirea curentă, care nu totdeauna se află sub controlul sever impus de normele gramaticale. Se întîmplă însă ca astfel de exprimări eronate să-și facă loc chiar și în scris, adică în împrejurări în care controlul amintit s-ar cuveni să opereze cu toată rigoarea.

Să observăm, bunăoară, felul în care este întrebuințat cuvîntul *cît* în următorul citat: „Poetul trebuie să fie interpretul liric al *cîtor mai mulți,* al poporului întreg".

Nu putem spune, ca în exemplul de mai sus: *al cîtor mai mulți,* fiindcă, exprimîndu-ne astfel, înseamnă să socotim adverbul ca o parte de vorbire flexibilă — ceea ce constituie o eroare. De fapt, cuvîntul care trebuie să capete forma genitivului, în cazul citat, este adjectivul nehotărît *mulți,* pe care-l determină cele două adverbe *cît* și *mai,* construcția corectă fiind: „...interpretul liric al cît mai multora...".

Există și forma *cîtor* (fie pentru genitiv, fie pentru dativ), dar ea are o altă valoare gramaticală: este numeral nehotărît. În această privință, *cîtor* exemple ilustrative nu ne-am putea adresa!...

Scanned with OKEN Scanner

ASPECTE ALE ACORDULUI GRAMATICAL. CONSTRUCȚII SINTACTICE

Cînd subiectul e multiplu...

Firește — veți completa dv. — predicatul nu poate fi decît la plural. Așa și trebuie. De pildă, „Vînători și căruțași, mîrțoage și dulăi, culcați toți la pămînt, dorm acum duși, la tîrlă“ (Al. Odobescu, *Pseudokyneghetikos*).

Dar, dacă subiectul multiplu, care poate fi alcătuit și numai din două elemente, nu se află înaintea predicatului, ci după acesta? Nici într-un astfel de caz acordul nu suferă vreo excepție. Iată:

„...Deși măreți și meșteri, ei nu știu că totuna/ Sînt harfa cu vioara și flautul cu struna...“.

(Tudor Arghezi, *Trișca*, din volumul *Versuri*).

Se observă însă că unii vorbitori și mînuitori ai condeiului simt înclinația de a nu respecta regula acordului gramatical dintre subiectul multiplu și predicatul său.

Iată aceste exemple din două periodice:

„Asemenea evenimente exprimau însă doar aspectul exterior al procesului de adînci prefaceri prin care *trecea* arta și literatura noastră“, în loc de: *treceau*, subiectul fiind multiplu *arta* și *literatura*.

Sau: „Limba și stilul scriitorilor *a devenit* scop în sine“, în loc de: *au devenit*, subiectul fiind de asemenea multiplu: *limba* și *stilul*.

Un alt caz: „Faptul că în capul ei (al listei de scrieri preferate, *n.n.*) se afla (în loc de: *se aflau*) *Taras Bulba*, *Spartacus* și *Tăunul*...“.

Și încă un exemplu: „Aderarea lui Delavrancea și participarea lui directă la politica burghezo-moșierimii *va avea* (în loc de: *vor avea*) consecințe negative asupra activității sale literare“.

Dar cineva ar putea să întrebe: nu cumva pentru exemplele de mai sus este cazul să se invoce argumentul *acor-*

Scanned with OKEN Scanner

dului prin atracție — adică al acelui acord dintre cel mai apropiat termen al subiectului multiplu și predicat, ca în aceste versuri din *Satiră duhului meu* de Grigore Alexandrescu :

Vezi domnișoru-acela care toate le știe,
Căruia vorba, duhul, îi stă în pălărie ?

Sînt, în adevăr, cazuri — cum este cel din poezia lui Grigore Alexandrescu — în care elementele alcătuitoare ale subiectului multiplu nu sînt luate în ansamblu, ci independent unul de altul, din care rezultă faptul că acordul predicatului se face numai cu ultimul dintre factorii componenți ai subiectului multiplu, deși această exprimare nu este riguros gramaticală.

Dar oare acesta este cazul exemplelor la care ne-am referit, pentru a arăta că uneori acordul gramatical dintre subiectul multiplu și predicatul său nu este respectat ? Evident că nu.

Cum se comportă predicatul față de subiectul exprimat printr-un nume colectiv

Ca și alte părți de propoziție, subiectul nu se exprimă întotdeauna printr-un singur element lexical. Numeroase sînt cazurile cînd el e alcătuit dintr-un grup de cuvinte care desemnează o unitate perfectă. Să ne oprim, o clipă, la acest pasaj desprins dintr-o pagină sadoveniană : „Cine vrea să știe pot să-i spun că mă duc pînă într-un sat, la apa Siretului, să aflu dacă mai *sălășluiește* pe lume *os din osul părinților mei*". Observăm că expresia *os din osul părinților mei* exprimă o singură noțiune care îndeplinește funcțiunea de subiect, acordul predicatului cu acesta făcîndu-se fără dificultate.

Dar dacă subiectului îi corespunde o altă expresie ? De pildă : *fel de fel*. De obicei, această locuțiune e însoțită de o determinare exprimată printr-un substantiv la plural : *fel de fel de cazuri (de obiecte, de păsări, de animale* etc.). Într-o astfel de situație, predicatul verbal va fi la *singular* sau la *plural* ? Unii cred că e corectă prima formă și zic

Scanned with OKEN Scanner

ca autorul acestui pasaj din niște *note de călătorie*: „*Fel de fel de țipete* îmi *asurzea* urechile".

O astfel de exprimare nu e însă recomandabilă, deoarece acordul predicatului nu se face cu locuțiunea *fel de fel*, întrucît el are înțelesul de *felurite* (felurite glasuri), ci cu substantivul care o determină și care este la plural. Ca atare, formularea trebuie să fie ca în citatul de mai jos, luat din opera marelui nostru povestitor Ion Creangă: „Dar cînd să ațipească (Ivan Turbincă, *n.n*) deodată *se aud* prin casă *o mulțime de glasuri* care mai de care mai uricioase, unele miorlăiau ca mîța, altele covițau ca porcul, unele orăcăiau ca broasca, altele mormăiau ca ursul; mă rog, *fel de fel* de *glasuri* schimonosite *se auzeau* de nu se mai știa ce mama dracului să fie asta".

În pasajul amintit, noi am mai subliniat o formulare: *se aud* prin casă *o mulțime de glasuri* — pentru a releva că, și într-un astfel de caz, acordul predicatului cu subiectul se efectuează nu cu substantivul — nume colectiv *(mulțime)*, ci cu termenul determinativ, care îi desemnează elementele constitutive: *glasuri (mulțime de glasuri)*.

Potrivit aceluiași criteriu se procedează în orice altă situație asemănătoare. Cu alte cuvinte, cînd e vorba, bunăoară, de substantivele colective *majoritate* și *minoritate*, nu se zice, ca într-un reportaj: „*Majoritatea elevilor* s-a prezentat foarte bine...", ci: *majoritatea elevilor* s-au prezentat..., și nici: „...o *infimă minoritate* de fotbaliști *este indispensabilă*...", ci, ca în acest exemplu, adică adoptînd forma pluralului pentru predicatul verbal: „În legătură cu găsirea unor echivalente pentru neologisme pe care *nu le înțeleg* decît *o minoritate* infimă de vorbitori ai limbii noastre" („Limba romînă", XI, 1962, nr. 3, p. 284).

Nu însă în absolut toate cazurile, numele colective — atunci cînd au rol de subiect — impun predicatului forma pluralului. Sînt împrejurări în care acordul se face chiar cu numele colectiv, și nu cu substantivul determinativ. Este vorba de unele construcții în care — așa cum a remarcat, încă mai demult, acad. Iorgu Iordan în lucrarea sa *Limba romînă contemporană* (1954) — „vorbitorul consideră grupul de obiecte exprimat prin substantivul colectiv *(serie, majoritate, mulțime)* ca un bloc, ca o unitate desăvîrșită, în care elementele alcătuitoare se contopesc, își pierd existența lor individuală, pe cînd în alte cazuri,

Scanned with OKEN Scanner

aceste elemente sînt prezente oarecum izolat în mintea vorbitorului, ceea ce duce la o predominare, adesea exclusivă, a ideii de plural".

Așadar, nu vom spune: *„...parte* din întrebări *s-a referit* la...", ci: *„s-au referit"*, ca în acest pasaj din aceeași poveste a lui Ion Creangă: „Dar cînd se apropie de cîntători, Scaraoțchi, căpitenia dracilor, văzînd că *parte din slugile* lui *se zăbovesc"*; și, de asemenea, nu: *„...locuiește un* mare *număr de minorități naționale..."*, ci *„locuiesc* un mare număr *de minorități naționale"*, ca în acest alineat: „Faptul că *un număr* mare *de culegători și-au verificat* munca prin aceste volume..." („Limba romînă", XI, 1962, nr. 3, p. 330) și nici: *„...a fost citată o serie de exemple..."*, ci: *„au fost citate o serie* de exemple", ca în formularea: „Studiind hărțile atlasului lingvistic romîn cercetătorul observă ușor că *o serie de fenomene* fonetice străvechi se întîlnesc și în acest grai (oltenesc)" (*Idem*, XI, 1962, nr. 1, p. 91). Aceasta, deoarece în cazurile amintite mai sus substantivele care determină numele colectiv se impun în mintea vorbitorului ca individualități precumpănitoare.

În schimb, nu vom zice: *„Grupul aparatelor au fost fixate"*... ci: *„a fost fixat..."*, ca în exemplul: *„Grupul* de aproximativ *15—18 sate este situat* în extremitatea de est a regiunii Brașov..." (*Ibidem*) și ca în: *„Pîlcul de călăreți* grăbea într-adevăr..." (Mihail Sadoveanu, *Zodia Cancerului*). Aceasta, deoarece în construcțiile respective accentul se pune pe substantivul care exprimă ideea de colectivitate și cu care predicatul se acordă, acesta luînd forma singularului.

«Ce» și «care» nu-s tot una cu «pe care»

Una dintre cele mai răspîndite greșeli de ordin gramatical constă în folosirea relativului *care* neprecedat de prepoziția *pe*. Aceasta se întîmplă atunci cînd e vorba să se exprime acuzativul, ca obiect direct, cînd dinaintea substantivelor nume de ființe umane și dinaintea pronumelui nu poate lipsi *pe*. Se știe sau — dacă ne referim la cei care săvîrșesc o astfel de eroare — ar trebui să se știe că, în

Scanned with OKEN Scanner

situația sintactică amintită, normele limbii literare impun formularea cu *pe care*, ca, de pildă, în acest pasaj desprins dintr-o pagină sadoveniană (*Țara de dincolo de negură*): „Caravana era destul de veselă și dispusă chiar să cînte. În căruța noastră plină de paie jilave, prietenul meu poetul fredona producții proprii pline de agerime și de artă, pe care însă nu le pot asculta decît urechile unor vînători care merg pe ploaie la Brăești".

Așadar: „...producții proprii (...) *pe care* nu le pot asculta...", iar nu: „*care* nu le pot asculta...", forma *care* fiind indicată pentru exprimarea nominativului ca, bunăoară, în acest caz: „...vînători *care* merg pe ploaie...", din același pasaj.

Iată acum cîteva exemple din categoria formulărilor nerecomandabile: „...o expunere strîns legată de experiența *ce* a acumulat-o în munca...", „...avansul de timp *care* l-am luat...", „...cunoscînd importanța deosebită *ce* o reprezintă...", „...prin acțiunile precise *care* le-a executat...", „...faptul *ce* vi-l relatăm...".

În toate aceste exemple greșit apare, în loc de *pe care*, forma proprie nominativului (*ce* sau *care*).

E de observat că, în unele împrejurări, înlocuirea lui *pe care* cu *ce* e favorizată de faptul că în propoziție sau în frază mai există un *care* precedat sau nu de prepoziția *pe*, dacă nu chiar mai mulți, ceea ce determină eliminarea unuia dintre ei. Iată și din această categorie o mostră: „Faptul că în limba romînă contemporană întîlnim peste 10 000 de termeni sportivi vorbește despre îmbogățirea limbajului sportiv, dar și despre greutățile *ce* (în loc de: *pe care, n.n.*) le-au avut de întîmpinat autorii dicționarului, *care*, dacă au putut trata mai ușor cuvintele sportive de uz general — cuvinte *ce* au depășit cadrul îngust al stilului sportiv și au pătruns în limba comună și în cea literară, — s-au lovit de serioase obstacole în discutarea terminologiei sportive în amănunt, întrucît aceasta se adresează în special sportivilor și specialiștilor, *care* folosesc termenii tehnici mai puțin răspîndiți".

Fraza aceasta păcătuiește, în primul rînd, prin lungimea ei, fapt care face ca, în al doilea rînd, să se ajungă la o exprimare necorectă din punct de vedere strict gramatical. Firește autorul rîndurilor citate avea la îndemînă pentru evitarea aglomerării lui *care* și *pe care* altă soluție

Scanned with OKEN Scanner

decît aceea a înlocuirii unei forme corecte cu alta neindicată — și anume posibilitatea de a se exprima prin fraze mai scurte. Și ideile ar fi fost astfel mai clare.

Cînd «care» e precedat de articolul posesiv . . .

După cîte se observă, mînuirea formelor flexionare ale pronumelui relativ *care* întîmpină unele dificultăți nu numai cînd este vorba de a se alcătui oral o propoziție sau o frază, ci și atunci cînd acestea sînt formulate în scris — cînd, cu alte cuvinte, aplicarea regulilor gramaticale poate fi mai bine supravegheată.

Iată, în adevăr, acest exemplu desprins dintr-o revistă: „Ideea din urmă se pare că a condus în bună parte și pe autorii „Atlasului lingvistic", a *cărei* prezentare o facem". Într-o astfel de construcție, pronumele relativ *care* îndeplinește două funcții: pe de o parte, el ține locul unei părți de vorbire, iar, pe de alta, determină un substantiv. Partea de vorbire căreia îi ține locul în exemplul citat este *Atlasul* și, ca atare, cu acesta trebuia să se acorde pronumele relativ în gen, număr și caz, iar nu cu substantivul determinat *prezentare* (cu acesta din urmă se face numai acordul articolului posesiv: *al, ai, a, ale*).

Cînd partea de vorbire pe care o substituie pronumele relativ este, ca în cazul frazei amintite, de genul neutru, la numărul singular și în cazul genitiv, atunci forma flexionară corespunzătoare a lui *care* este *(a) cărui*. S-ar fi cuvenit deci ca formularea în discuție să fie: „...autorii „Atlasului lingvistic", *a cărui* prezentare...". Aceeași formă e corectă și în împrejurarea în care partea de vorbire înlocuită e de genul masculin, ca în acest exemplu spicuit din textul unei scrieri *(Pseudokyneghetikos)* de Al. Odobescu: „A fost fără îndoială un vînător inspirat și a știut să mînuiască bine arcul și săgețile artistul sub a cărui daltă s-a mlădiat statua Dianei de la Luvru". (Nu cu substantivul *daltă* se acordă pronumele relativ *care*, căci pe el îl determină numai.)

Cît privește forma *(a) cărei*, întîlnită în primul citat, ea ar fi fost nimerită dacă ar fi înlocuit o parte de vorbire

Scanned with OKEN Scanner

de genul feminin, bineînțeles, tot la numărul singular, și în același caz *(genitiv)*, ca în acest exemplu desprins, de asemenea, din *Pseudokyneghetikos*: „Ce minunată interpretare a vieții vînătorești este, în adevăr, această măiastră melopee, odă scrisă în acea limbă fără rost *(rost = grai, cuvînt, n.n.)* ale cărei sunete modulate prefiră în inima omului, mai lesne decît orice cuvinte, și dorul și veselia !...".

De bună seamă, în funcție de genul, numărul și cazul părții de vorbire căreia îi ține locul pronumele relativ *care*, variază și formele flexionare ale acestuia.

De pildă, cînd partea de vorbire e la numărul plural și în același caz *(genitiv)*, indiferent dacă genul e masculin sau feminin, *care* ia forma: *(al, ai, a, ale) cărora*, ca în acest exemplu: „În depărtare, pe linia netedă a orizontului, se profilează, ca mușuroaie de cîrtițe uriașe, movilele, a căror urzeală e taina trecutului și podoaba singurătății".

Notăm, în încheiere, că atît pentru singular cît și pentru plural corectă este o singură formă: *care*, atunci cînd acesta se referă la substantive aflate în cazul nominativ *(bărbații care* sau *femeile care)*, ori în cazul acuzativ, cu prepoziție *(pe care)*. Deci, formele *cari, pe cari*, încă întrebuințate de unii vorbitori pentru plural, nu sînt recomandabile.

Un acord gramatical pierdut pe drum...

Sînt destul de multe cazurile în care acordul gramatical, necesar între două sau mai multe elemente ale propoziției, nu e respectat decît în parte.

Să ne oprim la cîteva situații reale, luînd întîi acest exemplu: „Imaginile artistice trebuie să se integreze într-o compoziție originală *proprie unui scriitor* sau *altul*".

Într-o astfel de construcție, adjectivul *propriu (proprie)*, luat cu înțelesul: *caracteristic, specific*, cere ca partea de vorbire cu care stă în directă legătură să se afle obligatoriu în cazul dativ. Astfel, corect, spunem: „E o înclinație *proprie copilului* și *adolescentului*" și: „Onestitatea *proprie unui om* sau *altuia*". Ca atare, în primul exemplu, cel de la care am pornit, e bine spus: *proprie unui scriitor*, dar nu mai e corect cînd se continuă cu: sau *altul*, în loc

Scanned with OKEN Scanner

de : sau *altuia*. Acordul gramatical funcționează deci în formularea citată numai atunci cînd avem în vedere primul element care stă în legătură cu adjectivul *proprie*, nu și pe cel de-al doilea.

O situație identică avem uneori de semnalat și atunci cînd în propoziție intră *datorită* cu valoare de prepoziție, adică avînd sensul : *mulțumită, grație*. Și într-o astfel de împrejurare, elementele sintactice pe care le introduce *datorită* trebuie să fie în cazul dativ. Cu alte cuvinte, considerăm bine alcătuită o formulare ca aceasta : „*Datorită disciplinei* tuturor elevilor *și rezultatelor* bune obținute de aceștia la învățătură, școala a fost evidențiată".

Greșeala care se face într-o construcție de acest fel provine din faptul că numai primului termen aflat în legătură cu *datorită* i se dă forma de dativ, nu și celui de-al doilea. Iată încă un exemplu de acest fel : „Însă *datorită condițiilor* în care a trăit, *a vieții* pe care a dus-o...". Și în acest caz, așadar, acordul gramatical e respectat numai în parte, căci corect este să se spună : „...*datorită condițiilor* în care a trăit, *vieții* pe care a dus-o...", *datorită* construindu-se, după cum am menționat, cu părți de vorbire în dativ — nu și în genitiv.

Pierdut pe drum este acordul gramatical și într-o astfel de exprimare : „Revista publică studii de mare însemnătate pentru *înțelegerea genezei* romanului și *locul* său în literatură". În acest exemplu numai primul atribut al substantivului *înțelegerea* respectă acordul gramatical *(înțelegerea genezei...)*, nu și al doilea *(locul)* — căci corect este să spunem : *înțelegerea genezei* romanului și *a locului* său (adică : *înțelegerea locului*) în literatură".

Acordul atributului adjectival

Am mai avut prilejul să ne referim la acordul gramatical, semnalînd unele tipuri de construcții frazeologice greșite, privind acordul predicatului cu subiectul și al articolului posesiv cu substantivul (sau cu substitutul acestuia) pe care îl determină.

De astă dată, atenția noastră se îndreaptă către acele exemple menite să ilustreze — unele — respectarea, iar — altele — nesocotirea regulii ce stabilește acordul atri-

Scanned with OKEN Scanner

butului adjectival în sens larg cu substantivul pe care îl lămurește.

Atributul adjectival poate fi exprimat:

a) Printr-un adjectiv propriu-zis, ca în versul: „Cînd o salcie *pletoasă* lin pe baltă se coboară" (V. Alecsandri, *Malul Siretului*). Chiar și atunci cînd atributul este exprimat printr-o suită de adjective, acestea, ca în exemplul ce urmează, se acordă — toate — în gen, număr și caz cu substantivul pe care îl determină: „... și vîntul izbucni cu aspră înfiorare întîi în sihlele înălțimii, apoi se încovoie ca un balaur în albia Barnarului și ne izbi cu bătaia *unei aripi imense, umede și nevăzute*" (Mihail Sadoveanu, *Opere*, vol. VII).

Cînd atributul exprimat printr-un adjectiv propriu-zis este însoțit de articolul adjectival *(cel, cea)*, acesta ia forma corespunzătoare cazului în care se găsește substantivul determinat: „Nu trece tocmai mult și vine vremea de însurat și *feciorului celui* mic" (I. Creangă, *Soacra cu trei nurori*).

b) Printr-un adjectiv demonstrativ: „De aceea, *bătrînului aceluia* de atunci *(Statu-Palmă, n.n.)* nu i-au mai fost dragi oamenii"! (Mihail Sadoveanu, *op. cit.*).

c) Printr-un numeral: „După *cîteva* zile de călătorie, dete peste un alt om" (Petre Ispirescu, *Basmele Romînilor*);

d) In sfîrșit, atributul adjectival poate fi exprimat printr-un verb la participiu:

O fîntînă lină
Cu apă puțină,
Cu apă sărată
De lacrimi *udată*.

(Meșterul Manole)

Cele mai multe cazuri de abatere de la regula acordului gramatical sînt acelea în care atributul de care ne ocupăm este exprimat fie printr-un adjectiv propriu-zis, fie printr-un participiu trecut, fie printr-un adjectiv demonstrativ. Iată cîteva exemple, culese din felurite publicații:

„... fantezia rătăcește, despletită, pe drumuri, iar visul, aidoma unei flăcări *iscată* (în loc de: *iscate*) în vid, e sortit stingerii".

Sau: „Polei = pojghiță de gheață formată prin înghețarea apei *provenită* (în loc de: *provenite*) din ploaie sau din topirea zăpezii".

Scanned with OKEN Scanner

Sau: „... primul gol a venit prea ușor și el a fost mai degrabă rezultatul unei confuzii *intervenită* (în loc de: *intervenite*) în apărarea noastră".

Cele trei exemple privesc, după cum s-a putut observa, situația în care atributul e exprimat printr-un participiu trecut.

Urmează alte două citate: unul — ilustrativ pentru cazul în care atributul e format de un adjectiv, celălalt — pentru împrejurarea în care atributul se exprimă printr-un adjectiv demonstrativ: „Vremea toamnei *ploioasă* (în loc de: *ploioase, n.n.*) sosise..." și: „Spre sfîrșitul anului *acesta*... (în loc de: *acestuia, n.n.*).

Construcții intelegibile dar... negramaticale

Cele mai frecvente cazuri de abatere de la regula acordului gramatical sînt acelea provenite din modul defectuos în care se stabilește acordul în număr dintre subiect și predicat. Unele dintre ele sînt fie ca acesta: *„Cărțile* bune *se citește"*..., în loc de *„Cărțile se citesc"*, fie de tipul: „Din glasul vorbitorului *iradia calmul și fermitatea"* — pentru, evident, *iradiau,* subiectul fiind multiplu *(calmul și fermitatea).*

Apar însă și alte forme ale neconcordanței gramaticale de genul celei amintite. O „specie" — din păcate, nu tocmai rară — o reprezintă acordul predicatului nu cu subiectul, ci cu... atributul acestuia!

Iată un exemplu: „Printr-o mai bună organizare a muncii, s-a reușit ca însămînțarea culturilor din prima epocă *să fie executate* în bune condițiuni". Acordul predicatului *să fie executate* din ultima propoziție nu se face, așadar — cum ar trebui — cu subiectul *însămînțarea,* ci cu determinantul acestuia, atributul *culturilor!* Corect, formularea ar suna astfel: „...s-a reușit ca însămînțarea culturilor din prima epocă *să fie executată* în bune condițiuni".

Un alt exemplu similar ni-l oferă pasajul următor: „Evident, *acest procedeu* al tipizării este absolut necesar atît dramei cît și epicei. *Ea* variază însă de la scriitor la scriitor".

Scanned with OKEN Scanner

Ce observăm? Pasajul citat conține două propoziții. În prima subiectul este *acest procedeu*, iar în cealaltă — pronumele personal *ea*. Te întrebi: pe cine reprezintă *ea*? Pe *acest procedeu*? Desigur că nu — căci, în acest caz, ar fi trebuit să ne întîmpine *el*. Atunci? Atunci, după cum se vede, pronumele *ea* ține locul substantivului *tipizare*, care, sub forma genitivului, este un determinant al subiectului *acest procedeu*, îndeplinind — ca și *culturilor* din primul exemplu — funcțiunea de atribut.

Așadar, în construcția care începe cu pronumele *ea*, subiectul subînțeles nu poate fi *al tipizării*, ci *acest procedeu* și, ca atare, subiectul acestei propoziții trebuie să fie *el*.

Acest procedeu (ca să folosim un termen din fragmentul analizat mai înainte) este singurul indicat — în construcția dată — pentru a respecta acordul gramatical dintre părțile alcătuitoare ale pasajului.

Alte cazuri de construcții sintactice defectuoase

1. Feluritele tipuri de construcții sintactice trebuie să fie respectate, dacă vrem să ne exprimăm corect. Unul dintre ele poate fi ilustrat prin acest exemplu: „Unul dintre acei cărturari de curaj, care în trecut s-au împotrivit regimurilor reacționare, este sărbătoritul de astăzi".

Observăm că schema unei astfel de formulări se caracterizează prin următoarele particularități: prezența unui subiect exprimat prin *unul* (sau *una*), urmat de o determinare introdusă prin prepoziția *dintre* (sau *din*); la rîndul ei, această determinare (dintre acei cărturari de curaj) e urmată de o atributivă introdusă de relativul *care* sau *ce*. Într-un astfel de caz, pronumele relativ al atributivei și, totodată, predicatul ei se acordă nu cu *unul*, ci cu determinantul lui, aflat la numărul plural: „Unul dintre acei cărturari care s-au împotrivit regimurilor reacționare".

De multe ori însă, în acest tip de construcție, legăturile sintactice nu se stabilesc așa cum se cuvine.

Scanned with OKEN Scanner

Iată acest exemplu: „Unul dintre primele colective artistice *căruia* i-a revenit un rol însemnat în...". Firește că, așa cum am arătat, pentru a fi fost corectă, o construcție de tipul acesta impunea alte legături sintactice, și anume: „Unul dintre primele colective artistice *cărora* le-a revenit...".

Lucrurile nu se schimbă nici atunci cînd, în construcție, *unul (una)* nu îndeplinește rolul de subiect, ci de complement drept sau de nume predicativ. Iată întîi o formulare corectă: „Academia Republicii Populare Romîne a reușit astfel să-și îndeplinească, prin Institutul de lingvistică din București, una dintre sarcinile care îi *revin* în cadrul revoluției culturale din țara noastră". Și acum, un exemplu de exprimare greșită: „Demascarea tuturor acestor teorii ce parazitează pe corpul științei este una din sarcinile principale ce *revine*...".

2. În unele construcții sintactice intră forma verbală *dat fiind*. Cînd cineva spune: „Dat fiind rolul pe care l-a avut, X poartă o mare răspundere", el se exprimă corect, căci a efectuat acordul gramatical dintre substantivul *rolul* și participiul *dat* (care se comportă ca un adjectiv). Dar dacă, așa cum am întîlnit noi într-un articol de știință popularizată, cineva va spune: *„Dat fiind calitățile* acestui tip de radianți...", el va greși, fiindcă o astfel de construcție impune un anumit raport sintactic.

Corect trebuie spus: *„Date* fiind *calitățile*"..., substantivul acordîndu-se în gen, număr și caz cu participiul trecut.

Și despre alte legături sintactice necorecte..

Există, după cum știm, mai multe modalități de a combina cuvintele, pentru a obține propoziții și fraze întregi sau numai grupuri sintactice. Sînt cazuri, de pildă, cînd, din considerente de ordin stilistic, formularea ideii nu începe, ca de obicei, cu subiectul, acesta fiind plasat cu determinările lui la sfîrșitul propoziției, spre a primi astfel încărcătura unei semnificații speciale, asupra căreia este atrasă atenția cititorului („Între straie, arme și scule de vînătoare, vîrît într-o desagă pînă la gît și numai cu

Scanned with OKEN Scanner

capul scos afară, se află Pehlivan, cățelul cel nou al Jderului). (M. Sadoveanu, *Izvorul Alb*).

Adesea însă întocmirea unei exprimări se caracterizează printr-o structură mai simplă, ceea ce, desigur, nu vrea să însemne că, în astfel de situații, ea nu ar fi în stare să cuprindă valori afective deosebite.

Dar nu asupra acestei laturi ne-am propus să stăruim, ci asupra cîtorva tipuri de construcție sintactică mai frecvente, pe care le vom considera fie din punct de vedere strict gramatical, fie sub aspectul sensului rezultat din combinarea cuvintelor.

În unele formulări, bunăoară, sînt în succesiune neîntreruptă două verbe predicative care au același complement („Îmi place să văd, să aleg cărțile singur"). Raportarea aceasta nu e posibilă însă pentru ambele verbe predicative, dacă avem în vedere următoarea formulare: „...este normal să explice, să reflecteze la o serie de aspecte cărora fabula le evidențiază înțelesul".

În adevăr, asocierea complementului indirect *(la o serie)* nu e posibilă decît cu unul dintre cele două predicate cu care el stă în legătură, și anume cu al doilea: „...să reflecteze la o serie...", construcția cu primul fiind — gramatical — necorectă: „...să explice la o serie...".

Chiar cînd cele două verbe predicative sînt legate prin *și* — dacă ele se referă la același complement — trebuie ca acesta să poată sta în legătură cu fiecare dintre ele. Putem, de pildă, spune: „Evocă și caracterizează moravuri ale acelei epoci", dar e neacceptabilă formularea: „Autorul romanului narează și evocă oameni de altădată". Aceasta, pentru motivul că exprimarea *oameni de altădată* poate sta în legătură cu cel de-al doilea predicat, dar nu și cu cel dintîi, căci, în romînește, nu se zice: „narează oameni de altădată".

Cît mai variate procedee gramaticale — dar corecte...

Practica exprimării — mai ales aceea din textele tipărite — scoate în evidență constatarea că, într-o formulare, cuvintele se pot grupa și altfel decît potrivit schemei sin-

tactice: subiectul + atributul + predicatul + complementul. Intervertirea ordinii părților principale și a celor secundare din care se constituie o propoziție nu numai că este posibilă în raport cu schema gramaticală amintită, dar ea este chiar necesară uneori. De ce? Fiindcă, așa cum am văzut din exemplul în care subiectul apare la sfîrșitul construcției, un astfel de procedeu gramatical are drept efect o intensificare a impresiei cititorului, atenția acestuia fiind astfel atrasă în mod special asupra unui anumit cuvînt.

Desigur, acesta nu este singurul procedeu sintactic care poate fi folosit. Antepunerea părților atributive și a celor completive sau plasarea predicatului la începutul construcției frazeologice alcătuiesc, de asemenea, tot atîtea posibilități de a folosi grupurile sintactice și altfel decît sînt cuprinse în amintita schemă gramaticală.

Să observăm, din acest punct de vedere, acest pasaj care aparține tot operei lui Mihail Sadoveanu: „Lelea Ileana rîdea într-un dinte. Moș Hàn și moș Pîrvu, tolăniți pe maldăre de stuf, mă priveau pieziș. Rîdeau și ei desigur, dar în sine — căci pe obrazurile lor obosite și întristate de bătrîneță nu observam nici o crispație de rîs. Pe cînd Culai, pe măsură ce-mi dădea explicațiile, lăsa domol la fund ulciorul cu frînghioara, trăgea sfoara ca să-l destupe, îl lăsa să se umple cu apa rece a fundului și-l trăgea cu luare-aminte la lumină“ *(Nada Florilor)*.

In primele două propoziții, structura sintactică e cea tradițională; după aceea ea se schimbă: apare la început predicatul verbal *(rîdeau)*, fiind folosite în chip original și alte părți ale propoziției, pentru a se da exprimării nu numai o claritate deplină, dar și valoare artistică. (Încercați, bunăoară, să plasați subordonata „pe măsură ce-mi dădea explicațiile“ în altă parte a construcției, și anume după propozițiile cu care stă în legătură, și veți vedea că fraza va fi greoaie, devenind chiar echivocă.)

Dar dacă, așa după cum relevam, intervertirea ordinii gramaticale clasice a părților propoziției poate — și se recomandă chiar, în anumite situații — să fie folosită — aceasta nu înseamnă ca raporturile logice dintre elementele constitutive ale exprimării să aibă de suferit. Așa cum, bunăoară, se întîmplă lucrurile în exemplul acesta: „Lista apartamentelor care au fost predate locatarilor fără nici un cusur n-ar fi puțin cuprinzătoare, dacă ne-am propune

Scanned with OKEN Scanner

s-o alcătuim". Ce observăm ? Plasarea grupului de cuvinte cu funcție atributivă : *fără nici un cusur*, după substantivul *locatarilor*, dă naștere unui echivoc : rezultă că locatarii sînt fără cusur, iar nu apartamentele ! Firește și locatarii pot fi fără cusur, dar, în fraza citată, nu aceasta a vrut să spună autorul ei. Iată cum ar suna pasajul despre care e vorba într-o redactare corectă : „Lista apartamentelor fără nici un cusur predate locatarilor n-ar fi puțin cuprinzătoare...".

Nu mai puțin echivocă este și formularea următoare, desprinsă tot dintr-un reportaj : „Aici (la Băile Herculane, *n.n.*) vin oamenii muncii trimiși de policlinicile și circumscripțiile medicale din orașe și sate cu forme mai ușoare de reumatism".

Desigur, logic, grupul sintactic *cu forme mai ușoare de reumatism* nu se referă — așa cum rezultă din ordinea (topica) greșită a cuvintelor în frază — nici la *policlinici și circumscripții medicale* și nici la *orașe* și *sate*, ci la subiectul *oamenii muncii*, pe care îl determină. Construcția trebuie refăcută astfel : „Aici vin oamenii muncii care au forme mai ușoare de reumatism și care sînt trimiși de circumscripțiile medicale din orașe și sate".

Concluzia ? Să fim atenți la locul pe care îl dăm, în propoziții și în fraze, cuvintelor.

Cînd din unele construcții lipsește ceva . . .

a) În adevăr, ce se întîmplă cînd sînt lăsate deoparte unele cuvinte, exprimîndu-ne ideea fără ele ? În astfel de cazuri, uneori spusele noastre nu-și schimbă înțelesul, dar alteori și-l modifică.

Să ne oprim, de pildă, la unele situații în legătură cu *cel (cea)*, care are rol de articol adjectival sau determinativ și care, în anumite împrejurări, se confundă cu pronumele demonstrativ *acel (acea)*, datorită faptului că acesta apare și sub forma scurtată *(cel, cea)*. Dacă spunem : omul cel harnic — *cel* îndeplinește funcțiunea de articol adjectival (determinativ) ; dacă însă zicem : zilele verii sînt mai lungi decît cele ale iernii — *cele* are valoare de pronume demonstrativ.

Scanned with OKEN Scanner

Dar, fie că are funcție de articol adjectival, fie că are valoare de pronume demonstrativ, *cel* nu poate lipsi din exprimarea noastră fără ca uneori — așa cum menționam — înțelesul comunicării să nu sufere.

Cîteva exemple luate din textele provenite din surse diferite vor ilustra aceasta.

Iată acest pasaj: „Ca toți oamenii înaintați din prima jumătate a secolului al XIX-lea, el (e vorba de Nicolae Bălcescu, *n.n.*) suferea de pe urma contradicției dintre *întocmirile sociale și de stat* a (corect *ale, n.n.*) țărilor romîne...".

Pentru ca exprimarea să fie perfect clară, e necesar ca în formularea *întocmirile sociale și de stat* să se intercaleze *cele*, în așa fel încît să rezulte că este vorba de două feluri de *întocmiri: întocmirile sociale* și *cele (întocmirile) de stat*.

Un alt exemplu ni se înfățișează astfel: „Mergînd pe calea simfonizării operei și folosind la maximum posibilitățile expresive ale orchestrei, compozitorul Rimski-Korsakov, ca și Glinka, a dat o deosebită atenție *laturii vocale și instrumentale*".

Pentru a fi fost corect exprimată ideea din fraza citată, autorul acesteia trebuia să spună: „... a dat o deosebită atenție *laturii vocale și celei instrumentale*". În felul acesta, s-ar fi precizat că e vorba de două laturi: *cea vocală* și *cea instrumentală*. Altfel, din formularea: „a dat o deosebită atenție laturii vocale și instrumentale" rezultă un nonsens — anume că avem de-a face cu o singură latură, care este, în același timp, vocală și... instrumentală!...

Reiese, așadar, că absența lui *cel (cea)* din construcții de felul celor amintite dăunează clarității ideilor exprimate.

b) Alteori, prepoziția *de* nu este repetată înaintea celui de-al doilea atribut care se leagă prin *și* de substantivul determinat, ceea ce face ca înțelesul construcției să se modifice. Dacă, de pildă, spunem: „Unele probleme de dialectologie și geografie lingvistică" — în loc de: „unele probleme de dialectologie și *de* geografie lingvistică", nu ne exprimăm clar, căci se poate înțelege că atributul *lingvistică* se referă nu numai la *geografie*, ceea ce e corect spus, dar și la *dialectologie*, ceea ce înseamnă a ne exprima tautologic, căci dialectologia este o ramură a lingvisticii și, ca atare, termenul nu are nevoie de determinantul amintit.

Scanned with OKEN Scanner

Două moduri ale verbului și simetria sintactică

1. A afirma că în vorbirea curentă și, mai cu seamă, în scris, modul infinitiv cunoaște o largă răspîndire înseamnă a releva o incontestabilă realitate de ordin lingvistic. Firește, noi înșine am fi putut exprima ideea din fraza precedentă, recurgînd la un alt fel de construcție — de pildă, cel cu ajutorul conjunctivului, în care caz am fi spus: „Să afirmi că în... înseamnă să relevi o...", dar fără îndoială că exprimarea aceleiași idei prin folosirea infinitivului este mult mai firească.

Observînd cele două construcții sintactice posibile pe care le-am amintit, reiese că atît în prima cît și în cea de-a doua verbele care stau în corelație (*a afirma — a releva* și *să afirmi — să relevi*) păstrează același mod: *infinitivul* — în cel dintîi caz, *conjunctivul* — în celălalt.

Cînd această simetrie sintactică nu e respectată — așa cum se întîmplă uneori — ne putem afla în fața unei formulări nerecomandabile, ca aceasta: „Sarcina logicii este de a expune și să dezvolte...".

Fraza citată trebuie să fie refăcută, apelîndu-se fie numai la forma verbală a infinitivului („Sarcina logicii este aceea de a expune și de a dezvolta...") care e mai firească, fie numai la cea a conjunctivului („Logica are sarcina să expună și să dezvolte...").

Rectificînd din punctul de vedere al modului verbelor exemplul la care ne-am oprit și pe care — din pricina amintită — l-am considerat neconform cu regulile gramaticale ale limbii noastre, am operat și altă modificare. Este vorba de formularea pe care trebuie s-o aibă infinitivul cînd el îndeplinește funcțiunea de atribut și cînd, din construcția respectivă, nu poate lipsi substantivul (sau substitutul acestuia), pe care îl determină. Cu alte cuvinte, spunem, ori: „Logica are sarcina de a expune și de a dezvolta..., ori: „Sarcina logicii este aceea de a expune...".

Pentru același motiv, construcția pasajului următor lasă de dorit: „Critica literară nu-și poate propune alt scop principal decît de a stabili...". Pentru a se exprima

Scanned with OKEN Scanner

corect gramatical, autorul frazei semnalate trebuia să spună sau: „...alt scop principal decît acela de a stabili...“ sau: „Critica literară are principalul scop de a stabili...“, în astfel de situații — așa cum precizam — neputînd lipsi substantivul (sau înlocuitorul lui) determinat de infinitivul verbului precedat de prepoziția *de*.

2. Nerecomandabilă este și o altă construcție a infinitivului cu prepoziție. O astfel de formulare este, bunăoară, aceea în care numele predicativ, exprimat printr-un adjectiv, se leagă forțat de infinitiv prin prepoziția *de*, ca în acest exemplu: „A fost deprins de a învăța pe de rost“.

În astfel de situații, de preferat nu este nici exprimarea: „A fost deprins a învăța...“ — oricum, mai acceptabilă — ci construcția cu conjunctivul, care prezintă avantajul că e înzestrat cu capacitatea de a determina acțiunea raportînd-o la subiectul ei, ceea ce infinitivul nu izbutește întotdeauna. Indicat este deci să spunem: „A fost deprins să învețe pe de rost“. Construcția cu conjunctivul este de preferat celei cu infinitivul și pentru motivul că ea este mai mult în firea limbii actuale, mai folosită în graiul viu al poporului.

3. Să amintim, în sfîrșit, de acea împrejurare cînd conjunctivul ia în mod greșit locul infinitivului precedat de prepoziția *de*, ca în acest pasaj: *„Înainte să se așeze* la masă, încerca cu grijă scaunul să vadă dacă e destul de trainic“ — corectă fiind formularea: *„Înainte de a se așeza* la masă...“.

Construcții ... prin asemănare

Destul de numeroase sînt cazurile în care unele exprimări greșite iau naștere datorită confuziei ce se face cu anumite formulări corecte. Este vorba de ceea ce lingviștii numesc obținerea unei construcții prin analogie. Putem, de pildă, să spunem: „Poezia X reprezintă o mare asemănare cu poezia Z“, dar este cu totul greșit să păstrăm aceeași construcție în care figurează prepoziția *cu*, atunci cînd nu e vorba de substantivul *asemănare*, ci, bunăoară, de *apropiere*. Cu alte cuvinte, în această situație, trebuie să zicem: „Criticul literar a subliniat marea

Scanned with OKEN Scanner

apropiere a poeziei X de poezia Z", iar nu: „...marea apropiere a poeziei X cu poezia Z".

Deși evident greșită, această ultimă construcție apare totuși deseori atît în graiul viu cît și în scris. Iată un citat: „...din punctul de vedere al conținutului, romanul prezintă o mare apropiere cu nuvela scrisă anterior"...

Ați observat, desigur, construcția nerecomandabilă: „...prezintă o mare apropiere cu nuvela..." — corect fiind a spune sau: „...o mare asemănare cu...", sau: „...o mare apropiere de...".

Venind vorba de construcțiile în care ne întîmpină, ca element de bază, substantivul *asemănare* sau *apropiere*, se cuvine a aminti și de confuzia dintre anumite formulări în care intră fie *a semăna*, fie *a* (se) *asemăna* — verbe cu înțeles identic (= a avea trăsături, calități, defecte comune cu altcineva sau cu altceva). Dar, deși sensul lor este același, ele nu se construiesc totuși la fel, fapt care este trecut cu vederea de unii vorbitori.

În adevăr, dacă *a semăna* poate sta în relație cu un substantiv precedat de prepoziția *cu* (*seamănă cu* fratele său), fie cu un nume în dativ (*seamănă fratelui* său), nu la fel stau lucrurile atunci cînd este vorba de celălalt verb: *a* (se) *asemăna*: acesta nu poate intra decît în primul tip de construcție (el *se aseamănă cu* fratele său).

În *Atît de fragedă* de Eminescu, primele două versuri sînt: „Atît de fragedă, te-asameni / Cu floarea albă de cireș...".

Cu toate acestea, prin analogie cu exprimarea, perfect corectă, în care intră verbul *a semăna* și care permite folosirea dativului („Lelițele mele de la Păstrăveni, bălăi și cu ochii ca cicoarea, semănau mamei al cărei zîmbet blînd îmi mai rămăsese în inimă") (M. Sadoveanu, *Opere*, vol. XVII), se recurge la același tip de construcție și atunci cînd este vorba de *a asemăna*, zicîndu-se ca în citatul următor, desprins dintr-o publicație literară: „O oștire, o armată, un popor, mulțimea în marș spre viitor, nu pot fi asemănate — ca în poezia pe care o comentăm — unui zbor de albatros, în loc de: „...nu pot fi asemănate cu un zbor de...".

Chiar dacă ivirea unor astfel de formulări își află explicația (ele se datoresc, după cum am menționat, analogiei), construcțiile respective nu sînt mai puțin greșite.

Scanned with OKEN Scanner

Expresii eliptice și expresii lacunare

Nu ne propunem să ne referim în rîndurile de față la funcțiunile stilistice ale *elipsei* — adică ale acelui procedeu lingvistic potrivit căruia sînt omise din vorbire unele elemente, cu scopul de a se obține o mai mare expresivitate a comunicării. Cînd, de pildă, Eminescu zice prin glasul domnitorului Mircea: „Eu nu ți-aș dori vreodată să ajungi să ne cunoști, /Nici ca Dunărea să-nece spumegînd a tale oști", efectul stilistic al rostirii se potențează prin faptul că din cel de-al doilea vers este omisă, dar, în același timp, perfect subînțeleasă, o întreagă propoziție: „Nici (nu ți-aș dori) ca Dunărea...".

Sînt și alte situații în care elipsa apare pe deplin justificată din punctul de vedere al expresiei artistice. Dar — cum spuneam — nu despre astfel de construcții intenționăm să vorbim, ci despre acele formulări din care lipsesc — fără motivarea de ordin stilistic amintită — unele elemente indispensabile precizării sensului comunicării. Chiar dacă, într-o astfel de împrejurare, înțelesul propoziției sau al frazei poate fi uneori dedus, exprimarea nu rămîne mai puțin lacunară din punctul de vedere al corectitudinii. În astfel de situații, firește, nu mai este vorba de procedeul stilistic al *elipsei*.

La ce fel de construcții frazeologice ne gîndim? Dacă, bunăoară, auzim pe cineva spunînd: *„Jumătate din elevi* pleacă în excursie", ne dăm numaidecît seama că vorbitorul a omis din exprimarea sa cuvîntul *numărul* („Jumătate din numărul elevilor..."), fapt care a dat comunicării — după cum se observă — un sens echivoc.

Dar o formulare de acest tip poate fi nu numai auzită în vorbirea curentă, care mai scapă rigorilor limbii literare, dar și întîlnită în scris, ceea ce este — se-nțelege — mai greu de admis.

Iată un exemplu: „Se citează o frază fără *precizarea autorului*". Cel care s-a exprimat astfel a vrut, desigur, să spună: fără *a se preciza numele autorului*, căci: *fără precizarea autorului* înseamnă altceva, și anume: *fără precizarea făcută de autorul respectiv*.

Să mai dăm un exemplu : „Mă rezum la citarea pasajului în care se face analiza valorilor stilistice ale următorului *fragment de ziar*"...

Fără îndoială, autorul rîndurilor reproduse de noi mai sus s-a gîndit nu, propriu-zis, la un *fragment de ziar* căruia, în nici un caz, nu i se poate face o analiză fie ea și... stilistică, ci la un *fragment dintr-un text de ziar.*

Pot fi oare explicate cazurile din categoria celor două exemple pe care le-am semnalat aci, invocîndu-se criteriul stilistic, în sensul că omiterea unor elemente lexicale s-a făcut în vederea obținerii unor efecte de ordin artistic? Nici vorbă de așa ceva. Atunci? Explicația trebuie căutată în altă parte — și anume în graba cu care sînt uneori formulate ideile, ceea ce face ca exprimarea să fie pur și simplu lacunară, necorectă.

Despre o anume vecinătate a cuvintelor...

Cu toate că alăturarea unor cuvinte dă un efect neplăcut, neartistic, prin ciocnirea stridentă de sunete (căci aceasta înseamnă *cacofonia — vorbire urîtă,* termenul fiind alcătuit din două cuvinte grecești: *kakos = urît* și *fone = voce, sunet*), o astfel de exprimare nu este pusă sub nici un fel de opreliște, în vreunul dintre îndreptarele sau manualele de stilistică.

E de remarcat însă că, la majoritatea scriitorilor noștri clasici și contemporani, se manifestă grija de a feri creația lor artistică de acele discordanțe pe care le desemnăm cu numele de *cacofonie.* S-a observat chiar că, în ceea ce privește cazul acelor extrem de rare excepții, întîlnite îndeosebi în poezie, efectul cacofoniei este, în bună măsură, anulat de forța interioară a versului — cînd ea, bineînțeles, există. Astfel, ca și în proză, dezarmonia provenită din asociația inoportună a unor sunete asemănătoare, ca în exemplul *urcă căruța,* e evident supărătoare.

Trebuie să adăugăm că nu numai construcțiile de tipul celor amintite sînt cacofonice: această caracteristică o poartă orice formulare în care se ciocnesc sunete de același fel sau grupuri de silabe identice din cuvinte diferite, ca

Scanned with OKEN Scanner

în exemplul : *spune-ne negreșit*. (În acest exemplu, silaba *ne* apare, succesiv, de trei ori.)

Dar nu numai scriitorii și, în general, cei care vorbesc și scriu în limba literară țin exprimarea lor cît mai departe de efectele cacofoniei. Foarte mulți vorbitori evită, cu multă băgare de seamă, nepotrivitele alăturări de cuvinte, (chiar dacă uneori procedeul prin care ei vor să scape de cacofonie este pe cît de artificial, pe atît de hazliu : „a primit acest lucru ca — virgulă — cadou").

De aceea, cu atît mai surprinzătoare apar unele concesii făcute formulării cacofonice, într-o publicație sau alta. În exemplul ce urmează, cu puțină grijă, cacofonia ar fi putut fi ocolită : „În privința conținutului muncii în cele trei grupe de copii, putem *remarca că* educatoarele se străduiesc să formeze la copiii din grupa *mică cele* mai elementare deprinderi de autoservire...". Cele două cacofonii din fraza de mai sus ar fi fost evitate, dacă, în primul caz, verbul *releva* lua locul lui *remarca,* iar, în al doilea, dacă s-ar fi dat o altă așezare cuvintelor, spunîndu-se bunăoară : „...să formeze la copiii din grupa mică deprinderile cele mai elementare...".

Pentru cineva deci care are preocuparea de a se exprima într-un limbaj necacofonic, soluții există : el poate fie să înlocuiască unele cuvinte cu sinonimele lor, fie să recurgă la o topică fără dezarmonia sunetelor de felul celor semnalate.

Sînt și unele cazuri, cu totul excepționale, în care cacofonia nu poate fi exclusă din exprimare, ca în exemplul : biserica catolică. Oricum, fără să fie interzisă ca o formulare greșită, cacofonia nu este recomandabilă : simțul artistic o respinge.

Scanned with OKEN Scanner

FORMULE GRAMATICALE CORELATIVE

«Nu numai . . . ci (dar) și . . .», «pe de o parte . . . pe de alta . . .», «atît . . . cît și»

E de observat că multe dintre imperfecțiunile de exprimare provin din modul defectuos în care sînt folosite formulele sintactice corelative de tipul acestora: *atît... cît și...; nu atît... cît mai ales...; nu numai... ci (dar) și (mai ales)*, precum și: *pe de o parte... pe de alta (pe de altă parte)*. Este, de asemenea, de remarcat că alcătuirea unei fraze cu ajutorul expresiilor tipice de acest fel — termenii fiecărui cuplu condiționîndu-se reciproc — are darul de a imprima stilului varietate. Acesta explică, în bună măsură, faptul datorită căruia formulele sintactice de genul celor amintite sînt mult întrebuințate. Dar, așa cum menționam, nu întotdeauna ele sînt corect mînuite.

Pentru a ilustra aceasta, să ne oprim la cîteva cazuri privind grupele de termeni sintactici citate mai sus.

a) Primul exemplu sună așa: „Antrenînd specialiști ai institutelor Academiei și Institutului de folclor, acest colectiv a întocmit o tematică specială atît cu scopul de a acorda tuturor aspectelor creației populare locul cuvenit în acest tratat cît și de a stabili în ansamblu legătura dialectică dintre fazele dezvoltării social-economice ale poporului romîn și reflectarea lor în creația populară".

Așadar, primul termen *atît...* introduce un complement exprimat printr-un substantiv precedat de o prepoziție: *cu scopul (atît cu scopul...)*, în vreme ce al doilea element — acesta compus — *cît și*, introduce un atribut alcătuit din infinitivul *a stabili*, precedat de prepoziția *de*. Procedînd în felul acesta, autorul pasajului nu a păstrat — după cum s-a putut vedea — cuvenita simetrie sintactică pe care, în această situație, o impune folosirea formulei amintite. Cum era deci corect să se spună? Ori: „...acest

colectiv a întocmit o tematică specială *atît cu scopul de a acorda (...) cît și cu acela* (adică, *scopul*) *de a stabili...*" — fiecare dintre cei doi termeni introducînd un complement cu prepoziție, exprimat, în primul caz, printr-un substantiv (*scopul*), iar, în celălalt, printr-un substitut al lui (*acela*), ori: „... a întocmit o tematică specială *cu scopul atît de a acorda (...) cît și de a stabili...*", ambii termeni legîndu-se direct, în această împrejurare, de cîte un atribut format fiecare din infinitivul unui verb, precedat de prepoziția *de* și raportîndu-se, pentru a-l determina, la același substantiv: *scopul*. Ținem să adăugăm numaidecît că această formulare e mai nefirească decît prima.

Cel de-al doilea exemplu are înfățișarea următoare: „S-a pus accentul *atît pe* sarcinile metodologice ce se desprind din articol *cît mai ales pe* acele chestiuni principale...". Și această frază este greșit construită. De ce? Fiindcă, dacă autorul ei a scris: „...s-a pus accentul *atît pe...*", el trebuia — pentru a exprima corelația logică a celor două elemente sintactice — să adauge: „...*cît și, mai ales, pe...*". Pentru a fi avut îndreptățirea să spună, în cea de-a doua parte a frazei sale (așa cum a procedat): *cît mai ales pe* — adică, fără conjuncția *și* — autorul rîndurilor citate trebuia să introducă primul element al corelației sintactice prin: „...*nu atît pe...*". Fraza trebuie să sune corect astfel: „...s-a pus accentul atît pe sarcinile metodologice cît și mai ales pe acele chestiuni...".

b) Dintre expresiile construite cu adverbul *numai*, de o largă răspîndire se bucură, fără îndoială, aceasta: *nu numai...*, care înseamnă: *afară de... pe lîngă...* Ea stă în directă legătură cu o altă expresie: *ci și...* al cărei înțeles aduce completarea ideii introduse prin primul termen (*nu numai...*) al acestei corelații sintactice.

Ilustrăm acest tip de construcții prin următorul exemplu, desprins dintr-o pagină sadoveniană: „Patriciana a dobîndit nu numai juvaerurile și brocarturile, și horbotele de mătasă și tot ce poftea — ci și patru feciori, ale căror nume au fost...". (*Opere*, vol. XVII).

Spuneam că formula sintactică *nu numai...*, căreia îi corespunde cu necesitate în unele situații: *ci (dar) și...* se bucură de o întinsă răspîndire. Se bucură — firește, atunci cînd este folosită cu structura care-i este proprie... Sînt însă unele texte tipărite care nu țin seama de sensul celor

Scanned with OKEN Scanner

două expresii, autorii lor modificîndu-le termenii și, în felul acesta, schimbîndu-le înțelesul.

Ne vom opri la cîteva cazuri. Primul are această configurație: „Din colaborarea cu compozitoarea — și în alte cazuri excelenta parteneră, în care cîntăreții găsesc nu numai muzicalitate, bun gust, ci un sprijin, o îndrumare temeinică — a rezultat unitatea intelectuală și emoțională a interpretării".

Dacă spunem „cîntăreții găsesc (la compozitoare) *nu numai* muzicalitate, bun-gust", trebuie neapărat să precizăm despre ce alte însușiri — în afară de cele amintite — mai este vorba, și aceasta n-o putem exprima decît prin *ci și...* (Conjuncția *ci*, întrebuințată singură, exprimă un alt sens — și anume *dimpotrivă*, ca în aceste versuri eminesciene: „Grăim, doamnă, către tine, nu din gură, ci din carte").

Un alt caz: „De aceea toate piesele de factură lirică devin îndelungi monologuri întristate sau patetice, în care frazele se prelungesc nu după sensul lor strict, ci și în urma unei necesități a interpretului de a le...". În acest pasaj, cei doi termeni sintactici corelativi nu sînt bine folosiți, din care cauză ideea exprimată e neclară. În adevăr, dacă ai spus: „frazele se prelungesc *nu* după sensul lor strict", atunci continuarea frazei trebuie să sune: *„ci* în urma...", iar dacă scrii: *„ci și* în urma unei...", atunci construcția se cuvine să înceapă: „frazele se prelungesc *nu numai...*".

În sfîrșit, acest exemplu: „Mijloacele acestea noi nu sînt utilizate numai pentru a înviora epistola sau fabula, ci subordonate scopului satiric".

Aci, greșeala constă nu numai în faptul că, dacă ai folosit *„nu numai..."*, trebuie să adaugi corelativul *„ci și..."*, dar și în lipsa de simetrie a celor două grupuri sintactice corelative. În adevăr, dacă zici: „Mijloacele acestea noi *nu sînt utilizate numai* pentru...", continui: *„...ci și pentru...*, iar dacă în a doua parte a construcției vrei să spui: *...ci și subordonate...*", atunci în prima parte e obligatorie formularea: „Mijloacele acestea noi sînt *nu numai utilizate...*".

Aceasta, deoarece raporturile logice dintre cuvintele ce intră în alcătuirea unei propoziții sau a unei fraze nu se pot exprima oricum.

Scanned with OKEN Scanner

Amintim, în sfîrșit, de unele situații în care lui *nu numai* îi corespunde *ci tot* (*toți, toate* etc.) sau: *ci întregul (întreaga)* și în care e vorba de integrarea unei părți în categoria ei generală, ca în acest exemplu: „Nu numai popoarele oprimate luptă împotriva colonialismului, ci întreaga omenire".

Aceeași greșeală despre care a fost vorba cînd am arătat că unii vorbitori omit din al doilea termen corelativ *(cît și)* conjuncția *și*, cînd i s-a alăturat locuțiunea adverbială *mai ales*, poate fi observată și în ceea ce privește felul în care unii vorbitori mînuiesc termenii corelativi ai formulei sintactice: *nu numai... ci (dar) și*. Apar, de pildă, formulări de felul acesteia: „Stima și dragostea de care este înconjurată opera de-abia incipientă a poetului se datoresc *nu numai* marilor promisiuni literare, pe care o moarte cu totul prematură avea să le anuleze, *ci, mai ales,* valorii reale a poeziilor existente...". Și într-o astfel de împrejurare, formularea spre a fi corectă trebuie să păstreze neștirbiți ambii termeni corelativi — adică: „...se datoresc *nu numai* marilor promisiuni literare (...), *ci și, mai ales,* valorii...".

c) Ne referim, în sfîrșit, la: *pe de o parte... pe de alta,* formulă indispensabilă pentru a marca, distinct, două grupuri sintactice, ca, de pildă, în această construcție: „Noi vrem să arătăm aici doar faptul că, pe *deoparte,* complexitatea vieții contemporane are nevoie pentru a fi reflectată în toată frumusețea ei de un fond sporit de procedee și mijloace artistice individuale, după cum, pe de altă parte, excesiva cultivare a tropilor, dar numai atunci cînd lipsește conținutul autentic de viață, lasă totdeauna o impresie defavorabilă".

In acest exemplu, formula sintactică de care ne ocupăm e bine întrebuințată — cu observația că primul termen nu se scrie împreunat: *deoparte,* ci separat: *de o parte.* Scris într-un cuvînt și pronunțat în trei silabe, *deoparte* are funcțiune adverbială: „Iată aleși deoparte în crîsnic, cleni și scobai și două mrene frumoase" (Mihail Sadoveanu, *Nada Florilor*).

Cum menționam însă mai înainte, sînt unele cazuri în care formula sintactică *pe de o parte... pe de alta* apare trunchiată, necorect utilizată. Astfel, în unele formulări,

Scanned with OKEN Scanner

cum sînt cele de mai jos, desprinse dintr-o revistă, apare cel de-al doilea termen fără ca mai înainte, în context, să poată fi identificat undeva primul termen: „...*pe de altă parte*, a fost realizat în general cu mijloace sobre și expresive patosul generat de faptele eroice...", sau: „...*pe de altă parte*, efortul de a le da iz de actualitate prin adăugarea unor cuvinte și fraze de rigoare...".

Alteori, e prezent numai primul termen, ca în acest exemplu: „Dar, ceea ce-i și mai semnificativ e faptul că această participare își are în bună măsură izvorul în potrivirea dintre sensibilitate, setea de frumos și echilibrul sufletesc al poetului *pe de o parte*, și felul de a gîndi al țăranului, concretizat în creațiile anonime în folclor".

Un ultim exemplu: „Această tematică își propune înainte de toate să stabilească unele principii metodologice, reflectînd *pe de o parte* concepția științifică marxist-leninistă în lumina căreia urmează să fie tratată literatura populară cît și încadrarea fenomenelor folclorice în diferite perioade istorice".

Fraza de mai sus se caracterizează prin două erori: una — de conținut, alta — de exprimare. În ce constă prima greșeală? Dacă spui că principiile metodologice reflectă concepția științifică marxist-leninistă în lumina căreia urmează să fie tratată literatura populară, implicit te-ai referit și la încadrarea fenomenelor folclorice (adică, a literaturii populare) în diferite perioade istorice și — ca atare — nu o menționezi ca pe o trăsătură separată. Cu alte cuvinte, tratarea literaturii populare în lumina concepției marxist-leniniste nu este o chestiune, iar încadrarea fenomenelor folclorice în diferitele perioade istorice — o altă chestiune. De fapt, încadrarea fenomenelor folclorice în diferitele lor perioade istorice constituie una dintre laturile concepției materialist-dialectice.

E de relevat apoi că autorul frazei semnalate săvîrșește și o greșeală de construcție sintactică. După cum s-a văzut, dînsul zice: „...reflectînd pe de o parte concepția științifică marxist-leninistă...", dar nu adaugă: „...pe de altă parte, încadrarea fenomenelor folclorice...", ci: „...cît și încadrarea...", ca și cînd primul termen corelativ ar fi fost: „...atît...".

Scanned with OKEN Scanner

«Atît în ceea ce privește . . . cît și în ceea ce privește . . .»,
« . . . atît sub aspectul (raportul) . . .
cît și sub aspectul (raportul) . . .»

Pentru a fi exprimată, gîndirea logică recurge uneori — așa cum am arătat mai înainte — la procedeul formulelor corelative. Raporturile sintactice dintre idei se exprimă și prin alte formule, în afară de cele amintite. Deoarece și în mînuirea lor se observă unele greșeli, socotim util a le semnala și pe acestea.

a) Amintim întîi de construcția care folosește pe *atît... cît și*, ambii termeni corelativi fiind urmați de aceeași completare: *în ceea ce privește*, ca în acest exemplu: *atît în ceea ce privește* înaintarea, *cît și în ceea ce privește* apărarea echipei...".

Uneori, această dublă formulă gramaticală nu apare just întrebuințată. De pildă, se spune: *atît în ceea ce privește conținutul cît și forma...* O astfel de exprimare nu e corectă, deoarece se poate înțelege că avem de-a face numai cu prima parte a expresiei corelative, *cît și* fiind luat cu sensul lui *precum și: atît în ceea ce privește conținutul cît și (= precum și)* forma... Pentru a se evita confuzia e recomandabil să spunem ori: *atît în ceea ce privește* conținutul *cît și în ceea ce privește* forma, ori, spre a nu repeta pe *în ceea ce privește* în a doua parte a construcției: *în ceea ce privește atît conținutul cît și forma...*

b) Observațiile nu sînt cu mult deosebite nici atunci cînd avem în vedere și alte formule sintactice de tipul: *atît sub raportul... cît și sub raportul...*, sau *atît sub aspectul... cît și sub aspectul...*

Cu alte cuvinte, dacă vom spune: *atît sub raportul (aspectul)* învățăturii *cît și (=precum și)* al disciplinei..., vom avea o formulă corelativă lipsită de partea a doua, care eventual ar fi: *cît și sub raportul (aspectul)* vieții familiei... De aceea construcția va trebui să arate astfel: *atît sub raportul (aspectul)* învățăturii cît *și sub raportul*

Scanned with OKEN Scanner

(aspectul) disciplinei.., Dacă, de asemenea, ne vom propune să evităm repetarea lui *sub raportul (aspectul)* în cea de-a doua parte a corelației, atunci vom spune: *atît sub raportul (aspectul) învățăturii cît și sub acela al disciplinei.*

Cerînd să li se arate mai multă grijă, pentru ca mînuirea lor să nu lase de dorit, formulele corelative de felul celor amintite pot fi deci considerate atît sub aspectul strict gramatical cît și sub cel stilistic.

«Fie (că) . . . fie (că)» . . .

Pentru a exprima două idei opuse, aflate una față de alta în alternativă, recurgem de obicei la conjuncțiile *fie* și *sau (ori)*. Bunăoară, într-un pasaj ca acesta: „Și numai un drum se nevoiește a face, fie la Suceava, fie la Liov, ca să-l întîlnească pe Dămian feciorul său, mare negustător în țară străină, și să primească galbenii ce i se cuvin", observăm că *fie* precedă, în cazurile de alternare pe care le marchează, cîte un substantiv — nume propriu, însoțit de prepoziție. Nici atunci cînd substantivele sînt comune, construcția cu *fie* nu se schimbă. Iată: „Dacă, precum se spune și precum se știe că e adevărat, iese la arătare bourul cel bătrîn al schivnicului, atunci fie oștenii, fie vînătorii avéau îndatorirea să-l ție de-aproape...".

Dar, conjuncția *fie* leagă, în alternativă, nu numai părți de propoziție — ca în exemplele de mai sus — ci și propoziții. În astfel de cazuri, ea e însoțită de o altă conjuncție: *că (fie că)* și intră în construcții ca aceasta:

Ciocoiu-i pravoslavnic și a-nvățat
Scriptura,
Știind că nici o jertfă nu se pierde
Fie că brînza-i neagră, fie că-i carnea
verde...

(T. Arghezi, *Versuri*)

Această schemă sintactică rămîne neschimbată în ambele tipuri de construcții citate — și atunci cînd în loc de *fie* este folosită cealaltă conjuncție: *sau*.

Scanned with OKEN Scanner

Cu toate acestea, întrebuințarea celor două conjuncții apare uneori greșită. Iată întîi o frază construită cu *fie*: „Scriitorul și-a plimbat dragostea lui de viață pe cărările munților (...) într-o comuniune profundă cu natura fie dominată de o liniște senină, fie de zbuciumul furtunii...". În ce constă greșeala? Așa cum e alcătuită, fraza semnalată are neajunsul că în prima propoziție *fie* precedă un verb, iar în a doua — un substantiv. Dacă autorul frazei a spus întîi: *fie dominată*, construind adică pe *fie* cu un verb la participiu *(dominată)*, el trebuia, cînd a folosit a doua oară conjuncția, să se exprime astfel: *fie stăpînită* (natura) de zbucium...", fraza luînd forma: „fie dominată de o liniște..., fie stăpînită de zbucium". S-ar fi putut spune însă și: „...*dominată fie de* o liniște senină, *fie de* zbuciumul furtunii...".

În exemplul ce urmează ne întîlnim cu conjuncția *sau*. Să observăm dacă, și de astă dată, construcția sintactică e corectă: „Dacă literatura n-ar cunoaște de-a lungul unei perioade decît adaosul unor noi volume, ilustrînd încă o dată aceeași tematică (...), despre acea literatură ar trebui să spunem că a cunoscut o stagnare (...), că mai curînd sau mai tîrziu va trebui să se producă sau o schimbare de structură (...) sau acea literatură se află pe pragul încetării existenței sale". Pentru a fi fost corect exprimată, alternativa trebuia să sune astfel: „...va trebui să se producă sau o schimbare de structură sau încetarea existenței acelei literaturi".

Așadar, fie că îl folosim pe *fie (că)*, fie că recurgem la *sau*, expunerea ideilor trebuie să se organizeze în așa fel, încît ea să corespundă unui anumit tip de construcție sintactică.

«Deși... totuși...»

Am auzit pe cineva spunînd: „*Deși totuși* ninge, zăpada nu se așterne, fiind moină".

Poate că am fi trecut cu vederea o astfel de exprimare, în care cele două conjuncții subliniate de noi sînt eronat folosite, dacă n-am fi observat că și în scris își fac uneori apariția formulări asemănătoare frazei citate.

Scanned with OKEN Scanner

În ce anume constă greșeala din exemplul amintit e lesne de văzut: cele două conjuncții (*deși* și *totuși*) au înțelesuri deosebite și, ca atare, nu pot introduce *împreună* aceeași propoziție. Ele stau într-un raport de opoziție, ca în acest exemplu: „*Deși* existau (în societatea gentilică, *n.n.*) destule posibilități de legătură între ginți diferite (căsătoria în afara tribului, schimbul de produse, vînătoarea, păstoritul), *totuși* ginților intrau în legături strînse numai dacă erau înrudite" („*Introducere în lingvistică*").

Uneori, *deși*, care este primul termen al relației sintactice de acest tip, poate fi înlocuit de formula echivalentă ca sens: *cu toate că...*, așa cum se vede în citatul: „*Cu toate că* din punct de vedere lingvistic orînduirea sclavagistă și cea feudală ocupă o singură perioadă, totuși între ele există unele deosebiri" (*Ibidem*).

Se cuvine, de asemenea, să precizăm că sînt unele situații în care ideea de opoziție, exprimată îndeobște prin cele două conjuncții, poate rezulta destul de limpede chiar dacă în construcție e folosit numai *deși*, ca în acest exemplu: „*Deși* aveau o legătură strînsă cu mediul înconjurător, ei (oamenii din perioada gentilică, *n.n.*) nu puteau (de subînțeles: totuși, *n.n.*) să se orienteze întotdeauna clar, nu puteau să vadă complexitatea tuturor fenomenelor" (*Ibidem*).

În lumina acestor exemple, putem analiza mai ușor atît formularea de la care am pornit cît și altele asemănătoare ei. Vom sublinia deci că pentru a ne exprima corect din punct de vedere gramatical, nu vom spune: „*Deși totuși* ninge, zăpada nu se așterne...", ci: „*Deși* ninge, *totuși* zăpada...", sau: „*Deși* ninge, zăpada nu se așterne" (*totuși* e subînțeles).

Greșite, de asemenea, sînt formulările de felul celor pe care le-am întîlnit în unele periodice: „*Deși* critica asupra cărții nu este lipsită de temei, *totuși, cu toate acestea,* o parte a argumentelor...". Sau: „...reiese cu claritate că *dacă* Jan Kochanowski a inspirat lui Dosoftei ideea de a traduce psalmii în versuri, *totuși* în marea majoritate a cazurilor Dosoftei înlocuiește...".

În primul dintre aceste citate, conjuncția *totuși* apare însoțită de formula care îi seamănă ca sens: *cu toate acestea,* ceea ce face ca exprimarea să aibă un caracter

Scanned with OKEN Scanner

pleonastic; în cel de-al doilea, conjuncția *totuși* nu e pusă în relație cu *deși*, care — după cum am văzut — introduce o propoziție concesivă, ci cu o conjuncție condițională: *dacă*.

Corect, fraza trebuie să sune așa: „...reiese cu claritate că, deși J. K. a inspirat lui Dosoftei ideea de a traduce psalmii în versuri, totuși (...) Dosoftei înlocuiește...".

Ne oprim aici, căci, deși am putea apela și la alte exemple, socotim totuși că — pentru ceea ce ne-am propus să demonstrăm — sînt de ajuns cele pe care le-am analizat.

Scanned with OKEN Scanner

Forma consacrată a unor expresii

Valoarea expresivă a limbii noastre provine și din existența unui mare număr de sugestive îmbinări de cuvinte care, impuse ca atare de practica vorbirii, nu pot fi dezmembrate fără a nu li se mutila înțelesul.

Cu toate acestea, nu o dată avem prilejul să constatăm că unele dintre expresiile pe care poporul le-a creat cu o anumită structură lexicală și gramaticală sînt modificate. De pildă, în răspunsul dat de un cititor la ancheta pe care revista „Limba romînă" a întreprins-o despre *cum vorbim și cum scriem,* am întîlnit aceste rînduri: „În schimb, concordanțele rabelaisiene *erau păscute* de primejdia unei depresiuni stilistice motivată (corect: *motivate, n.n.*) de pluritatea de stiluri a originalului ce-și găsea corespondențe parțiale și pe teritoriul literar romînesc".

Observăm că expresia atît de plastică și de populară: *a (te) paște primejdia* apare desfigurată; în contextul pe care l-am citat, se spune: „(concordanțele) *erau păscute de primejdia...*". În felul acesta, sensul figurativ al zicalei dispare. Putem spune: *mă paște primejdia, îl paște primejdia,* dar: *sînt păscut de primejdie* — nu!

De asemenea, dacă o altă zicală, construită cu același verb, sună: *îl paște de mult* (= îl urmărește pe cineva, pîndind momentul prielnic pentru a-i face rău), ea nu poate fi schimbată, de pildă, în: *este* sau *era păscut de mult,* fiindcă dobîndește un alt înțeles: cel propriu.

Să amintim și de un alt exemplu, pe care l-am întîlnit într-un studiu consacrat aspectelor stilistice ale operei lui Ion Creangă: „Substantivele cu sens abstract joacă și ele un însemnat rol la sporirea expresivității diferitelor reuniri de cuvinte. De regulă, substantivele cu sens abstract se folosesc doar la numărul singular. Scriitorul nostru le trece și la plural, însoțindu-le de diferite determinative". După ce face această afirmație, autorul studiului la care ne referim citează următorul exemplu cules

Scanned with OKEN Scanner

din *Soacra cu trei nurori*: „Dar ce mîncăm noi, fetelor, hăi? — Ia, *răbdări prăjite*, dragă cumnățică".

Nu, Ion Creangă, marele povestitor care a încrustat opera sa cu atîtea dintre minunatele zicale, proverbe și expresii tipice ale poporului nostru nu „a trecut la plural", substantivul abstract din *răbdări prăjite!* Expresia *răbdări prăjite* a fost creată de popor în forma pe care scriitorul nostru a folosit-o. Nu se cunoaște vreo variantă: *răbdare prăjită*, pentru a se putea face afirmație că Ion Creangă... a trecut la plural substantivul abstract!

Dacă în limba poporului întîlnim, bunăoară, expresia *verzi și uscate*, nu putem să „inovăm", spunînd *verde și uscat!*

Expresiile tipice își păstrează înțelesul și valoarea lor stilistică numai dacă nu li se modifică structura consacrată de tradiția limbii vorbite.

Două expresii populare cu înțeles identic

Cele două expresii populare sînt: *cît p-aci* și *cît pe ce*.

Expresiile amintite sînt la fel de corecte și de consacrate. Ele fac parte, deopotrivă, din bogatele zăcăminte ale vorbirii populare, cu mult tîlc și de o nuanțată plasticitate, a căror întrebuințare, în forma și cu înțelesul ce le sînt proprii, dă vorbirii și scrierii noastre relief, culoare.

Locuțiunile *cît p-aci* și *cît pe ce*, deosebit de sugestive și de pitorești, au același sens, introducînd în propoziții o anume indicație cu privire la modul în care se desfășoară acțiunea.

Să ne oprim, de pildă, la acest crîmpei cules din *Basmele* lui Petre Ispirescu: „Auzind zînele țipătul, se întoarseră acasă, cît ai zice meiu. Ele văzură că lipsește argatul de acasă (...), nu mai zăboviră, ci se luară după dînsul. Cît p-aci să puie zînele mîna pe el...".

Dar, atît în vorbirea de toate zilele cît și în unele texte literare, poate fi semnalată prezența și a celei de-a două expresii: *cît pe ce*.

Iat-o, de pildă, în acest pasaj aparținînd *Amintirilor din copilărie* ale lui Ion Creangă: „Văzînd noi că era

Scanned with OKEN Scanner

cît pe ce să se încaiere la bătaie, ne punem la mijloc și-i împăcăm cu mare greu: Ioan să mai dea un irmilic lui Pavel, iar el să-i căputeze ciubotele și pace bună".

Frecvent apare această expresie populară și în scrierile lui Mihail Sadoveanu. Iat-o, în acest pasaj din *Nada Florilor:*

„Apoi mi-a pus cu delicateță o întrebare plină de amărăciune:

— Se zice că unii dintre elevii gimnaziului își fac lecțiile mai mult la iazurile de devale."

„Cît pe ce să mă înec cu cozonacul. Ziua proastă de dimineață se cunoaște, am reflectat eu".

Adăugăm că expresia *cît p-aci* circulă mai mult în graiul muntenesc, iar *cît pe ce* — în graiul moldovenesc.

Alte expresii populare

Am remarcat cît de bogată este limba noastră în expresii dintre cele mai plastice și mai sugestive. De cele mai multe ori, înțelesul și farmecul lor ni se impun fără dificultate. Cîteodată însă, chiar dacă ne este cunoscută semnificația lor, ne rămîne mai greu de explicat înțelesul unuia sau al altuia dintre cuvintele care le compun.

Acesta este, de pildă, cazul expresiei *apă chioară.*

Sensul lui *chioară* din expresia amintită trebuie pus în legătură cu forma pe care cuvîntul a avut-o în limba noastră veche (secolul al XVI-lea) și care — provenită din latinescul *clara = clară, limpede* — era *chiară.* Sub înrîurirea unui cuvînt asemănător — forma pentru feminin a lui *chior,* de origine turcă — *chiară,* din expresia citată a putut deveni *chioară.* Amintim, în treacăt, că filologul Ovid Densușianu a încercat să explice și altfel înțelesul acestui cuvînt: el admitea ca posibil faptul de a se fi pornit de la expresia *para chioară* = ban de minimă valoare, găurit la mijloc, deci cu un singur ochi — pentru a se ajunge la *apă chioară* cu înțelesul de: *mai nimic* (ca și paraua cea veche).

Trebuie să adăugăm, de altfel, că numai prin acest proces al contaminării de sensuri și de forme lexicale curente în perioade mai vechi ale limbii noastre pot fi explicate unele cuvinte care au astăzi alte configurații ortografice și alte înțelesuri.

Scanned with OKEN Scanner

Ilustrative din acest punct de vedere sînt și alte expresii, dintre care vom aminti numai pe acestea: *a da sfoară în țară*, cu înțelesul de: *a da de veste* și: *nici în clin, nici în mînecă = a nu avea de-a face cu cineva (cu ceva) în nici un fel.*

Prima expresie a luat naștere în legătură cu obiceiul din vechime, potrivit căruia, în ceasuri de cumpănă, oamenii, pentru a vesti pînă departe primejdia, aprindeau focuri pe culmi. Fumul iscat din aceste focuri purta numele de *șfară*. Sub influența cuvîntului asemănător ca formă, dar cu înțeles deosebit, *sfoară*, expresia a ajuns să sune: *a da sfoară în țară*. Dar, în unele scrieri — ca, de pildă, în acelea ale lui Mihail Sadoveanu — ea apare în forma originară. Iat-o, bunăoară, într-o pagină din *Frații Jderi (Izvorul Alb)*:

„Cînd au sunat în alte sate clopote și s-a dat de pe dealuri șfară în cuprins că iar vin nelegiuiții în pradă, oamenii au lăsat bordeile și au mînat înaintea lor vitele în stufării și smîrcuri, ascunzîndu-se și ei acolo pînă ce a trecut furtuna".

Inițial, alta a fost și forma celeilalte expresii. Se spunea: *nici în clin, nici în mînec* — adică, *nici la deal nici la vale, clin* fiind luat în înțelesul de pantă pe care coboară carul, iar *mînec* (termen vechi dispărut astăzi din limbă) însemnînd *urcușul*, acolo unde, cum a arătat acad. Victor Eftimiu („Magazin", 9. II. 1963), țăranul își mînă boii sau caii.

Dispărînd din vorbirea curentă vorba *mînec*, dar rămînînd expresia și crezîndu-se, cu timpul, că e vorba de clinul și de mîneca unei haine, s-a ajuns a se spune *mînecă* în loc de *mînec*, cu toate că termenii amintiți care intră în alcătuirea expresiei nu au — ca să zicem așa — nici în clin, nici în mînecă (*mînecă*, totuși!) cu denumirile din sfera îmbrăcămintei...

Putem spune: «cu capul gol?» dar: «cu pălăria în cap?»

În mai multe rînduri, am fost întrebați dacă e corect să spunem de cineva că „umblă cu capul gol" sau că „are pălăria în cap". Unul dintre corespondenții care

Scanned with OKEN Scanner

ne-au scris în această privință ne-a cerut chiar „să stăruim pentru înlocuirea celor două formulări amintite", propunînd să se zică, fiindcă „așa ar fi bine" : *cu capul descoperit* și *cu pălăria pe cap.*

Înainte de a ne opri asupra chestiunii propriu-zise, poate nu e lipsit de interes să precizăm că, dacă ne-am decide — așa cum ni s-a cerut — să stăruim pentru înlocuirea celor două exprimări în discuție, ne-am trudi în zadar, căci ele poartă pecetea celui mai desăvîrșit spirit al limbii noastre.

În adevăr, cînd spunem de cineva că este cu *capul gol* sau că are *pălăria în cap,* oricine ne va înțelege cum trebuie : nimeni nu va crede că e vorba de o persoană care nu are nimic în interiorul capului, după cum, de asemenea, nu-și va închipui că și-a băgat pălăria înăuntrul capului...

Fiecărui cititor, bunăoară, îi va fi clar înțelesul celor două expresii întîlnite în acest pasaj din *Frații Jderi* de M. Sadoveanu : „Slujitorii de la balimezuri se urcară pe podul zidului, în straiele lor roșii, cu lădunci la șold și cu chivere cu pene de cocor în cap... Căpitanul Petrea singur nu-și pusese coif și platoșă... era cu capul gol...".

De altfel, dacă am lua unele cuvinte sau îmbinări lexicale în înțelesul lor strict, nici exprimarea cu *capul descoperit* n-ar apărea... corectă, de vreme ce prin *descoperit* se înțelege și *deschis, desfăcut* (de exemplu : *sala descoperită, cu plafonul tras*).

Cît privește exprimarea : *cu pălăria în cap,* ea ne apare nu mai puțin corectă, știind că în limba noastră prepoziția *în* înlesnește enunțarea mai multor sensuri, printre care și acela al unui complement menit să arate ideea de stare sau de mișcare deasupra unui obiect ori a unei părți a ființei omenești, ca în cazul lui *stă în drum* și *e cu pălăria în cap.*

Dacă nu vom ține seama de faptul că același cuvînt poate îndeplini funcțiuni deosebite într-un context sau într-altul și dacă vom dezintegra sensul respectiv din ansamblul logic al formulării, vom ajunge să nu înțelegem multe dintre expresiile limbii noastre, reducîndu-le, astfel, la absurd.

Cine, de pildă, aflînd că un cioban a cîntat *din cimpoi* va putea să creadă că păstorul se băgase în acel instrument muzical și cînta... dinăuntrul lui ?

Scanned with OKEN Scanner

Acad. Al. Graur relevă, pe bună dreptate (v. lucrarea *Limba corectă*, Ed. ştiinţifică), faptul că, dacă s-ar merge mai departe pe calea unor observaţii lingvistice de acest fel, li s-ar putea spune celor care le susţin că nu e corectă nici expresia: punem *căciula pe cap*, căci nu o aşezăm ca pe o tavă, urmînd a zice: punem *capul în căciulă* (după cum spunem *punem picioarele în pantofi*).

Despre alte cîteva expresii tipice

Aşa după cum menţionam, unul din izvoarele farmecului limbii noastre îl constituie acele locuţiuni şi expresii pe care geniul creator al poporului le-a cristalizat în forme consacrate, tipice.

Transmise din generaţie în generaţie, ele scapără ca nestematele, atît în graiul viu şi în creaţiile folclorice cît şi în opera scriitorilor noştri.

Expresii şi construcţii populare tipice, ca: *a face cale întoarsă, a da un semn, de-o fi una, de-o fi alta,* nu pot fi schimbate şi ele ne întîmpină, integrate ca atare de Eminescu în *Scrisoarea III*. Dacă, bunăoară, în locul lui *a face cale întoarsă* am spune *a face drumul întors,* nu vom mai avea nici autenticitatea expresiei şi nici înţelesul ei originar.

Nu e, prin urmare, indicat să se modifice structura acestor vechi formulări, aşa cum s-a întîmplat în cazurile pe care le semnalăm mai jos.

E vorba, mai întîi, de expresia tipică *de azi pe mîine,* care în următorul citat apare modificată: „Nu vă mai spun cum o duceam. *De pe azi pe mîine*".

Al doilea exemplu priveşte expresia: *s-a săvîrşit din viaţă,* care înseamnă *a muri.* E de observat că verbul în construcţia expresiei are forma reflexivă... Să vedem acum felul în care apare ea în această propoziţie: „Ceteam (corect: citeam, *n.n.*) în liniile ei nespusul regret postum după *vieţile săvîrşite* cu şase decenii mai înainte".

Schimbată astfel, expresia nu mai are înţelesul ei ştiut. Pentru a-şi fi putut menţine semnificaţia, ea ar fi trebuit să sune astfel în construcţia amintită: „...nespusul regret pentru cei care s-au săvîrşit din viaţă, cu şase decenii mai înainte" E evident doar că *s-au săvîrşit din viaţă*

Scanned with OKEN Scanner

nu e tot una cu *vieți săvîrșite*. Deosebirea de sens iese cu atît mai mult în evidență cu cît avem în minte ce înseamnă *a săvîrși* (= *a înfăptui, a duce la bun sfîrșit, a termina cu bine*).

Trunchiată apare și expresia *darmite* cu varianta *dară-mi-te*, al cărei înțeles este *cu atît mai mult*, în acest citat: „Oamenii nu-și trimiteau nici măcar plozii la doctori, *nu mi-te* să ducă vitele la agent".

În unele formulări expresia conjunctivală *de parcă*, menită să introducă o propoziție consecutivă cu nuanță comparativă (*de* e consecutiv, iar *parcă* e comparativ), e înlocuită cu *parcă*. Un exemplu: „Cu pași lungi și agili, ei saltă atît de ușor din piatră în piatră, parcă nu ar avea greutate". Într-o astfel de construcție, mai firească este întrebuințarea expresiei: „...*de parcă*...", așa cum apare într-o construcție asemănătoare din *Amintirile* lui Ion Creangă: „...și copiii și copilele megieșilor erau de-a pururea în petrecere cu noi și toate îmi mergeau după plac, fără leac de supărare, *de parcă* era toată lumea a mea".

Nici locuțiunile nu pot fi schimbate...

Nu puține sînt — după cum am avut prilejul să relevăm — acele cazuri în care se încearcă schimbarea formei fixe, consacrate, a unor cunoscute expresii din limba noastră.

Să ne oprim, de astă dată, la două exemple. Primul dintre ele privește felul în care este folosită uneori formula *după cît se pare* cu înțelesul: *după cît se vede, după cît se înțelege*. Cum apare ea în unele texte tipărite și, desigur, cu atît mai mult, în vorbirea curentă a celor care o și scriu?

Iată un exemplu: „După *cîte se pare* însă majoritatea cititorilor nu țin seamă, cel puțin în multe cazuri, de regulile enunțate mai sus...".

Așadar: „după *cîte se pare*", în loc de: „după *cît se pare*"! Și, spre a nu se crede că ar putea fi vorba de o greșeală de tipar, expresia modificată reapare în același articol: „O mențiune specială merită X, care are o preferință deosebită, după *cîte se pare*, pentru asonanță".

Scanned with OKEN Scanner

Dacă observăm bine, în expresia corectă: *după cît se pare,* cuvîntul *cît,* care poate exprima în mod nehotărît ideea de cantitate sau de intensitate, îndeplinește o funcțiune adverbială și, ca atare, are formă invariabilă. Cu alte cuvinte, spunem: *după cît se vede, după cît se aude,* expresii care nu pot fi schimbate cu formulele necorecte: *după cîte se vede, după cîte se aude.*

Prin înlocuirea lui *cît* cu *cîte,* se introduce în expresie o parte de vorbire flexibilă, și anume un numeral nehotărît — ceea ce impune ca acesta să se acorde cu predicatul verbal, căruia trebuie să i se dea forma pluralului, zicînd, de pildă, *după cîte se aud.* Deci, pentru a păstra verbelor forma impersonală, trebuie să spunem: *după cît se vede, după cît se aude* și *după cît se pare.*

Cel de-al doilea exemplu pe care îl avem în vedere îl constituie expresia *pur și simplu* cu valoare adverbială și cu înțelesul: *nimic altceva decît... numai și numai.* Iată cum e modificată expresia în citatul ce urmează: „Lui Caragiale îi plăcea „monstruosul". O declara el însuși. Dar, artist subțire, îi repugna monstruosul de «Grand Guignol» care este patologie *pură și simplă*". Așadar, în loc de: „care este *pur și simplu* patologie", ni se prezintă o formulare în care expresia își pierde, o dată cu forma ei consacrată, funcțiunea adverbială, dîndu-se atît lui *pur* cît și lui *simplu* o valoare adjectivală (aceasta, spre a nu mai vorbi de inadecvata asociere: *patologie pură și simplă!*).

Expresii-șablon

Tot mai frecvent pot fi întîlnite unele expresii devenite șablon. Astfel, auzim: „Am să-i vorbesc *la modul* categoric...". Și: „Se va vedea *pe parcursul* vieții...". Și: „E un film *de calitate...*". Și: „*În cadrul* concediului de vară...". Și: „Centrul înaintaș al echipei *a adus un aport* însemnat". Și: „Discuțiile *s-au axat* în jurul obiectivelor...". Auzim și atîtea alte expresii-clișeu! Să ne referim însă, deocamdată, la acestea, care, se pare, umblă din gură în gură, mai mult decît altele, și circulă și în scris.

a) Să ne oprim, o clipă, asupra expresiei *la modul.* În ce fel de contexte apare ea? Iată un exemplu: „Un contemporan al vremii noastre, cu atît mai mult

Scanned with OKEN Scanner

un om de știință, nu poate confunda o tînără îndrăgostită cu diavolul *la modul* autentic"... Și încă unul: „Homer, Horațiu, Dante, Villon, Goethe, Pușkin nu pot fi înțeleși altfel decît ca expresia majoră, în termenii poeziei, a lumii în care au trăit și pe care au imortalizat-o *la modul* artei".

În primul citat: *la modul autentic* vrea să spună — în adevărată limbă romînească — *în mod (în chip) autentic*. De ce va fi fost aceasta înlocuită? Să-i fi părut autorului frazei semnalate mai puțin... distinsă?

„La modul artei"... din cel de-al doilea exemplu s-a substituit formulării: „...pe care au imortalizat-o *cu mijloacele artei"*.

Expresia *la modul*... încearcă să-și prelungească existența printr-o variantă: *la tonul*... sau *la un ton*... Iată: „Relațiile dintre ei (eroii cărții, *n.n.*) sînt redate *la un ton* sentimentalist de melodramă" și: „...Dacă însă ai avut curajul să soliciți obiectul dorit fără să intenționezi să pleci, riști, la strandul Floreasca 2, de pildă, să te alegi cu un «ieși afară, nu servim», *la tonul* cel mai ridicat și iritat".

b) Cît privește locuțiunea *pe parcurs*, trebuie să menționăm că ea e proprie stilului sportiv, în sensul definiției din *Dicționarul limbii romîne moderne*: „pe drum, în timpul drumului, de la locul de pornire la locul de sosire". Exemplul ce urmează este, în această privință, edificator: „Și-a depășit adversarii și atunci cînd a fost pus în inferioritate de defecțiunile survenite *pe parcurs*...". (Știrea se referă la o competiție de motocros). Aici, această locuțiune e la locul ei. E nepotrivită însă într-un text de critică literară, într-o formulare ca aceasta: „Criticul literar rectifică, de altfel, *pe parcurs*, pretinzînd...". Despre ce fel de *parcurs* poate fi vorba cînd ne referim la conținutul unui studiu de critică literară?

c) Lipsită de un conținut bine determinat ne apare și locuțiunea adjectivală: *de calitate*, care, dacă mai poate fi trecută cu vederea cînd e folosită în legătură cu un produs industrial: *stofă de calitate (bună)*, ea e cu totul nepotrivită, fiindcă nu spune nimic, nu precizează nimic, atunci cînd e alăturată unei creații artistice: *un film de calitate, o poezie de calitate, un spectacol de calitate*. Caracterul vag, imprecis, al sensului exprimat de această

Scanned with OKEN Scanner

formulă o face mai puțin aptă pentru a fi folosită în legătură cu activitățile de ordin spiritual.

d) Parazitară este în multe construcții locuțiunea adverbială: *în cadrul*. Întrebuințată pînă la saturație, și cînd trebuie și cînd nu, ea a devenit una dintre cele mai tocite clișee stilistice. Numai două exemple: *„În cadrul* unui concurs de patinaj-viteză desfășurat la Davos"... (S-ar fi putut spune: *La concursul de patinaj*-viteză...). Și: „Instituțiile artistice din regiunea Galați desfășoară o bogată activitate de culturalizare a maselor. *În cadrul* activității lor, instituțiile artistice din Galați acordă o mare atenție manifestărilor culturale în mediul rural". (Și din acest exemplu ar fi putut lipsi *în cadrul,* fără nici o pagubă, spunîndu-se: *„În activitatea lor..."*).

e) Ultimul din seria expresiilor-clișeu pe care le-am citat la început este *a axa pe... (a axa în jurul)*. În primul rînd: a spune *a axa în jurul* înseamnă a te exprima pleonastic, căci *„a axa este egal cu a regla o piesă mecanică făcută să se învîrtească în jurul axului său" (Dicționarul limbii romîne literare contemporane)*.

Știm, expresia-clișeu sare repede în ajutor: te scoate însă numai aparent dintr-un impas stilistic, căci, refuzînd efortul de a găsi formularea inedită, răpești limbajului varietatea, nota personală.

Scanned with OKEN Scanner

ASPECTUL FONETIC ȘI ORTOGRAFIC AL UNOR CUVINTE

Modificarea unor sunete sub influența altora și scrierea cîtorva cuvinte compuse

Noile norme ortografice, a căror aplicare a intrat în vigoare de la 1 aprilie 1954, au avut darul de a înlătura într-o hotărîtoare măsură lipsa de consecvență și fluctuațiile în scrierea limbii noastre.

Mai apar totuși în unele texte tipărite abateri de la normele ortografice în vigoare. Trebuie totodată să spunem că, de multe ori, exemplele negative din punct de vedere ortografic alternează cu cele pozitive, în scrierea aceluiași autor.

Să ne oprim, întîi, de pildă, la acea normă ortografică potrivit căreia prefixul *des-*, urmat de una dintre consoanele *b, d, g, l, m, n, r* și *v*, sau aflat înainte de vocale, devine *dez-*, rostindu-se și scriindu-se ca atare.

Această regulă nu e totdeauna respectată.

Un exemplu: „...ceea ce e important de stabilit este însă *desgustul*...". Autorul exprimării pe care am citat-o folosește deci grafia *desgustul* și nu *dezgustul*.

Nenumărate alte exemple de același fel ar putea fi citate.

Să amintim acum de o altă regulă ortografică, și anume aceea care stabilește scrierea unor cuvinte compuse. *Micul dicționar ortografic* arată că se scrie cu liniuță de unire și prepoziția compusă din locuțiunile: *de-a binelea, de-a rîndul, de-a lungul, de-abia.*

Într-un alt alineat al lucrării amintite, se precizează că se scriu fără liniuță de unire mai multe locuțiuni adverbiale, dintre care citățm: *de jur împrejur, pe de rost, de asemenea.*

Scanned with OKEN Scanner

Totuși, dacă urmărim cum apare în unele texte tipărite, de pildă, locuțiunea adverbială *de-abia*, constatăm aceeași inconsecvență ca în cazul aplicării celeilalte reguli ortografice de care ne-am ocupat: o vom întîlni cînd în forma *de abia*, cînd în forma *de-abia*. Iată: „...și *de abia* mult mai tîrziu mi-am dat seama...". Dar și: „...picioarele *de-abia* îl mai țineau...".

Fluctuații se pot constata și în ceea ce privește scrierea altora dintre cuvintele compuse amintite mai înainte.

E, bunăoară, între altele, cazul lui *de-a lungul* întîlnit în paginile unui număr al aceleiași publicații — în afară de forma corectă — și în felul următor: „...în urmărirea vreunui erou *de-a-lungul* unei perioade..." și: „Aceeași atitudine a fost a cetățeanului *dealungul* întregii perioade..."

Grafia greșită a unor cuvinte

E de observat că unele cuvinte nu sînt totdeauna scrise în forma lor corectă. Destul de răspîndit este, de pildă, cazul înlocuirii cuplului de sunete *cs* sau numai a lui *s*, cu *x*, în unele cuvinte de tipul lui *ticsit* și *escrocherie*.

Iată un pasaj în care primul cuvînt apare cu o grafie greșită: „Acolo, în vale, în sala *tixită* (în loc de *ticsită*) a sindicatului..." și un altul în care, de astă dată, celuilalt cuvînt i se schimbă aspectul: „...se pierd în hățișurile *excrocheriilor* lui..."

Cînd întîlnesc astfel de situații, lingviștii spun că au de-a face cu *hiperurbanisme*, înțelegînd prin acestea formele lexicale modificate de unii vorbitori care au convingerea că — prin analogie cu înfățișarea corectă a altor cuvinte — se exprimă literar. În acest sens, spre a ne referi la cele două cuvinte discutate, se poate spune că, sub influența unor forme perfecte, cum sînt: *fix, excursie, exclamație — ticsire* devine *tixire, iar escrocherie — excrocherie*.

E de semnalat și tendința ce se manifestă în sens invers — adică înlocuirea lui *x* cu *s*, cum este cazul lui *excavator*, care, nu o dată, te întîmpină sub forma nerecomandabilă *escavator*, ca în acest exemplu: „*Escavatorul* e altceva, nimic de zis. Acuma tropăie el prin tundră...".

Scanned with OKEN Scanner

O confuzie, de astă dată între două cuvinte, se produce cînd e vorba să fie scrisă *pancartă* și *placardă*. Ambele au aceeași accepție: „placă de carton, de pînză, de lemn etc., pe care este scrisă o lozincă, o înștiințare etc." (*Dicționarul limbii romîne moderne*).

Deși forma unui cuvînt este deosebită de a celuilalt, înlocuirea sunetului *t* cu *d* în primul termen și viceversa, în cel de-al doilea, se observă deseori. Un exemplu ilustrativ ni-l prezintă acest pasaj desprins dintr-o informație de ziar: „Vizitînd casa din Humulești, satul, fiecare colțișor amintește de copilăria scriitorului. Iată ograda în care se află vestitul cireș al mătușei Mărioara, despre care este vorba în *Amintiri*. O mică *pancardă* indică: Pe aici se ducea Ionică la scăldat".

Evident, în fragmentul citat, *pancardă* trebuie să aibă forma *pancartă*, după cum în alte exemple în care apare *placartă*, se impune ca aspectul cuvîntului să fie refăcut: *placardă*, deoarece corect se spune *pancartă* și *placardă*.

Desfigurări fonetice

Pe scena unui teatru din București, interpreta principală din distribuția unei piese la al cărei spectacol asistam — ori de cîte ori, în replicile sale, trebuia să spună *după*, rostea: *dupe*, crezînd, desigur, că, procedînd în felul acesta, imprimă vorbirii sale o notă de... distincție.

Normele exprimării corecte, care au în vedere nu numai sistemul morfologic și sintactic al limbii, dar și ortografierea și accentuarea cuvintelor, arată că este greșit a-l transforma pe *-ă* din *după* în *-e*, după (deci, nu: „dupe") cum tot atît de nerecomandabil este și fenomenul invers: a schimba în unele cuvinte pe *-e* final în *-ă*, spunînd: *„pă* drum", în loc de: *„pe drum"*. (De altfel, *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație* precizează, în această privință: „Se scrie și se pronunță *de, pe, din, prin, dintre, printre, după, către, pînă — nu dă, pă, dîn, dîntre, pintre, pîn, pîntre, dupe, cătră, pănă* etc.", care sînt pronunții regionale.

Trebuie să adăugăm că stilurile literare, care reprezintă stadiul cel mai evoluat al limbii comune, nu acceptă nici accentuarea întîmplătoare a cuvintelor. Deși în scriere

Scanned with OKEN Scanner

silabele accentuate ale cuvintelor nu sînt marcate prin vreun semn grafic, rostirea corectă trebuie respectată. Dacă, de pildă, va trebui să citim cu glas tare cuvintele *prevedere, cerere, oferă* — nu vom spune *prevédere,* nici *cerére* — cu accentul pe a doua silabă, nici *óferă* — cu accentul pe primul sunet, ci prevedére, cérere și oféră, deci accentuînd în primul cuvînt silaba penultimă, în cel de-al doilea — prima, iar în ultimul — silaba din mijloc.

În ceea ce privește cuvintele provenite dintr-o compunere, cum sînt: *vreo, vreodată, deodată, deocamdată, deoparte,* în care, după cum se vede, primul element se termină în *e,* iar al doilea începe cu o vocală, ele, potrivit cu indicațiile impuse de limba literară, urmează a fi pronunțate cu diftongarea celor două vocale. De pildă: *deo-da-tă* (cu rostirea în trei silabe).

Există și o rostire regională — nerecomandabilă — în care *e* dispare. De exemplu: *vro-da-tă.*

Uneori necesitățile de versificație și de ordin stilistic justifică rostirea celor două vocale în hiat, adică distinct: *vre-o-da-tă,* cu patru silabe, ca, bunăoară, în aceste versuri din *Peste vîrfuri* de Eminescu:

De ce taci cînd fermecată
Inima-mi spre tine-ntorn?
Mai suna-vei, dulce corn,
Pentru mine vreodată?

Cele cîteva exemple pe care le-am dat arată că — exceptînd unele situații, cum este cea amintită mai sus — cuvintele au o anumită formă și o accentuare proprie, care trebuie să fie respectate.

Rostirea și scrierea unor cuvinte sau expresii străine

Mulți vorbitori recurg nu numai la tezaurul locuțiunilor noastre populare, ci și la unele consacrate formulării sintetice împrumutate din alte limbi și cu deosebire din limba latină. Se întîmplă însă că uneori nici în graiul viu și nici chiar în scris, acestor expresii străine, adoptate de

Scanned with OKEN Scanner

limba noastră, nu li se păstrează accentul tonic originar.

Am auzit, de pildă, pe cineva rostind *voléns-nolens* (= vrînd-nevrînd), (cu accentul pe ultima silabă), cînd cele două cuvinte latinești au prima silabă accentuată: *vólens-nólens*. Pe un actor care recita o poezie de G. Topîrceanu, l-am auzit cum rostea pe *tale-quale* (tot o expresie latinească, al cărei înțeles este *aidoma*). El nu spunea *tale-cvale*, cum se pronunță de obicei în limba de origine, ci *tale-cuale*. Recitatorul în cauză săvîrșea și o altă greșeală: el nu rostea pe *u* și *a* în diftong, ci ca pe două sunete separate, ceea ce făcea ca în strofa:

Și confidențele, tu știi
Le-am dat pe față tale-quale
Într-un volum de Parodii
Originale,

celui de-al doilea vers să i se adauge în mod greșit o silabă în plus: *cu-a-le* — în loc de *cva-le*.

Spuneam că, pînă și în scris, unele expresii de felul celor citate apar desfigurate din cauza accentelor greșite pe care le capătă. Să ne referim, bunăoară, la aceste versuri:

„Cu placarde mari în spate
Alandala colorate
Și pe care este scris
Un anunț sui-generis...

Observăm că, așa cum este plasată în contextul poeziei, expresia, de asemenea latinească, *sui-generis*, care se pronunță *sui-géneris* (accentul tonic căzînd pe *u* și pe *ge*) și care desemnează *particularitatea*, uneori chiar *ciudățenia unui lucru, a unui fapt*, capătă în versurile citate o intonație nefirească. Astfel, accentul ritmic și rima versului precedent determină această rostire greșită a expresiei: *sui-generis*, primul cuvînt fiind pronunțat într-o singură silabă, iar cel de-al doilea primind accentul pe ultima silabă: *generis*, spre a rima, bineînțeles, cu *scris!*

Desigur că un cititor cu un ascuțit simț al normelor prozodice, dar mai puțin inițiat în ceea ce privește corecta pronunțare a unor expresii de proveniență străină, va rosti pe acest *sui-generis* într-un mod — ca să zicem așa — *sui-generis*...

Scanned with OKEN Scanner

Cînd Eminescu în *Scrisoarea II* evocă chipul unor vechi dascăli:

...un izvor de horum-harum,
Cîștigînd cu clipoceală nervum rerum gerendarum...,

el integrează în poezie în așa fel cele două expresii latinești (*horum-harum* — forma de genitiv plural al pronumelui demonstrativ *hic* — și *nervum rerum gerendarum* — care desemnează, printr-o perifrază, noțiunea de bani), încît unifică perfect accentul ritmic al versurilor cu cel tonic, firesc, al cuvintelor: *hórum, hárum* și *nérvum, rérum, gerendárum.*

Mai e nevoie să stăruim asupra concluziei că nu trebuie să sacrificăm cerințelor versificației și, în general, nici unui alt considerent accentul natural al cuvintelor fie românești, fie străine?

«O leacă» sau «oleacă»?

Firește, la întrebarea din titlu nu se poate răspunde decît că adverbul despre care e vorba trebuie să apară numai în forma *oleacă*, așa cum, bunăoară, îl întîlnim în povestirea *Cealaltă Ancuță* (Mihail Sadoveanu, *Opere*, vol. 8): „Vă rog numai *oleacă* să îngăduiți pînă ce-oi potrivi în lulea o frunză de tutun...".

Dar cu toate că aceasta este forma cea corectă, *oleacă* — împrumutat din limba neogreacă: *oliaki* — apare, în unele texte tipărite, ai căror editori și chiar autori cred că e vorba de două cuvinte, cu o grafie greșită — adică: *o leacă*. Așa se explică faptul că în ediția: Ion Creangă, *Amintiri din copilărie. Povestiri și povești*, tipărită de E.S.P.L.A., adverbul *oleacă* nu apare în forma corectă pe care i-a dat-o marele nostru povestitor, ci, după voia arbitrară a editorului, în două cuvinte, adică greșit *(o leacă)*, așa cum se poate vedea din acest exemplu: „Și cîrnind pe o cărare mai merg ei *o leacă* înainte...".

Cei care scriu *o leacă* socot că au de-a face cu aceeași situație în care *odată* se scrie *o dată*, cînd acesta are valoare de numeral adverbial și înseamnă: într-o singură împrejurare. Dar, dacă — să zicem — *o* din *o leacă* e numeral, ce să însemne... *leacă*?

Scanned with OKEN Scanner

Cuvinte greșit scrise și, de asemenea, greșit rostite...

Într-un reportaj intitulat *Prin grădinile de vară*, am întîlnit această exprimare: „Intrînd în grădina «Vulcan», privirea ți-e atrasă de *rondourile* de flori bine îngrijite...".

Scriind *rondouri*, în loc de *ronduri*, autorii frazei din care am citat crîmpeiul de mai sus fac o confuzie de termeni. Căci, ce înseamnă un cuvînt și ce trebuie să înțelegem prin celălalt? Să ne adresăm *Dicționarului limbii romîne moderne*: „*Rondou, rondouri*, s.n. Loc de formă circulară (amenajat în grădini, în piețe, în localuri)" și: „*Rond, ronduri*, s.n. Strat de flori (într-o grădină) ridicat deasupra nivelului terenului din jur".

În reportajul amintit, fiind vorba despre straturi de flori, termenul cel just era *ronduri*, căci *rondourile* sînt — așa cum am văzut — simple spații rotunde.

Confuzia apare la unii vorbitori și mai flagrantă, atunci cînd în loc de *rond de flori* spun *rondo de flori, rondó* (cu accentul pe ultima silabă) fiind numele ce se dă unei piese muzicale.

Există și alte cuvinte care nu sînt scrise sau nu se pronunță întotdeauna corect. Așa, de pildă, în unele afișe de popularizare a cărții, poate fi citită indicația de a se procura scrierile dorite, prin *ștandurile* din întreprinderi și din instituții. Scrierea și rostirea cuvîntului subliniat cu *ș*, în loc de *s* nu sînt corecte. Ca atare, ele nu sînt recomandate nici de *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație*. Corect se spune și se scrie: *stand de cărți*.

Uneori și substantivul *standard*, ce semnifică *norme* sau *ansamblu de norme care reglementează operația de standardizare* — adică acțiunea de reglementare tehnică a producției pentru a se asigura calitatea produselor, economisirea de material și creșterea productivității muncii — este scris și rostit greșit, înlocuindu-se primul sunet *s* cu *ș*. Corect trebuie scris și rostit *standard*.

Tot o substituire de sunete — bineînțeles, la fel de nerecomandabilă — avem de înregistrat și atunci cînd citim sau auzim pronunțîndu-se: *întreprindere* (cu *i*), în loc de: *întreprindere* (cu *î*).

Scanned with OKEN Scanner

De asemenea, datorită pronunțării necorecte a cuvintelor *apropiere* și *apropriere*, derivate — primul, din *aproape*, cel de-al doilea, din *propriu*, înțelesul exact al exprimării poate suferi. Aceasta, din pricină că termenii amintiți au sensuri diferite. Cel dintîi înseamnă: *acțiunea de a (se) apropia* (de a veni aproape de ceva sau de cineva), iar celălalt: *acțiunea de a (-și) apropria* (adică, de a-și însuși un lucru, de a deveni stăpîn pe el).

Cînd cineva deci spune *apropiere* în loc de *apropriere* exprimă un alt sens decît cel la care s-a gîndit. Același lucru se întîmplă cu oricare dintre compușii sau derivatele lui *aproape* și *propriu*. Corecte sînt: *apropiat-ă*: ziua *apropiată* (nu *apropriată*), *proprietar* (nu *propietar*), cartea mea *proprie* (nu *propie*), *expropriere* (nu *expropiere*).

Formele necorecte, menționate în ultimele paranteze, se explică prin faptul că pronunțarea lor este mai lesnicioasă, eliminîndu-se din cel de-al doilea grup *pr* sunetul *r*.

Același fenomen fonetic se întîmplă și cu *oprobriu* (= dispreț, dezaprobare), pronunțat de unii vorbitori greșit *oprobiu*.

Cînd să scriem «odată» și cînd «o dată»

Dintre cuvintele compuse, cel mai capricios față de normele ortografice în vigoare este acest *odată (o dată)*: în ciuda sensului pe care-l are în context, el apare, deseori, scris despărțit *(o dată)*, atunci cînd ar trebui să fie scris împreună *(odată)*, și viceversa.

Cînd se scrie *odată*, adică într-un cuvînt? Atunci cînd are înțelesul *cîndva, odinioară*, ca în acest exemplu: „Era odată o capră, care avea trei iezi" (I. Creangă, *Capra cu trei iezi*). În această frază, *odată* are funcție adverbială, arătînd timpul cînd s-au petrecut cele întîmplate: *demult, în trecut, cîndva*.

Atunci însă cînd cuvîntul exprimă înțelesul: *într-un singur rînd, o singură dată*, avînd valoarea de numeral adverbial, el se scrie despărțit: *o dată*, așa cum apare în acest citat: „E adevărat că asta nu s-a întîmplat decît o dată vărului Grigore — o dată într-o viață de om, dar a fost destul ca să-l facă pe el fericit și să strecoare în sufle-

Scanned with OKEN Scanner

tul vînătorului nostru o drojdie de venin..." (Mihail Sadoveanu, *Opere*, vol. 10).

De asemenea, cuvîntul se scrie despărțit cînd el înseamnă: *în același timp, concomitent, simultan,* îndeplinind, în acest caz, rolul unei locuțiuni prepoziționale, ca în exemplul următor: „...ș-apoi am început a mă scălda în ticnă pînă la sfîrșitul soarelui: potrivind-o să viu acasă *o dată cu* vacile și spuind mamei că scăpîndu-le văcariul din ocol pe-ale noastre, la amiază, eu singur le-am dus la păscut..." (I. Creangă, *Amintiri din copilărie*).

Uneori apare cu înțelesul de locuțiune conjuncțională: *îndată ce* și se scrie tot despărțit, ca în aceste versuri de Tudor Arghezi:

Privirea ta tîrîșă și-mpiedicată-n tină
Primi din depărtare întîia ei lumină,
Și-*o dată* dezlegată de mîl și de țărînă
Ajunse scrutătoare, senină și stăpînă.

Așadar, una este, într-un context, valoarea gramaticală a lui *odată,* cînd acesta e scris într-un cuvînt — și alta, cînd apare despărțit: *o dată.*

Aceasta s-a putut vedea din exemplele pe care le-am citat. Dar lucrul poate fi dovedit și prin unele exemple din care rezultă cum nu trebuie să fie ortografiat cuvîntul în discuție. Citim din publicații diferite: „Adunate sub titlul «Povestiri din Boemia», cele patru poezii aduc încă *odată* mărturia definirii tot mai precise a personalității poetului". In acest context, cuvîntul subliniat de noi trebuie să fie scris despărțit: *o dată,* sensul lui fiind nu acela de adverb de timp *(odată, odinioară, cîndva),* ci de numeral adverbial: *o dată* (nu de mai multe ori).

Sau: „Se dovedește și sub această formă cum cunoașterea lumii de către om se adîncește mereu, iar adevărul relativ se apropie necontenit, cu timpul, de adevărul absolut, *odată cu* îmbogățirea practicii și cu sporirea și precizarea cunoștințelor științifice". Potrivit sensului frazei, corect era să fi întrebuințat *o dată cu,* pentru că are înțeles de *concomitent, simultan.*

In sfîrșit, acest exemplu: „*Odată* puse la punct toate aceste probleme, oamenii au trecut la muncă avîntată pentru îndeplinirea angajamentelor luate". Înțelesul frazei cerea scrierea lui *odată* în două cuvinte: *o dată,* fiind vorba de locuțiunea conjuncțională *îndată ce.*

Scanned with OKEN Scanner

«Nu mai» și «numai», »de cît» și «decît», «alt fel» și «altfel»

Ne propunem să relevăm acum confuziile ce se fac în ceea ce privește scrierea unor cuvinte cum sînt : *numai* și *nu mai, decît* și *de cît, altfel* și *alt fel.*

Aceste cuvinte se scriu unite sau separate, în funcție de înțelesul și de valoarea lor gramaticală.

Cînd, de pildă, Eminescu spune în *Junii corupți :*

„Dreptatea, libertatea nu sînt numai un nume...", *numai* apare ca adverb cu înțeles restrictiv și se scrie, firește, într-un cuvînt.

Cînd însă vrem să exprimăm negația unei acțiuni — negație redată prin *nu,* urmat de adverbul *mai,* care arată durata — cele două cuvinte trebuie să fie despărțite, ca în aceste versuri dintr-o altă poezie eminesciană :

...Te-aș cere doar pe tine
Dar nu mai ești a ta...

Așadar, cînd cineva scrie : „*Nu mai* el a fost de față" și : „*Numai* veni mîine seară", nu respectă norma scrierii corecte, căci, în primul caz, fiind vorba de un adverb restrictiv, acesta trebuie să aibă forma *numai,* iar în cel de-al doilea, avînd de-a face cu negația *nu* și cu adverbul care exprimă ideea de continuitate *mai,* cele două cuvinte nu pot fi scrise decît separat.

Despre *decît* trebuie să spunem că acesta se scrie într-un cuvînt, fiind, de asemenea, un adverb cu valoare restrictivă, ca în acest exemplu din *Izvorul Alb (Frații Jderi)* de Mihail Sadoveanu : „...nu putea rosti decît cuvinte moldovenești și acelea cu totul neînțelese".

Atunci însă cînd e vorba de prepoziția *de* urmată de adverbul *cît* — fiind deci vorba de două cuvinte distincte — acestea se scriu separat, ca în pasajul ce urmează, desprins din aceeași operă a marelui nostru prozator : „Este acolo prag de piatră. Și *de cît* a îngenuncheat ani și ani numai într-același loc, lespedea e roasă și scobită".

Deci, nu se scrie : „*Decît* timp ai sosit ?", ci : „*De cît* timp..." ; nici : „Mai veselă *de cît* oricînd", în loc de : „Mai veselă *decît*...".

La rîndul său, *altfel* se ortografiază într-un cuvînt cînd are funcțiune adverbială, însemnînd *altminteri*, ca în acest caz: „Căci cucoșii de aici aud glasul cucoșilor de dincolo și dau semn aici după semnele de dincolo. *Altfel*, de unde ar putea cunoaște ceasurile? Căci nu-s nici vraci, nici grămătici" *(Ibidem)*.

Dar sînt situații în care avem de-a face cu substantivul *fel* precedat de adjectivul nehotărît *alt* — deci cu două părți de vorbire de asemenea distincte, ca în acest exemplu: „Fuga caprelor e pricinuită de oameni, iar acei oameni nu umblă după capre, ci după *alt fel* de vînat" *(Ibidem)*.

Socotind edificatoare chiar și numai exemplele amintite, cine ar mai putea scrie altfel cuvintele la care ne-am referit?

Alte cuvinte compuse: «de o parte» și «deoparte» — «de mult» și «demult»

Pornind de la indicațiile juste pe care *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație* le dă cu privire la scrierea și înțelesul adverbului *deoparte* (= *izolat, la o oarecare depărtare*), precum și la ortografierea și sensul locuțiunii adverbiale *de o parte* (= *într-un loc*, opus lui *de altă parte, în alt loc*), e de semnalat faptul că, uneori, cele două forme lexicale apar greșit întrebuințate. Drept exemplificare, două formulări întîlnite în publicații diferite. Prima este aceasta: „...sînt elemente aruncate *de o parte* de mersul înainte al societății...". Iată acum și pe cea de-a doua: „...*deoparte*, în urmă, evul anarhiei... *de cealaltă*, evul disciplinei raționale...".

În primul citat, adverbul *deoparte* este scris despărțit, deci greșit; în cel de-al doilea, locuțiunea adverbială *de o parte* apare scrisă împreună, ceea ce constituie, de asemenea, o eroare.

Mai există un cuvînt compus al cărui sens este *odinioară* — și anume: *demult*. Cînd în context are acest înțeles, răspunzînd la întrebarea *cînd*, el se scrie nedespărțit: „O bucurie, *demult* înăbușită în el, tresărea aprig, încleștîndu-i inima" (Mihail Sadoveanu, *Opere*, vol. 7).

Scanned with OKEN Scanner

Atunci însă cînd avem de-a face cu adverbul *mult* precedat de prepoziția *de*, cuvîntul se scrie despărțit și răspunde la întrebarea *de cînd*, ca în exemplul:

— Ia, eu fac ce fac *de mult*:
Iarna viscolu-l ascult...

(M. Eminescu, *Revedere*)

Ca atare, în citatul ce urmează: „În pragul iernii noastre, cînd la Moscova iarna e venită *demult* și zăpezile ei umblă prin văzduhurile înalte...", cuvîntul subliniat de noi trebuia, pentru motivul arătat, să fie scris despărțit: *de mult*.

În scrierea cuvintelor compuse, de felul celor amintite, este nevoie, așadar, să ținem seama de înțelesul și de valoarea lor gramaticală în exprimarea care le cuprinde.

Scanned with OKEN Scanner

Liniuța de unire și de despărțire (cratima)

Nu totdeauna folosirea semnelor ortografice și de punctuație este fără greșeală. Aceasta se observă mai ales cînd este vorba de felul în care sînt întrebuințate: *liniuța de unire* și *de despărțire*, denumită și *cratimă*, *linia de dialog* și *de pauză* și *apostroful*.

Socotim, de aceea, util să stăruim asupra acestor semne ortografice și de punctuație, în trei comentarii consecutive. Primul dintre acestea îl destinăm *liniuței de unire* și *de despărțire* sau *cratimei*.

Să relevăm, la început, că semnul grafic prin care reprezentăm *cratima* se deosebește de *linia de dialog* și *de pauză*: cea dintîi e puțin mai scurtă decît cea de-a doua.

În ce împrejurări își justifică ea apariția? Avînd o dublă funcțiune, în unele cazuri marchează rostirea împreună a două sau a mai multor cuvinte, iar, în altele, participă la ortografierea cuvintelor compuse.

În îndeplinirea primei sale sarcini, liniuța de unire leagă fie formele neaccentuate ale pronumelor personale și reflexive la începutul și la sfîrșitul cuvîntului de sprijin, ca în aceste exemple, luate, ca și cele ce vor urma, din poezia eminesciană:

O zi *mi-era* de-ajuns..."
„Fericească*-l* scriitorii, toată lumea recunoască*-l*;

fie forme neaccentuate ale indicativului prezent, persoana a III-a, de la verbul *a fi* — de asemenea, la începutul și sfîrșitul cuvîntului de sprijin, ca în versurile:

„...căci înțelesul *i-a*celași la toți dat";
„To*tu-i* vis și armonie".

Scanned with OKEN Scanner

Amintim că și auxiliarele la formele inversate ale unor moduri și timpuri compuse apelează la liniuța de unire. De pildă :

„Ador*mi-vom*, troie*ni-va*
Teiul floarea peste noi"...

În alte situații, liniuța de unire marchează fie o contracție vocalică, atunci cînd ultimul sunet al primului dintre cele două cuvinte alăturate se rostește împreună cu primul sunet al celuilalt cuvînt, ca în acest caz :

„Măști *de-o* zi *pe-o* lume mică...",

fie elidarea (scoaterea) uneia dintre cele două vocale întîlnite în împrejurarea amintită, ca în aceste exemple :

„Stele*le-(i)n* ceruri, stele*le-(i)n* valuri" ;
„*Ș(i)*-auzi mîndra glăsuire a pădurii de argint".

Remarcam că liniuța de unire are și rolul de a îmbina părțile alcătuitoare ale unor cuvinte compuse. Astfel, ea apare în mai multe situații : în prepoziția compusă *de-a* din unele locuțiuni sau nume de jocuri, cum sînt : *de-a latul, de-a binelea, de-a gata, de-a baba oarba ;* în locuțiuni adverbiale alcătuite din *astă* + *substantiv* sau *dis-de* + *substantiv : astă-seară, dis-de-dimineață ;* în locuțiuni adverbiale formate din *două substantive* sau *substantiv* + *adverb, două verbe, două adverbe* și *două adjective* — ca, de exemplu : *calea-valea, cîine-cîinește, vrînd-nevrînd, bine-bine, gata-gata, negru-negru* sau în interjecții compuse : *lipa-lipa.*

Liniuța de unire apare și în alte cazuri : cînd substantivele sînt compuse din *verb* + *substantiv (tîrîie-brîu)* sau din *substantiv* + *verb (gură-cască) ;* cînd substantivele compuse sînt alcătuite din elemente care își păstrează individualitatea morfologică *(buna-credință, floarea-soarelui);* cînd avem de-a face cu *adjective compuse (roș-alb, galben-roșcat) ;* cînd numele unor localități sînt compuse din două substantive proprii în cazul nominativ (Popești-Leordeni) ; cînd, în sfîrșit, unii termeni tehnici sînt compuși din substantive în cazul nominativ *(zi-muncă).*

Scanned with OKEN Scanner

Linia de dialog și de pauză

Ca și cratima, la ale cărei rosturi ne-am referit mai înainte, sora sa — ca să zicem așa — adică *linia de dialog* și *de pauză* — are o dublă funcțiune, deși *Dicționarul limbii romîne moderne,* înregistrîndu-i incomplet numele, nu-i semnalează decît una.

In adevăr, așa după cum însăși titulatura îi descoperă cele două roluri pe care le poate îndeplini și după cum judicios remarcă *Îndreptarul ortografic,* acest semn grafic, notat de noi între paranteze (—), e folosit fie pentru a indica începutul replicilor rostite de doi sau mai mulți vorbitori, fie pentru a marca pauza dintre diferitele părți ale propoziției și chiar dintre propoziții sau dintre fraze. Și într-un caz, și în celălalt, linia de dialog și de pauză are meritul că redă grafic unele aspecte și particularități ale vorbirii vii. Prinse cu auzul, aceste caracteristici afective ale oralității găsesc pentru a fi oglindite în scris un interpret elocvent în acest mic semn grafic.

Amintindu-și de zilele însorite ale copilăriei, maestrul Mihail Sadoveanu nu istorisește numai, ci, pentru a da un relief viu minunatelor întîmplări trăite, evocă aidoma scenele de odinioară; cuvintele și vocile de altădată revin întocmai: „— Nada Florilor! — Așa-i zice! — grăi flăcăuașul, din spatele meu, rîzînd ca un Mephisto (care n-a trecut încă pe la croitor). Imi întorsei iar spre el privirile fără supărare. — Dacă nu-i departe, m-aș duce și eu acolo, într-o zi. — Bine: hai cînd vrei. Dar trebuie să te scoli dimineață tare, cînd se-ngînă ziua cu noaptea. Și să fii pe mal acolo, cînd se luminează. Eu vin, — trecem pe plagie ș-apoi acolo te-nvăț eu meșteșugul pescăresc. S-aduci ș-un pac de tutun — și hîrtie de țigară“ (M. Sadoveanu, *Opere,* vol. 9).

Pasajul e ilustrativ nu numai pentru modul de redare directă a unei vorbiri dialogate, ci și pentru cea de-a doua funcțiune a semnului grafic aflat în discuția noastră, și anume notarea pauzei în interiorul construcției frazeologice. Poate, oare, să nu fie sesizată valoarea afectivă pe care o marchează linia de pauză în cele două locuri ale textului citat?

Intre propozițiile principale succesive: „Eu vin“ și „trecem pe plagie“, semnul grafic al liniei de pauză s-a

Scanned with OKEN Scanner

substituit unei locuțiuni : *după aceea* sau, poate, conjuncției *și*, dînd astfel frazei un caracter eliptic, de instantaneitate. În cealaltă situație, linia de pauză redă o particularitate a procesului de gîndire oglindit în vorbirea personajului care, în primul moment, cînd rostește : *„S-aduci ș-un pac de tutun"*, pare a spune totul, dar care, în cel de-al doilea moment, sub impulsul aducerii aminte, adaugă, după o fracțiune de secundă : — *și hîrtie de țigară*, imprimînd frazei și o ușoară nuanță de ton glumeț.

Același caracter de concizie în exprimare și de surpriză îl conferă expresivității linia de pauză, ori de cîte ori aceasta înlocuiește cuvintele de legătură (prepoziții sau conjuncții), înăuntrul unei formulări, și în acest exemplu pe care-l desprindem tot dintr-o scriere a marelui nostru povestitor : „Celelalte paseri (poate să fi fost o duzină) ciuguleau liniștite. Dacă nu s-ar fi mișcat, nu le-am fi putut deosebi de fondul înconjurător — spinării și păiușuri" (*Opere*, vol. 16). În locul lui *cu*, posibil între *fondul înconjurător* și *spinării și păiușuri*, apare semnul nostru grafic.

Amintim, în sfîrșit, că deosebit de frecventă este ivirea liniei de pauză în construcțiile care cuprind apoziții explicative și adăugiri incidente. Un exemplu pentru prima categorie : „Orațiile — versuri rostite — se călăuzesc mai ales de rimă" și un altul — pentru cea de-a doua : „De atunci am călătorit prea ades, vai, cu automobilul și n-am respirat decît mirosul — ca să zic așa — de ulei și benzină" — ambele citate fiind desprinse, de asemenea, din paginile sadoveniene.

Apostroful

A fost o vreme cînd *apostroful* — semn grafic de forma unei virgule — își împărțea atribuțiile cu linioara de unire și de despărțire despre ale cărei funcțiuni am scris. În adevăr, el — pe atunci — putea fi așezat și în locul unei vocale elidate (înlăturate), fie că aceasta se găsea la începutul cuvîntului (*vino'ncoace* pentru *vino încoace*), fie că se afla la sfîrșitul lui (*s'aduce* în loc de *se aduce*).

Acum, în toate cazurile de felul celor amintite — potrivit noilor norme ortografice, care au intrat în vigoare la data de 1 aprilie 1954 și care au avut în vedere simplificarea manevrării acestui gen de semne grafice — este recomandată, după cum am avut prilejul să arătăm, folosirea cratimei.

I-a rămas, astfel, *apostrofului* o singură funcție — aceea de a marca absența accidentală în rostire a unor sunete. Dar, și așa limitată, funcțiunea acestui semn ortografic se dovedește a fi nu mai puțin importantă.

Ce ne-am face — ne gîndim — fără el, atunci cînd am dori să redăm fidel, în scris, anumite particularități fonetice ale unui vorbitor aflat — cu sau fără voia sa — în situația de a nu putea rosti toate cuvintele în forma lor obișnuită?

Cînd, de pildă, Caragiale transcrie în savuroasele sale schițe cuvintele stropșite de unele personaje, care, din motive binecuvîntate — ca să zicem așa — nu mai pot fi stăpîni pe aparatul lor fonologic, apostroful își demonstrează pe deplin utilitatea. Să ne-amintim cîteva dialoguri. Iată unul din *Justiție*:

„*Prevenitul* — Licența o plătește domn'Mitică.

Leanca — Domn'Mitică?... să fie al dracului care minte?

Iudele de ocol — Tăcere! Nimeni n-are voie să vorbească pînă nu-l întreb eu.

Leanca — Dacă zice dumnealui că *domn'Mitică!*... Eu, *domn'* judecător, *săru'*mîna, poci să jur că sînt curată la sufletul meu!"... Sau, din *Baioneta inteligentă*: „Bravos, d-le Iancule! -mă lucrezi *car'va s'zică*" (în loc de *care va să zică*). Sau, în sfîrșit, acest exemplu din *Repausul dominical*: „Din Covaci apucăm la dreapta-n sus pîn Șelari, din Șelari apucăm la dreapta pîn Lipscani, din Lipscani la stînga — și Costică mă sărută și zice: *Eș' du'ce, 'ne* Iancule: (*Ești dulce, nene...*).

— *Sîn' tu'tă*, Co'tică! (*Sînt turtă, Costică!*) — *Tu'tă du'ce, 'ne* Iancule! Și rîzi... Și, dînd să mă pupe încă o dată, nu știu cum face, că-mi ridică pălăria, care-mi zboară afară din trăsură, înapoi spre Iordache.

— *Bi' jar! pă'ria lu 'nea* Iancu!" (*Birjar, pălăria lui nenea...*).

Dar, desigur, am greși dacă am limita rolul apostroiului la transcrierea vorbirii, cu totul particulare, a convi-

vilor de speța celor portretizați de incisivul nostru Caragiale. La serviciile lui recurgem și în alte împrejurări — de pildă, în acelea în care vrem să redăm o anumită trăsătură a vorbirii familiare — trăsătură marcată tocmai de elidarea întîmplătoare a unor sunete. Cînd, bunăoară, maestrul Tudor Arghezi evocă, în *Toamna,* o atmosferă de caldă intimitate, adverbul de oarecare solemnitate *altădată* devine *al'dată,* conferindu-i-se expresiei, astfel, o nuanță de familiaritate:

Și cum scoboară noaptea, al'dată așteptată,
Imi pare veche luna — și steaua ce s-arată
Ca un părete de-arme, cu care-aș fi vînat,
Și fără glas, cu luna, și noi ne-am ridicat...

Marcînd — în anumite situații — unele particularități ale graiului viu sau caracteristici afective ale vorbirii, apostroful are de îndeplinit funcțiuni importante în ortografierea cuvintelor.

Scanned with OKEN Scanner

Despre virgulă și despre alte semne de punctuație

Sîntem, fără îndoială, de acord cu toții că exprimarea gîndurilor și sentimentelor noastre în scris nu e posibilă fără folosirea acelor semne grafice menite să marcheze pauzele, intonația, întreruperea debitului verbal. Este adevărat că, în anumite cazuri, aceste caracteristici pot ieși în evidență fără să fie nevoie de ajutorul unuia sau al altuia dintre semnele de punctuație, ci numai de mijlocirea procedeelor gramaticale, adică de grupurile sintactice și de propozițiile care alcătuiesc unități independente din punctul de vedere al înțelesului. În imensa majoritate a cazurilor însă se impune necesitatea întrebuințării semnelor de punctuație, pentru a se asigura astfel claritatea și precizia exprimării scrise a ideilor.

Aceasta a făcut ca — așa cum subliniază *Indreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație* — cunoașterea situațiilor în care se impune folosirea semnului grafic respectiv să ducă la stabilirea unor reguli în această privință.

Sînt, cu alte cuvinte, împrejurări în care anume semne de punctuație trebuie să fie folosite, și nu altele, și sînt situații în care nu mai poate dicta aprecierea subiectivă a celui care scrie, — în funcție de valorile stilistice ale exprimării, — ci se impune respectarea regulilor de punctuație îndeobște recunoscute ca atare.

Să ne referim întîi numai la cîteva dintre situațiile în care trebuie să apară semnul virgulei și care dau cele mai frecvente abateri de la regula privind folosirea acestui semn de punctuație.

Se știe, desigur, că nu se desparte prin virgulă subiectul de predicat, cînd cel dintîi nu e însoțit de determinări (Pădurea vuia din adîncuri) și cînd i se asociază un atribut determinativ (Unii mai ageri ochiseră vînatul).

Scanned with OKEN Scanner

Cu toate acestea, alături de cazurile în care regula amintită e respectată, pot fi întîlnite și unele abateri din punctul de vedere discutat aici. Iată cîteva dintre exemplele pe care le-am identificat și pe care le transcriem întocmai, păstrînd, adică, semnul virgulei între subiect și predicat: „Faptul mi se pare cu atît mai curios, întrucît (ar fi trebuit: cu cît — *n.n.*) sesizată, conducerea Ministerului Învățămîntului, a dispus să se curme această tergiversare...“ sau „...iar un baci, mulge turma“, sau: „Pensionarul Petre Manole, s-a mutat nu de mult pe strada...“.

De asemenea, se știe că trebuie să fie despărțite prin virgulă de restul propoziției substantivele în cazul vocativ. Această indicație nu e însă totdeauna respectată. Iată cîteva exemple, în care vom trece în paranteză semnul virgulei acolo unde el trebuia să existe: „Anul nou. La mulți ani (,) tovarăși! sau „Am venit (,) Pavele, să vedem cum locuiești...“ sau „Da, facem (,) tovarăși!“; „Să știi (,) tovarășe dragă (,) că așa a rămas...“; sau: „Vă ascult cu plăcere (,) Caroly baci“ și: „Inima (,) tovarășe“.

O altă indicație privind folosirea virgulei este aceea care se referă la cazurile cînd pe lîngă un substantiv se află o apoziție explicativă. Într-o astfel de situație, apoziția se desparte prin virgulă de substantiv. În împrejurarea în care după apoziție urmează altă parte de propoziție, apoziția trebuie să fie cuprinsă între virgule, ca în acest exemplu: „Cînd președintele gospodăriei, tovarășul Ion Slabu, a început să prezinte darea de seamă...“ — și așa cum nu s-a procedat bine în cazul următor: „La mesele încărcate cu fel de fel de bucate, alături de prof. X (,) rectorul, prof. Z, decanul (,)...“.

Se desparte prin virgulă orice construcție gerunzială, cu sau fără determinări, așezată la începutul frazei, ca în acest exemplu: „Susținînd propunerea făcută, învățătorul Y a arătat...“, dar nu cum s-a procedat în cazul următor: „Luînd primul cuvîntul (,) învățătorul Y din Reteag a vorbit de școala nouă...“.

Tot la acest capitol să amintim, în sfîrșit, de acele cazuri în care apare semnul virgulei așezat înaintea lui *etc. Etc. (etcetera)* înseamnă doar *și celelalte*. Ca atare, nu putem scrie: „Este vorba de covoarele orientale, de fețele de mese și cuverturile de pat cu alesătură de

Scanned with OKEN Scanner

lînă, etc." „Căptușeli prost cusute sau potrivite (ar fi trebuit: *rău potrivite, n.n.*) stofe arse cu chimicale, etc.". „...două școli noi, o baie comunală, etc.".

Adăugăm că, paralel cu exemplele nerecomandabile de mai sus, am întîlnit nenumărate cazuri de corectă întrebuințare a semnului virgulei în situația discutată. Să dăm un singur exemplu: „Un alt covor pus în vînzare este Tismana, lucrat pe gherghef din lînă 100 la sută, (corect: sută la sută, *n.n.*) cu motive florale oltenești, moldovenești etc.".

La rîndul său, semnul punctului nu apare întotdeauna bine folosit. Iată două cazuri în care el a luat locul altor semne de punctuație. Primul: „Verbul a cumpăra îl conjugăm cu toții măcar o dată în zi (corect: *pe zi, n.n.*) la toate timpurile și la toate modurile. Căci fiecare dintre noi sîntem cumpărători". *Căci* introduce o propoziție subordonată, care se desparte de regentă prin virgulă, nu prin punct.

Al doilea exemplu: „Sînt poeți care atunci cînd abordează lirica erotică se transformă surprinzător. Devin pe dată nostalgici, nu-și pot ascunde tremurul glasului". De astă dată, punctul a luat locul semnului două puncte, căci propoziția introdusă prin *devin* nu are un înțeles independent, spre a fi detașată de cea precedentă. Ea are un caracter explicativ și se leagă strîns de regenta *poeții care se transformă*.

În alte situații asemănătoare, nu se apelează la nici un semn de punctuație. Un exemplu: „Iată despre ce este vorba (:) fiecare rocă examinată...".

Uneori, și semnele citării (ghilimelele) sînt vitregite. Iată: „Îl cunosc pe tovarășul X, de aproape 2 decenii" (rețineți că ghilimelele au fost aici închise, *n.n.*) — a spus maistrul mecanic Z („). Nu mai e tînăr, totuși în felul lui (,) aparține tineretului: este și acum inovator de frunte". Am indicat în paranteza introdusă în citat locul unde trebuia ca semnele citării să fie din nou deschise, de vreme ce ele fuseseră mai înainte închise și de vreme ce ele apar iarăși spre a încheia vorbirea întreruptă de propoziția incidentă.

Un alt exemplu: „Pentru a putea explica schimbarea bruscă a timpului, ne-am adresat Institutului Meteorologic (corect: Institutul meteorologic, *n.n.*) — laboratorul de prevedere a timpului — de la care am aflat

următoarele: „Pînă acum cîteva zile, deasupra teritoriului țării noastre etc. (“). Am trecut, de asemenea, în paranteză, semnul de închidere a ghilimelelor, omis în articolul din care am desprins exemplul.

Să mai citățm un caz: „Și începu să tureze vesel, cu fața toată zîmbet, cu ochii strînși, încrețiți de plăcere și mîndrie:

«Stau pe lîngă case
Cirezi de vaci grase
. . . . . .
Și-n pod pînă-la brîu
Movile de grîu. (»)“

În afară de omisiunea semnului de închidere a ghilimelelor, marcată de noi prin același procedeu al semnului de punctuație introdus în paranteză, exemplul de mai sus prezintă și o altă imperfecțiune: este vorba de folosirea cratimei (liniuței de unire și de despărțire) între prepozițiile *pînă* și *la*. În acest caz, cratima nu e la locul ei. Versul impunea o silabă mai puțin și aceasta s-ar fi putut obține prin eliziunea vocalei *ă* din *pînă* (*pîn'la*), folosindu-se, astfel, semnul apostrofului. Același semn ortografic, și nu cratima, trebuie să apară și în exemplul ce urmează: „— Ei (,) las-că (corect: las'că, *n.n.*) v-arăt eu vouă...“.

În schimb, la cratimă nu se recurge întotdeauna atunci cînd e nevoie. Iată aceste cazuri: „Se întîmplă însă ca unele mărfuri să aibe (corect: să aibă, *n.n.*) așa zise (corect: așa-zise, *n.n.*) defecte ascunse care apar abea (corect: abia, *n.n.*) după ce-au fost cumpărate“. „Ochii aleargă de ici colo (corect: ici-colo, *n.n.*) și nu știu unde să se oprească“. „În magazine, un du-te vino (corect: du-te-vino, *n.n.*) necontenit“. „Pe o noptieră, suprinzi ici, colo (corect: ici-colo, *n.n.*) în ramă subțire...“.

Scanned with OKEN Scanner

CUPRINSUL

Pag.

Introducere 5

Chestiuni privitoare la vocabular 13

Sensul exact al cuvintelor 13
Despre arhaisme, regionalisme și neologisme, în context. 14
Paronime 18
Pleonasmul 19
Pleonasme aparente 20
Un cuvînt rău folosit: «alternativa» 21
«În perspectiva...» 23
«În contextul...» 24

Forme ale unor cuvinte flexibile 26

Cum apare uneori articolul posesiv (genitival) 26
Și în alte cazuri articolul genitival nu e bine folosit... 28
Adjective care nu au grade de comparație 29
«Suficient» și «suficienți» 30
Cum se schimbă forma pronumelui de întărire 31
«El» și «dînsul» 33
«Care» sau «ce»? 34
«Acel» și «acea» 35
Verbe și conjugări I 37
Verbe și conjugări II 38
«A crea» 40
Verbele «a aparține» și «a merita», în anumite construcții . 41
«A împrumuta» 42
«A sesiza» 43
«A cere», «a dori» și «a vrea» întrebuințate cu pronumele reflexiv... 44
Și despre alte cîteva verbe 46

Forme lexicale invariabile 49

Să nu confundăm sensul adverbului «ca» 49
«De acum» și «deja» 50
«De puțin» și «de departe» 52
Prepozițiile — cuvinte «ajutătoare» și totuși esențiale . . 53
Alte dovezi că propozițiile nu pot fi folosite oricum... . . 55
«Între» și «dintre» 56

Scanned with OKEN Scanner

Pag.

Cînd «pe» rămîne în afara exprimării... 58
«Întîi» și «dintîi» 59
Cum sînt folosite unele conjuncții «Dar» și «însă» . . . 60
«Or» și «ori» 61
Despre alte cuvinte cu formă fixă 62

Aspecte ale acordului gramatical. Construcții sintactice 64

Cînd subiectul e multiplu 64
Cum se comportă predicatul față de subiectul exprimat printr-un nume colectiv 65
«Ce» și «care» nu-s tot una cu «pe care» 67
Cînd «care» e precedat de articolul posesiv 69
Un acord gramatical pierdut pe drum... 70
Acordul atributului adjectival 71
Construcții inteligibile dar... negramaticale 73
Alte cazuri de construcții sintactice defectuoase 74
Și despre alte legături sintactice necorecte... 75
Cît mai variate procedee gramaticale — dar corecte... 76
Cînd din unele construcții lipsește ceva... 78
Două moduri ale verbului și simetria sintactică 80
Construcții... «prin asemănare» 81
Expresii eliptice și expresii lacunare 83
Despre o anume vecinătate a cuvintelor.... 84

Formule gramaticale corelative 86

«Nu numai... ci (dar) și...», «pe de o parte... pe de alta...», «atît ... cît și» 86
«Atît în ceea ce privește... cît și în ceea ce privește»..., «atît sub aspectul (raportul)... cît și sub aspectul (raportul)...» 91
«Fie (că) ... fie (că)» 92
«Deși... totuși...» 93

Expresii tipice 96

Forma consacrată a unor expresii 96
Două expresii populare cu înțeles identic 97
Alte expresii populare 98
Putem spune: «cu capul gol?» dar: «cu pălăria în cap?». 99
Despre alte cîteva expresii tipice 101
Nici locuțiunile nu pot fi schimbate... 102
Expresii - șablon 103

Aspectul fonetic și ortografic al unor cuvinte 105

Modificarea unor sunete sub influența altora și scrierea cîtorva cuvinte compuse 106
Grafia greșită a unor cuvinte 107
Desfigurări fonetice 108
Rostirea și scrierea unor cuvinte sau expresii străine . . 109
«O leacă» sau «oleacă»? 111
Cuvinte greșit scrise și, de asemenea, greșit rostite... . . 112
Cînd să scriem «odată» și cînd «o dată» 113

Scanned with OKEN Scanner

Pag

«Nu mai» și «numai», «de cît» și «decît», «alt fel» și «altfel» 115
Alte cuvinte compuse: «de o parte» și «deoparte» — «de mult» și «demult» 116

Semne ortografice 118

Liniuța de unire și de despărțire (cratima) 118
Linia de dialog și de pauză 120
Apostroful 121

Cu privire la punctuație 124

Despre virgulă și despre alte semne de punctuație . . . 124

Scanned with OKEN Scanner

Redactor responsabil : STAMATOIU MARGARETA
Tehnoredactor : GAŞPAR PARASCHIVA

Dat la cules 06.06. 63. Bun de tipar 22.VII.63. Apărut 1963. Tiraj 25.000 + 145 broşate. Hîrtie scris tip II A. 63 g/m², 16/54×84. Coli editoriale 6,930. Coli de tipar 8,25 planşe — A. 5874. C. Z. pentru bibliotecile mari 4 R. 08. C. Z. pentru bibliotecile mici 4 R.

Întreprinderea Poligrafică 6
Str. Al. Odobescu nr. 12
Comanda nr. 1490

Scanned with OKEN Scanner